

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ALMANYA'DA YAŞAYAN III. KUŞAK TÜRKLERDE
SIK KULLANILAN KOD AKTARIM TÜRLERİ –
BİR SÖYLEM ANALİZİ

Tuğba ALBAYRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Elif ERDOĞAN

Konya – 2020

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tuğba ALBAYRAK
	Numarası	174206001006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Alman Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üy. Elif ERDOĞAN
	Tezin Adı	Almanya’da Yaşayan III. Kuşak Türklerde Sık Kullanılan Kod Aktarım Türleri – Bir Söylem Analizi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Almanya’da Yaşayan III. Kuşak Türklerde Sık Kullanılan Kod Aktarım Türleri – Bir Söylem Analizi” başlıklı bu çalışma 26/08/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Elif ERDOĞAN	Danışman	
Prof. Dr. Yılmaz KOÇ	Üye	
Prof. Dr. Erdinç YÜCEL	Üye	

Not: Tezlerde ıslak imzalı suretleri yer almalıdır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın oluşturulmasında bana yardımcı olan herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

İlk olarak, vermiş olduğu destek ve öneriler için değerli bilgilerini benimle paylaşan, kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle çalışmamın her aşamasında ışık tutan, her zaman yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini esirgemeyen, yapıcı eleştirileriyle daha iyisini yapmaya sevk eden kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Elif ERDOĞAN'a teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak, hayatımın her aşamasında bana verdikleri destek için aileme ve erkek kardeşime teşekkür ederim.

Tuğba ALBAYRAK

Konya, 2020

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	x
KISALTMALAR.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

0. GİRİŞ.....	1
0.1. Çalışmanın Amacı	3
0.2. Çalışmanın Yöntemi.....	3
0.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	4
0.4. Varsayımlar	4
0.5. Konuyla İlgili Çalışmalar	5
1. TEMEL KAVRAMLAR.....	8
1.1. Anadil	8
1.2. İkinci Dil.....	8
1.3. Yabancı Dil	8
1.4. Dil ve Dil Edinimi	9
2. İKİ DİLLİLİK.....	10
3. İKİ DİLLİLİĞİN TEMEL BOYUTLARI	15
3.1. Bireysel İki Dillilik	15
3.2. Toplumsal İki Dillilik.....	16

4. İKİ DİLLİLİĞİN TÜRLERİ.....	16
4.1. Edinim Koşullarına Göre İki Dillilik.....	17
4.2. Dilsel Ölçütlere Göre İki Dillilik.....	18
4.3. Yeterlilik Düzeyine Göre İki Dillilik	19
4.4. Psikodilsel Ölçütlere Göre İki Dillilik	20
4.5. Sosyo Dilsel Ölçütlere Göre İki Dillilik	21

İKİNCİ BÖLÜM

5. DİL TEMASI	23
6. İKİ DİLLİ BİREYLERDE DİL SEÇİMİ	24
7. KOD AKTARIMININ TARİHSEL SÜRECİ.....	25
8. KOD	26
9. KOD AKTARIMI.....	27
10. KOD AKTARIM TÜRLERİ	31
10.1. Tümcelerarası Kod Aktarımı	32
10.2. Tümceiçi Kod Aktarımı	33
10.3. Tümcedışı Kod Aktarımı	35
11. KOD KARIŞIMI.....	37
12. ÖDÜNÇLEME	38
13. GİRİŞİM.....	42
13.1. Sesbilimsel Girişim	43
13.2. Ortografik Girişim	43

13.3.	Morfolojik Girişim	45
13.4.	Sözdizimsel Girişim	45
13.5.	Sözcüksel Girişim	46
14.	TEMEL DİL ÇERÇEVE MODELİ.....	47
14.1.	Markedness Modell	48
15.	KOD AKTARIMININ SOSYAL İŞLEVLERİ.....	49
16.	KOD AKTARIMI FONKSİYONLARI.....	51
16.1.	Durumsal Kod Aktarımı	51
16.2.	Konuşmaya Özgü Kod Aktarımı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

17.	SÖYLEM.....	54
18.	SÖYLEM ANALİZİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	56
19.	SÖYLEM ANALİZİ.....	56
19.1.	Söylem Analizinin Temel Kavramları	58
19.2.	Söylem Analizinin İlkeleri	59
20.	SÖYLEM ANALİZİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER	60
20.1.	Eleştirel Söylem Analizi	60
20.1.1.	Eleştirel Söylem Analizinin Genel Nitelikleri	62
20.2.	Karşılıklı Konuşma Analizi	64
20.3.	İçerik Analizi.....	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

21.	BULGULAR VE YORUMLAR	66
-----	----------------------------	----

21.1.	Tümcedışı Kod Aktarımı	66
21.1.1.	Tümcedışı Kod Aktarımında Kullanılan Ünlemler	66
21.1.2.	Tümcedışı Kod Aktarımında Kullanılan Kalıp İfadeler	69
21.1.3.	Tümcedışı Kod Aktarımında Kullanılan Alıntılar, Aktarımlar	72
21.2.	Tümceiçi Kod Aktarımı	73
21.2.1.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Sözcük Türleri.....	74
21.2.1.1.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan İsimler	74
21.2.1.2.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Zarflar	76
21.2.1.3.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Zamirler	77
21.2.1.4.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Bağlaçlar	78
21.2.1.5.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Fiiller	79
21.2.1.6.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Doldurucular	80
21.2.1.7.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Soru Kelimeleri	81
21.2.1.8.	Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Sıfatlar	81
21.3.	Tümcelerarası Kod Aktarımı.....	83

BEŞİNCİ BÖLÜM

22.	VERİLERİN ANALİZİ.....	86
23.	SONUÇ.....	90
	KAYNAKÇA.....	92
	ÖZGEÇMİŞ.....	100

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tuğba ALBAYRAK
	Numarası	174206001006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Alman Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üy. Elif ERDOĞAN
	Tezin Adı	Almanya’da Yaşayan III. Kuşak Türklerde Sık Kullanılan Kod Aktarım Türleri – Bir Söylem Analizi

ÖZET

Dillerin birbirleriyle etkileşimi iki dillilik ya da çok dillilik olgusunu meydana getirmiştir. Birden fazla dil ya da dil türüne hâkim olan bireyler iki ya da çok dilli olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu kişiler konuşmaları esnasında diller arasında geçiş yapmaktadırlar ve bu geçiş kod aktarımı olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda iki dilli bireylerin, diller arasındaki geçişleri farklı şekillerde gerçekleştirilmesiyle kod aktarımı çeşitli türlerine ayrılmıştır. İki dil koduna sahip bireylerin bir dile ait sözcükleri bir başka dil içerisinde kullanmasıyla tümceiçi kod aktarımı, bir dilde başlayıp bitirdiği cümlelerin devamında gelen cümleye, bir diğer dilde başlamasıyla tümcelerarası kod aktarımı türü ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bir söylem içerisinde diğer dile ait ünlemlerin, kalıp ifadelerin vb. kullanılmasıyla ise tümcedışı kod aktarımı meydana gelmektedir.

1970’li yıllardan önce iki dilli veya çok dilli insanların bu dil davranışı araştırmacılar tarafından bir yeteneksizlik olarak görülmüş ve yeterince ilgi

görmemiştir. Ancak daha sonra kod aktarımı büyük önem kazanmış ve araştırma alanı genişlemiştir.

Bu çalışmada, Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin en sık hangi kod aktarım türüne başvurdukları incelenmektedir. Çalışmada kullanılan verilere günümüzde sıklıkla kullanılan sosyal medya platformu YouTube üzerinden ulaşılmıştır. Burada Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin yapmış olduğu 400 adet yorum toplanmış, türlerine göre sınıflandırılarak yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Türkçe-Almanca konuşan iki dillilerin en çok tümcelerarası kod aktarım türüne başvurdukları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kod Aktarımı, Kod Aktarım Türleri, İki Dillilik, Türkçe-Almanca Kod Aktarımı.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tuğba ALBAYRAK
	Numarası	174206001006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Alman Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üy. Elif ERDOĞAN
	Tezin İngilizce Adı	Often Used Forms of Code-Switching in III. Generation Turks Living in Germany – A Discourse Analysis

ABSTRACT

The interaction of languages with each other has created a phenomenon of bilingualism or multilingualism. Individuals who dominate multiple languages or language types are called bilingual or multilingual. They switch between languages during conversations, and this transition is defined as code-switching. Accordingly, the code-switching is divided into various types by the speakers performing transitions between languages in different ways. With the speaker using words of one language in another language intra-sentential code-switching, which begins in one language and begins the sentence that is followed by the sentence it finishes in another language, inter-sentential code-switching occurs. The extrasentential code-switching occurs when the speaker uses exclamations, patterns, etc. in one discourse.

Before the 1970s, the behavior of this language of bilingual or multilingual people was seen by researchers as an incompetence and was not sufficiently

interesting. However, then code-switching became very important and the field of research expanded.

In this study, it is examined which type of code-switching is most commonly in Turkish-German bilingual individuals. The data used in this study was accessed through the social media platform YouTube, which is used frequently today. Here 400 comments made by Turkish-German bilingual individuals were collected and classified according to their types. According to the results obtained, the Turkish-German bilingual speakers were most highly admitted to the inter-sentential code-switching.

Keywords: Code Switching, Code Switching Types, Bilingualism, Turkish-German Code Switching.

KISALTMALAR

Alm.: Almanca

Ar.: Arapça

bkz.: bakınız

Fr.: Fransızca

İng.: İngilizce

İt.: İtalyanca

örn.: örnek

Tr.: Türkçe

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

0. GİRİŞ

Birçok kişi iş, eğitim, göç, evlilik gibi nedenlerden dolayı kendi ülkeleri dışında bir ülkede yaşamak durumunda kalırlar. Dolayısıyla kişinin dili, ilgili ülkenin dili ile etkileşim içerisinde olur. Bu etkileşim durumu iki ya da çok dilli olarak adlandırılan bireylerin dil kullanımında birtakım farklılıklar oluşturur ve bu farklılıklar, konuşma sırasında bireylerin yaptığı diller arasındaki geçiş ile ortaya çıkar.

Kimlerin iki dilli olduğu sorusu araştırmacılar tarafından tartışılmaktadır. Yapılan tanımlardan yola çıkılarak Bloomfield (1984: 56) gibi araştırmacılar bireyin iki dilli olabilmesi için ikinci dilin anadili seviyesinde edinilmesi gerektiğini savunurken, Hamers ve Blanc (2000: 7), Macnamara (1967) gibi araştırmacılar tarafından ise ikinci dilde anlamlı ifadeler üretmenin, dört beceriden (dinlediğini anlama, konuşma, yazma, okuma) herhangi birine sahip olmanın iki dillilik için yeterli olduğu kabul edilmektedir.

İki dilli bireylerin dili kullanım şekli toplum, kültür, inanç gibi çeşitli faktörlerden dolayı değişmektedir. Bu bağlamda birey bulunduğu toplumun dili ile anadili arasında “*Bana gelmiş Angebot yapıyor. Dedim ich hab schon neu gemacht. Vertragım bitmeden bana yeni Vertrag anbieten yapmışlar, ich hab angenommen.*” Türkçe-Almanca örneğindeki gibi geçiş yapar ve böylece kod aktarımı (ing.: code-switching, alm.: Code-Wechsel) olgusu meydana gelir.

Kod aktarımının farklı şekillerde kullanılmasıyla Poplack (1980: 615-616) kod aktarımını türlerine ayırmıştır. Bunlardan tümcediş kod aktarımı, bir dile ait atasözleri, ünlemler, deyimler gibi ifadelerin bir diğer dile aktarılmasıyla gerçekleşmektedir. Örn: “*Der SUV sieht krass aus, insallah kaufe ich mir auch eins.*” Tümcelerarası kod aktarımı “*Der möchte relativ viele reisen und seine Familie ist dagegen. Babası da diyor ki işte bizde ancak çobanlar gezer, sen oku adam ol diyor.*” örneğindeki gibi cümle sınırlarında gerçekleşirken tümceiçi kod aktarımı “*Öbür*

Vertrag bitmeden bunu anschließen yapmışlar.” şeklindeki gibi bir dile ait öğelerin bir diğer dil içerisinde kullanılmasıyla karakterize edilir.

1970'lerden önce kod aktarımının dilsel bir başarısızlık olduğuna inanılıyordu ve bu yüzden araştırma alanı olarak görülüyordu (Myers-Scotton, 1993: 47). 1970'lerden sonra kod aktarımı dilsel yetersizliğin aksine dil kullanımının çok yönlülüğünün bir göstergesi olarak kabul edilmesiyle araştırmacılar tarafından büyük ilgi görmeye başladı (Albrecht, 2004: 24; Auer, 1998: 1). Dolayısıyla kod aktarımının araştırma alanı genişlemiştir.

Bireyler kod aktarımı esnasında herhangi bir dil eksikliği ve konuşma esnasında kesinti yaşamazlar. Bu nedenle, bu olgu yetersizlik olarak değil, yetenek olarak algılanmalıdır. Çünkü birden fazla dil konuşan kişiler bu durumdan olumsuz yönde etkilenmez ya da dili bu şekilde kullandıkları için şikâyet etmezler, aynı zamanda da konuşma anında kişiler arasında anlaşmazlık meydana gelmez. Bu noktada kod aktarımının dilsel yetenek doğrultusunda ortaya çıktığı söylenebilir.

Şimdiye kadar yapılan literatür taramasında Almanca-Türkçe kod aktarımı konusunda sözlü iletişim alanında yapılmış olan çalışmalara rastlanmıştır fakat yazılı alanda yapılmış olan çalışmalara nadiren rastlanmıştır. Tematik olarak bu konuya yakın olan bir çalışma Özlem Çetinoğlu'nun Twitter uygulamasında ortaya çıkan Türkçe-Almanca kod aktarım türlerinin incelendiği *A Turkish-German Code-Switching Corpus* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada ise YouTube üzerinden yapılan yorumlar ele alınmıştır.

Bu konuda bir yüksek lisans tezi yazılmasına ilham veren faktör Türkçe-Almanca iki dilli bireylerde gözlemlenen ve bir o kadar da ilginç karşılanan konuşma tarzlarıdır. İki dilli bireylerin iletişim sırasında iki dil arasında yapmış oldukları bu geçiş, çalışmanın odak noktasını oluşturmuş ve incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada sadece Türkçe-Almanca dil karışımının yazılı olarak yansıtılması değil, aynı zamanda bireylerin bu dil davranışlarının altında yatan iletişimsel işlevler incelenmektedir.

Teorik ve analitik olarak iki temelden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde iki dilliliğin tanımı ve temel kavramları iki dilliliğin türleri ve temel boyutları yer

almaktadır. İkinci bölüm kod aktarımı ve kod aktarımının tarihsel süreci, kod aktarım türleri, kod aktarımının fonksiyonları ve sosyal işlevlerinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemi olan söylem ve söylem analizi kavramlarından bahsedilmektedir. Çalışmanın analitik kısmını oluşturan verilerin sunulduğu yorumların yapıldığı kısma bölüm dördte yer verilmiştir. Son olarak bölüm beşte ise elde edilen verilerin inceleme, analiz ve sonuç kısmına yer verilmiştir.

0.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin dil seçimlerini, Türkçeyi ve Almancayı tercih etme oranlarını, kod aktarımı sırasında meydana gelen dilsel hataları ve en çok hangi kod aktarımı türüne başvurduklarını söylem analizi yöntemi ile incelemektir. Çalışma için elde edilen veriler çeşitli YouTube videoları için yapılmış, 400 adet Türkçe-Almanca yorumun toplanmasıyla oluşturulmuştur. Bu şekilde toplanan örnekler kod aktarımı türlerinin net bir şekilde incelenmesine yardımcı olması amacıyla örneklerin kısa olmamasına özen gösterilmiştir.

Çalışmanın amacı şu sorulara cevap vermektir:

- YouTube üzerindeki yazılı iletişimde kod aktarımı yoğunluğu nedir ve Türkçe-Almanca kod aktarım türlerinden hangileri bulunmaktadır?
- Yazılı aktarım türleri sözlü aktarım türlerinden farklı mıdır?
- En çok tercih edilen kod aktarım türü ve tercih edilme sebebi nedir?
- Baskın olarak kullanılan dil hangisidir?

Çalışmada sadece Türkçe-Almanca kod aktarımının yazılı olarak yansıtılması değil aynı zamanda Türkçe-Almanca konuşan iki dillilerin bu dil davranışlarının altında yatan iletişimsel davranışların işlevleri incelenmektedir.

0.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın verileri günümüzde sıklıkla kullanılan video paylaşım sitesi YouTube'da yayınlanan çeşitli videoların yorum kısımlarından elde edilen Türkçe-

Almanca söylemlerdir. Yapılan yorumlar söylem analizi yöntemine göre analiz edilmiştir. Söylem analizi, doğal olarak oluşan metin ve konuşmadan elde edilen verileri kullanırken cümle sınırlarının ötesine geçer ve bir bütün olarak söylem yapılarını inceler. Yani, söylem analizi özellikle dil kullanımı ve iletişiminin bilişsel, sosyal, tarihsel, kültürel veya politik bağlamlarının metin veya diyalogun içeriğini, anlamlarını, yapılarını veya stratejilerini nasıl etkilediğini göstermeyi amaçlamaktadır (van Dijk, 1991: 45- 46). Bu yöntem dilin, neden, ne şekilde ve ne niyetle kullanıldığını incelemeye uygun bir zemin hazırlamış olması sebebiyle tercih edilmiştir.

0.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Almanya’da yaşayan ve Türkçe-Almanca konuşan iki dilli Türk bireylerin her iki dil arasında yaptıkları dilsel geçiş ve bu geçiş esnasında ortaya çıkan dil kullanımı, dil kullanımının nedenleri, dil kullanım oranları, dil kullanımında ortaya çıkan hatalar ve bunların sonuçları çalışmanın kapsamı içerisinde.

Çalışmanın evrenini bir video paylaşım sitesi olan YouTube’da Almanca-Türkçe iki dilli bireylerin farklı konular hakkındaki yorumları oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme ise 36 YouTube videosu için yapılmış 400 adet Türkçe-Almanca yorum ile sınırlıdır. Güvenilirlik açısından bu yorumların kısa olmamasına özen gösterilmiştir.

0.4.Varsayımlar

Almanya’da yaşayan Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin yazılı iletişim doğrultusunda yaptıkları kod aktarımı ve kod aktarım türleri bağlamında yapılan varsayımlar şunlardır:

1. Türkçe-Almanca iki dilli bireyler kod aktarımına sıklıkla başvurmaktadır ve kod aktarım türleri arasında en sık kullanılanı tümcelerarası kod aktarımıdır.
2. Türkçenin de yoğun bir oranda tercih edilmesine rağmen Almanca baskın dil konumundadır.
3. Yazılı iletişimde kullanılan kod aktarımı sözlü iletişimde kullanılan kod aktarımıyla benzerlikler göstermektedir.

4. Genel olarak dil bilgisel hatalar Türk dilinde görülmüştür.

0.5. Konuyla İlgili Çalışmalar

Albrecht, Esther (2003, 2004). *I can speak German – und Deutsch*. Doktora Tezi. Freiburg: Albert-Ludwigs Üniversitesi.

Esther Albrecht İngilizce-Almanca iki dilli on sekiz çocuk üzerine ampirik bir çalışma sunmaktadır. Temel amacı, iki dilde büyüyen bebeklerde ve küçük çocuklarda kod aktarımı becerilerinin gelişimi hakkında çok az bilginin var olmasından dolayı iki dilli çocuklar arasında kod aktarımının geliştirilmesi ve kullanımı hakkında daha fazla bilgi sunmak ve var olan boşluğu doldurmak için yapılmış bir çalışmadır. Çalışmada çocukların kod aktarımı yapmalarının nedenleri, kod aktarımının altında yatan motivasyonların neler olduğu, kod değiştirmeyi etkileyen faktörler ve çocukların ortaya çıkan kod aktarımındaki pragmatik işlevlerin neler olduğu soruları ile ilgilenilmiştir.

Çetinoğlu, Özlem (2016). *A Turkish-German Code-Switching Corpus*. Onuncu Uluslararası Dil Kaynakları ve Değerlendirme Konferansı (LREC'16): 4215-4220.

Özlem Çetinoğlu “A Turkish-German Code-Switching Corpus” başlıklı bildirisinde sözlü iletişimde olduğu gibi yazılı iletişimde de uygulanan Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin en sık kullandığı kod geçiş türünü incelemiştir. Çalışmada twitter üzerinden elde edilen 1029 tweet incelenerek türlerine göre sınıflandırılmıştır.

Ersoy Yazıcı, Habibe (2017). *Code-Switching Among Languages: The Instance of Bashkir Literary Language*. Dil Araştırmaları Dergisi, (21), 61-77.

Habibe Yazıcı Ersoy “Diller Arası Kod Değiştirme: Başkurt Yazı Dili Örneği” adlı çalışmasında sözlü dile yansımalarının yanı sıra Başkurt edebi diline de (hikâye, gazete, dergi vb.) yansıyan Başkurtça-Rusça kod aktarımı örneklerini ele alınıp incelenmiştir.

Fuchs, Melanie (2005). *Code-Switching am Beispiel Deutsch-Italienisch*. Yüksek Lisans Tezi. Stuttgart: Stuttgart Üniversitesi.

Bu çalışmada Almanya’da bulunan II. nesil İtalyan göçmenlerin dil değişimini etkileyen faktörler sınıflandırılmıştır. Konuşmacıların dil seçimlerinde etkili olan durumlar göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

İmer, Kamile (1997): “**Türkçe-Lazca Konuşan İkidillilerde Kod Değiştirimi**”. *VIII.Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri*. Ed: Kamile İmer ve N. Engin Uzun. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 275-283.

Kamile İmer çalışmasında Türkiye’nin Doğu Karadeniz bölgesinde konuşulan Lazca ve Türkçe kod aktarımını incelemiştir. Çalışma sözlü iletişim çerçevesinde gerçekleşmiş, Türkçe-Lazca konuşmalarda kullanılan isimlerin yoğunluğu incelenmiştir. Veriler Rize’nin Fındıklı ve Pazar ilçelerinde yaşayan Türkçe-Lazca konuşan, 18-25, 30-50, 60-80 yaş aralığında olan iki dillilerden elde edilmiştir.

Kirtoklu, Fatma (2012). *Code Switching bei türkischen Migrantennachkommen in Deutschland*. Yüksek Lisans Tezi. Stuttgart: Stuttgart Üniversitesi.

Fatma Kirtoklu Almanya’daki Türk göçmenlerin iletişim sırasında yapmış oldukları dil geçişini yaş bağlamında ele alarak incelemiştir. Bireyler çocuklar, gençler ve yetişkinler olmak üzere üç sınıfta kategorize edilerek bireylerin dil kullanım şekli tespit edilmiştir. Çalışmada 7 örnek olay verilerek konuşmalarda geçen girişim (interferenz), ödünçleme (borrowing) gibi dilsel olgular ele alınmıştır.

Okur, Güler (2012). *Eine Untersuchung des Code Switching Verhaltens in Deutschland lebender Personen mit türkischem Migrationshintergrund unter Berücksichtigung des Alters des Zweitspracherwerbs*. Yüksek Lisans Tezi. Stuttgart: Stuttgart Üniversitesi.

Güler Okur tez çalışmasında Almanya’da doğan ve Almanya’ya göç eden Türklerin dil davranışlarını ve dil değişimlerinin hangi türde gerçekleştiğini, Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin dillerini hangi oranda kullandıklarını araştırmıştır.

Çalışmada farklı yaş türünde 16 konuşmacıdan oluşan sekiz örnek olay verilmiş ve konuşmalar kod aktarım türlerine göre incelenmiştir.

Türk, Hüseyin ve Cengiz, Koray (2009). *Hatay'da İki Dillilik ve İki Dillilikten Kaynaklanan Dil Karışması*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 190-208. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi.

Hüseyin Türk'ün ve Koray Cengiz'in "*Hatay'da İki Dillilik ve İki Dillilikten Kaynaklanan Dil Karışması*" başlıklı çalışmasında Hatay'da yaşayan anadili Arapça olan bireylerin sözlü iletişim esnasında meydana gelen Türkçe-Arapça kod aktarımı ödünçleme (borrowing) ve girişim (interference) bağlamında incelenmiştir.

1. TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın bu kısmında tezde sıkça yer alan anadil, ikinci dil, yabancı dil, dil ve dil edinimi kavramları hakkındaki tanımlara yer verilecektir.

1.1. Anadil

Anadil ya da ilk dil bir insanın doğumundan itibaren aileden, o dili konuşan toplum tarafından doğal bir şekilde edindiği dildir. Demircan'ın (2013: 4) tanımına göre çocuğun çevresiyle olan ilişkilerinde algılamış olduğu verileri işleyerek yaşamın ilk birkaç yılı içerisinde edindiği dildir. Anadil, çocuğun konuşmaya başladığı esnada annesinden, aile çevresinden öğrendiği, kuşaktan kuşağa aktarılan, toplumla ve toplumun kültürüyle derin bağ oluşturan dildir (Aksan, 2015: 51).

Almanca anadil *Muttersprache* kavramı Duden Sözlükte “*kişinin çocukken ebeveynlerinden öğrenmiş olduğu ilk dil*” olarak tanımlanmaktadır (İnternet I).

1.2. İkinci Dil

Kişinin anadilinden sonra edindiği dil olarak tanımlanır. Klein'in (1986: 19) ikinci dil tanımı birinci dilden sonra ya da birinci dil yanında iletişim aracı olarak kullanılan, yaşanılan sosyal çevrede edinilen ve bu çevrede gerçekten konuşulan dil şeklindedir. Bu bağlamda ikinci dil kavramının iki dilli toplumlarda meydana geldiği söylenebilir.

1.3. Yabancı Dil

Yabancı dil kişinin anadili dışında öğrenmiş olduğu dildir. Klein (1986: 19) yabancı dil kavramını dilin konuşulduğu ülke dışında sınıf ortamında öğrenilen ve ders bittikten sonra günlük iletişimde birinci dilin konuşulduğu dil olarak tanımlamaktadır.

İkinci dil ve yabancı dil kavramını birbirinden ayıran fark şudur ki; yabancı dil öğrenimi bireyin istek ve hedeflerine karşılık gelen bilinçli bir eylemken ikinci dil kavramı bu durumun aksi şeklindedir. Yani ikinci dil doğal ortamında edinilirken yabancı dil yapay bir ortamda öğrenilir.

1.4.Dil ve Dil Edinimi

Dil herhangi bir toplumun, ulusun bireyleri arasında iletişimi sağlayan sözcük ve morfeplerden oluşan bir sistemdir (Aksan, 2015: 51). Yani dil insanların birbiriyle iletişim kurabilmesine, bilgi sağlamasına olanak sağlamaktadır.

Dil edinimi ise kişinin anadili veya hedef dili farkında olmadan aldığı anlamlı mesajların birikimiyle oluşur ve dil edinimi esnasında dil bilgisi kurallarına ihtiyaç duyulmaz (Uçak, 2016: 67). Yani çeşitli dil bilgisi kuralları dili edinen kişiler tarafından bilinç dışı bir şekilde kullanılır.

Dil, eğitim yolu ile, yapay bir ortamda kişinin amacı ve istekleri doğrultusunda öğrenildiği zaman dil öğreniminden söz edilmektedir. Uçak (2016: 67) dil öğrenimini “*hedef dile ait bilinçli bilgilenme süreci*” olarak tanımlamaktadır. Dilin doğal ortamında bilinç dışı bir şekilde kazanılmasıyla dil edinimi kavramının, dilin öğretim yolu ile öğrenilmesiyle ise dil öğrenimi kavramının meydana gelmesi bu iki kavram arasındaki farkı açık olarak göstermektedir.

2. İKİ DİLLİLİK

Pek çok insan çocukluk dönemlerinden itibaren iki dil ile ya da ilk dilden sonra ikinci dili edinerek yetişirler ve bu kişiler iki dilli olarak nitelendirilir. Genellikle dilbilim veya sosyo-dilbilim alanında yer alan iki dillilik, iki dil bilgisi veya iki dilin bir toplumda bir birey tarafından kullanılması, aynı zamanda farklı incelenip sınıflandırılması olarak tanımlanır (Yazıcı Ersoy, 2017: 62).

İngilizcede “Bilingualism”, Almancada “Zweisprachigkeit / Bilingualität / Bilingualismus” olarak ifade edilen iki dillilik disiplinler arası bir olgudur. Bu nedenle dilsel, eğitimsel, sosyolojik ve psikolojik alanlarda incelenmiştir. İki dillilik, bir insanın iki dil konuşma ve bunları sosyal yaşamlarında kullanma yeteneğidir. Bu durum, bireyin günlük yaşamında iki dilin aynı etkili seviyede kullanılmasıdır. Konuşulan diller genellikle doğal ortamda ve bilinçsiz olarak öğrenilir (Becker, 2003: 20). Bloomfield’in (1984: 56) iki dillilik tanımı “İki dili de birbirine yakın seviyede bilmek, iki dili de anadili gibi etkin bir şekilde kullanabilmek” şeklindedir. Weinreich ise benzer bir şekilde her iki dili de eşit ve mükemmel bir şekilde edinmiş olan “ideal iki dilli” den bahseder (Aktaran: Seidnitz, 2003: 40). Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi iki dillilik kavramı için “iki dilin dengede kullanımı” veya “mükemmel dil becerileri” gibi açıklamalar yapılabilir.

İki dillilik kavramının meydana getirmiş olduğu karmaşıklıklar tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Sadece doğumla birlikte doğal ortamında iki dili aynı anda edinen kişi mi iki dillidir yoksa yapay bir ortamda bir dili öğrenen ve o dili akıcı bir şekilde konuşup, kullanan kişi için de iki dillilik kavramından söz edilebilir mi? Bir dilin belirli bir düzeyde kullanılması o kişiyi iki dilli yapar mı? Bu sorular hem iki dilliliğin sınırlarını genişletmiş hem de iki dilliliğin tanımını belirli bir kalıbın içine koymamıştır. Baker ve Jones (1998: 2) iki dilli bir kişiyi tanımlarken aşağıdaki soruların dikkate alınmasını önermektedir.

- İki dilli olabilmek için iki dil ne derece akıcı olmalıdır?
- Sadece her iki dilde eşit yetkinliğe sahip kişiler mi iki dilli olarak adlandırılmalıdır?

- İki dilliliğin değerlendirilmesi için sadece iki dilin yeterliliği mi göz önüne alınmalı yoksa iki dilin kullanımı da göz önüne alınmalı mıdır?
- Çoğu insan iki dilliliği iki dili konuşabilen insan olarak tanımlamaktadır. Peki ikinci dili mükemmel bir şekilde anlayabilen fakat konuşamayan bir kişi için ne denilebilir? Bir dili konuşabilen ama okuyamayan kişi için ne söylenebilir? İkinci bir dilde konuşup anlamayan ancak okuyup yazabilen birey için ne denilebilir? İşte bu kategorideki kişiler iki dilli olarak değerlendirilmeli midir?
- Kimin iki dilli olduğunu tanımlarken benlik algısı ve benlik kategorizasyonu düşünülmeli midir?
- Zamana ve koşullara göre değişebilen iki dilliliğin çeşitli dereceleri var mıdır?

İki dilliği iki dile de mükemmel bir şekilde hâkim bireyler olarak tanımlayan Blommfield (1984: 56) gibi kuramcılara karşın Hoffmann'a (2014: 15) göre iki dillilik kavramı çatısı altında bulunan kişiler

- Ebeveynlerinden biriyle İngilizce diğeriyle Galce konuşan iki yaşındaki bir çocuk,
- On bir yıldır Fransızca öğrenen genç mezun,
- Anadili Bengalce olan ve bir süredir İngilizce oyun gurubuna katılan dört yaşındaki çocuk,
- Hayatının büyük bir kısmını Lehçe yazılmış eski metin ve kaynaklar üzerinde çalışarak geçirmiş altmış yaşındaki bir bilim adamı,
- ABD'de yaşayan hem evde hem de dışarıda İngilizceyi gittikçe daha fazla kullanan ancak yaşlı akrabaları ile sadece İtalyanca konuşan İtalyan göçmen aileden gelen okul çocuğu,
- Teknik tercüman,
- Alanında İngilizce yazılmış uzman metni okuyabilen Portekizli kimyager,
- Mesleki iletişiminin çoğunda İngilizce kullanan Japon havayolu pilotu,

- Almanya'ya göç eden, evde, arkadaş çevresinde Türkçeyi kullanırken, yöneticisiyle ve resmi makamlarla sözlü ve yazılı olarak Almancayı kullanan Türk göçmen ya da,
- Türk göçmenin alışveriş yaparken Almancayı kullanan ancak bu dilde okur yazarlık becerisi olmayan eşi,
- Yeni Zellanda'da yaşayan ve son kırk yıldır Danca ile iletişimini kesen Danimarkalı göçmen

olabilir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi iki dilli olarak tanımlanan bu bireyler dillerini farklı seviyelerde kullanmaktadırlar.

Haugen, iki dilliliğin "*bir dilin konuşmacısının diğer dilde eksiksiz ve anlamlı açıklamalar yapabileceği*" noktada başladığını ileri sürmüştür (Aktaran: Liddicoat, 1991: 1).

Macnamara, bir kişi birinci dile ek olarak ikinci dilde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinden birini kullanırsa, iki dilli olarak kabul edildiğini (aktaran: Oruç, 2016: 285), Grosjean (2010) yetişkinlerin de iki dilli olabileceğini çeşitli sebeplerden dolayı (eğitim, göç, evlilik vb.) herhangi bir dile maruz kalabileceklerini söylerken, Birner ise iki dillilik için, "*İnsanlar çocukluğunda aynı anda iki dil öğrenerek veya ilk dillerini edindikten sonra ikinci bir dil öğrenerek iki dilli olabilirler*" tanımını yapmıştır (İnternet II).

Doğan Aksan (2005: 26) iki dilliliği, bireyin çeşitli nedenlerle ve değişik koşullar altında birden fazla dili edinmesi, kullanması ya da ikinci bir dili ana diline yakın düzeyde öğrenmesi durumu "*bilinguismus, bilinguisme, bilingualism, Zweisprachigkeit*" diye tanımlamıştır.

Demircan (1990: 20) "iki dillilik" kavramı için, bir kişinin hayatının herhangi bir döneminde ana dilinden başka ikinci bir dili belli ölçüde kullanmasına iki dillilik demektedir. Karaağaç'a (2011: 222) göre ise iki dillilik; bir kişi, bir meslek, bir topluluk veya bütün bir dil toplumunda görülen iki dil kullanma durumudur.

“İki dillilik” (“bilingualism”), iki dili birden, özellikle ana dili konuşur gibi akıcı ve karakteristik özellikleriyle birlikte konuşmak veya kullanmaktır. “İki dilli” (“bilingual”) kişiler, iki dili de ana dilini konuşur gibi kontrollü ve doğal, alışageldik bir biçimde kullanır. İki dillilik, bir ağızda iki dili kullanabilmektir (Aşçı, 2013: 106). İki dillilik durumunun meydana gelebilmesi için ikinci dili anadil gibi akıcı bir biçimde konuşmak gerekmektedir.

Görüldüğü gibi iki dillilik için çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bazı kuramcılar iki dilli olabilmek için ikinci dile de anadil seviyesinde hâkim olmanın gerekliliğini savunurken bazıları ise ikinci dili belirli bir düzeyde kullanabilme yetisine sahip olma ya da iletişim kurabilme gibi minimal seviyelerde olabileceğini savunmaktadır. İşte bu sebeplerden dolayı iki dillilik için kesin ve net bir tanımlama yapmak zordur Baker ve Jones (1998: 2-3) bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

İlk olarak, dil yeteneği ile dil kullanımı arasında bir ayrım vardır. Kişi iki dil konuşabilir ancak uygulamada sadece bir dil konuşma eğilimindedir. Alternatif olarak düzenli olarak iki dil konuşan bir bireyin bir dilindeki akıcılıkta aksaklıklar bulunabilir. Kişilerin iki dildeki yeterlilikleri ya da yetenekleri iki dildeki kullanımlarından ayrı olabilir. Bu bazen bir dildeki yeterlilik ya da yetkinlik derecesi ve iki dilin fiili kullanım işlevi arasındaki fark olarak adlandırılır.

İkinci olarak, bireyin bir dildeki yeterliliği konuşma, yazma, dinleme ve okuma olmak üzere dört dil becerisinde farklılık gösterebilir. Birey bir dili iletişimde kullanabilir ve akıcı bir şekilde konuşabilir ancak okuma ve yazma için diğer dile geçiş yapar. Bir başka birey ise ikinci dilin sözlü ve yazılı formunu çok iyi anlayabilir ama konuşma ve yazmada yeterliliği olmayabilir. Bu durumda kişinin ikinci dilde alıcı ya da pasif yetkinliğe sahip olduğu söylenebilir.

Üçüncü olarak, iki dilli bireylerin genellikle iki dile de eşit derecede yeterli olduğu düşünülse de bir dil diğerine göre daha güçlü ve gelişmiş olma eğiliminde olduğundan bu yeterliliğe sadece bazıları sahiptir. Bu eğilimin bulunduğu dil baskın dil olarak tanımlanır ve bireyin ikinci dili de baskın olabilir.

Dördüncü olarak, bazı iki dilli bireyler konuştukları herhangi bir dilin tek dilli konuşanları ile benzer yetkinliklere sahip olabilir. Bunun sebebi iki dilli bireylerin dillerini farklı amaç ve işlevler doğrultusunda kullanmalarındadır.

Beşinci olarak, iki dilli bir kişinin bir dildeki yeterliliği fazla mesai ve değişen koşullara bağlı olarak değişiklikler gösterebilir. Örneğin, kişi ilk dilini çocukken evde öğrenebilir daha sonrasında okulda ve toplum içinde ikinci dilini elde etmiş ve zamanla ikinci dil daha güçlü ve baskın hale gelmiş olabilir. Eğer kişi ilk dilini öğrendiği mahalle veya bölgeden uzaklaşırsa ya da ilk dilini konuşan azınlıkla irtibatı kesilirse, ilk dilindeki akıcılığı kaybedebilir.

Bu nedenlerden dolayı iki dilliliğin tanımı genel bir tanımı için belirli bir standart yoktur fakat günümüzde kabul edilen genel görüş ikinci dilde iletişim seviyesinde olabilme şeklindedir. Dolayısıyla bireyden kusursuz bir yetenek beklenmemektedir.

İki dillilik konusunda bir diğer genel görüş ise iki dilliliğin yararlı bir olgu olduğudur. Cengiz'in (2006: 42) Berlin ve Kay'den aktardığına göre iki dilli olmanın avantajları şu şekildedir:

1. İki dili kullanan bireyler, kendi dillerinde daha yetkin bir konumda olurlar.
2. İki dili kullanan bireyler göreceli bir şekilde kendi dillerine daha fazla önem vereceklerdir.
3. İki dili kullanan bireyler soyut düşünme bağlamında isimler konusunda daha dikkatlidirler.
4. İki dili kullanan çocuklar pragmatik dil görüşlerine karşı daha duyarlıdırlar.
5. İki dili kullanan çocuklar daha karmaşık dil yapılarını ayırt etmede tek dillilere oranla daha yeteneklidirler.
6. İki dili kullanan çocuklar yaratıcılık testlerinde daha iyi bir performans sergilerler.

7. İki dili kullananlar kavram dizini yapılarında daha iyi bir performans sergilerler.

Yukarıda verilen maddelerden yola çıkılarak iki dilli bireylerin yaratıcı düşünme konusunda daha iyi oldukları ve dilsel yeteneklerinin daha fazla gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte iki dilli bireylerin daha fazla bilişsel esnekliğe sahip oldukları da açıktır (Bialystok ve Martin, 2004: 338).

İki dillilik konusunda ortaya çıkan farklı görüşler doğrultusunda iki dillilik türleri meydana gelmiştir. Farklı ortam ve koşullara bağlı olarak iki dilli olma durumu çeşitli boyutlarda değerlendirilmiştir.

3. İKİ DİLLİLİĞİN TEMEL BOYUTLARI

Siyasi ve sosyolojik sebepler iki dillilik üzerinde çeşitli etkiler göstermektedir bu nedenle oldukça geniş bir alana sahip olan iki dillilik daha iyi tanımlanabilmek adına temel olarak bireysel ve toplumsal çerçevede ele alınır. Baker, bu olgunun kendi içindeki ayrımını şu ifadeyle dile getirir: “Bir bireyin birden fazla dil konuşması ile bir topluluk, bölge ya da ülke içinde birden fazla dil konuşulması arasında fark vardır” (Aktaran: Bican, 2017: 356). İki dilliliğin bu iki boyutta ele alınması iki dillilik türlerinin tanımlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

3.1. Bireysel İki Dillilik

Bireysel iki dillilik (individual bilingualism), anlaşılacağı üzere kişinin kendi isteği ile veya iki dilli bir ortamda yetişerek bir diğer dile hâkim olma durumudur. Hamers ve Blanc’ın tanımına göre bu kavram, iletişim amaçlarına hizmet etmek üzere birden fazla dil koduna erişime sahip kişinin psikolojik durumudur (Aktaran: Bican, 2017: 356). Bireysel iki dillilik iki kültürlü ortamlarda yetişerek ya da ihtiyaç için öğrenme gibi durumlarda ortaya çıkar.

İki Kültürlü Ortamda Yetişme: Birey anadili dışında bulunduğu topluma ayak uydurabilmek için ikinci bir dili edinerek yetişir. Savaş, çok uluslu evlilik, göç gibi çeşitli sebepler bu durumun temelini oluşturmaktadır.

Bir bireyin ana dili dışındaki bir dili, o dilin ana dili olarak konuşulup yazıldığı bir yerde öğrenmesi ile ortaya çıkan dil *ikinci dil (second language)* olarak

adlandırılırken bireyin ikinci dilinin kullanabilir duruma gelmesi de ikinci dil edinimi ya da ikinci dil kazanımı (*second language acquisition*) olarak adlandırılır. İkinci dili kullanabilen birey bu dilde okuma, yazma konuşma, dinleme ve anlama becerilerini edinmiş olur bununla birlikte ikinci dili doğal ortamında edinme ayrıcalığı olduğu için bu dilin sözlerini gerçek ve mecaz anlamlarıyla kullanabilir, deyimlerine ve atasözlerine oldukça hâkim olabilir (Karaağaç, 2011: 223). Türkiye’den Almanya’ya göç etmiş ebeveynlerin çocukları sosyal çevrelerinde Almanca ile temas halinde olmuş bunun sonucunda Almancayı doğal ortamında edinmiş ve kullanma imkanına sahip olmuşlardır. Daha sonra okula başlayan çocuklar Almanca okuma ve yazmayı öğrenerek dört temel beceriyi tamamlamış olur. Dilin, o dile ait kültür ile aynı ortamda edinilmesi dile hakimiyet derecesini artırır.

İhtiyaç İçin Öğrenme: Pek çok birey çeşitli nedenlerden dolayı ikinci bir dili öğrenmeye ihtiyaç duyar. Bu ikinci dil, onun için bir öğrenilmiş dil veya bir yabancı dil (*foreign language*) ve kendisi de bu ikinci dilin yabancı konuşucusu (*foreign speaker*) olur (Karaağaç, 2011: 224). Çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda (eğitim, iş hobi vb.) Türkiye’de Almanca öğrenmek için kursa giden bir birey bu duruma örnektir. Almancayı öğrenen bu kişi yabancı dil konuşucusudur, Almanca da bu kişi için yabancı dil konumundadır.

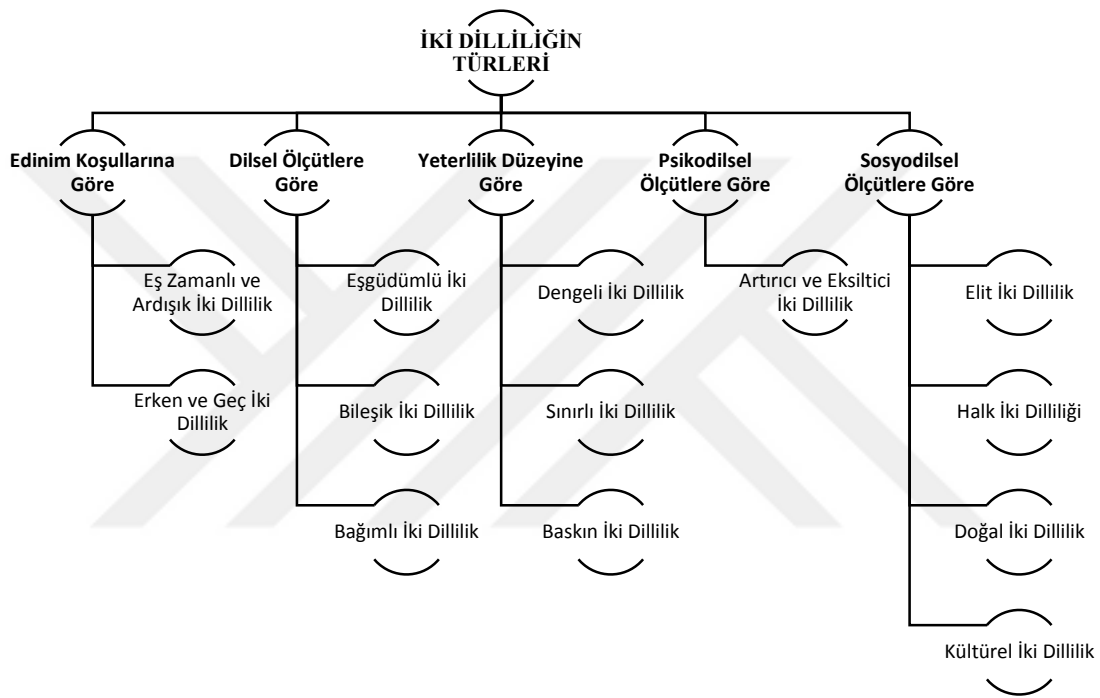
3.2. Toplumsal İki Dillilik

Toplumsal iki dillilik (*societal bilingualism*) bir toplulukta iki dilin kullanılması durumudur. Hamers ve Blanc’a göre toplumsal iki dillilik, temel olarak bireysel iki dilliliğin dilsel boyutları ile dil dışı faktörlerin (sosyal, davranışsal, tarihsel ve eğitimsel faktörler) bir araya gelerek şekillendirdiği iki dillilik boyutudur (Aktaran: Bican, 2017: 357). Güney Afrika, İsviçre gibi yerlerde birden fazla dil toplum tarafından konuşulmaktadır.

4. İKİ DİLLİLİĞİN TÜRLERİ

İki dilliliğin karmaşık yapısından dolayı ve tanımında belirli bir standardın olmaması nedeniyle iki dillilik farklı sınıflara ayrılmıştır bu şekilde ortaya çıkan problemlerin çözümlenmesi ve iki dilliliğin anlaşılması amaçlanmıştır. İki dillilik için yapılan çeşitli tanım ve yorumlarda dikkat çeken dile maruz kalma zamanı, sosyal

ortam, dil yeterliliği, dilsel beceri gibi durumlar iki dilliliğin türlerini meydana getirmiştir. İki dillilik; eş zamanlı ve ardışık iki dillilik, erken ve geç iki dillilik, eşgüdümlü iki dillilik, bileşik iki dillilik, bağımlı iki dillilik, dengeli iki dillilik, sınırlı iki dillilik, baskın iki dillilik, artırıcı ve eksiltici iki dillilik, elit iki dillilik, halk iki dilliliği, doğal iki dillilik, kültürel iki dillilik şeklinde farklı bakış açılarıyla sınıflandırılmıştır.

Tablo 2: İki Dillilik Türleri (Yılmaz, Mehmet Y., 2014; Bölükbaşı Kaya, vd., 2019)

4.1. Edinim Koşullarına Göre İki Dillilik

Eş zamanlı (simultaneous bilingualism) iki dillilik bireyin doğumundan itibaren iki dili aynı anda edinmesiyle gerçekleşen iki dillilik türüdür. Ebeveynlerin farklı dil kodlarını kullandığı ortamda yetişen bir çocuk eş zamanlı iki dilli olabilir. Eğer ikinci dil anadil belirli bir düzeye geldikten sonra ediniliyorsa o zaman *ardışık (sequential bilingualism)* iki dillilikten söz edilmektedir.

İkinci dilin edinim zamanı *erken iki dillilik (early bilingualism)* ve *geç iki dillilik (late bilingualism)* olarak ayrılır. Yani burada ikinci dil ediniminin yaşına bakılmaktadır. Yaş ikinci dil ediniminde ayırt edici bir unsur olarak görülmektedir.

Erken çocukluk döneminde iki dil edinildiği zaman “erken” ya da “çocuksu” iki dillilikten söz edilir. Ergenlik dönemi sonrası ikinci dil edinimi ise “geç” ya da “yetişkin” iki dillilik olarak tanımlanır (Hoffman, 1991: 18). İkinci dil ergenlik öncesi dönemde edinildiği zaman erken iki dilli, ergenlik döneminden sonra öğrenilirse geç iki dilli olunur. Hull ve Vaid iki dilliliği erken çocukluk dönemi (6 yaşa kadar), çocukluk dönemi (6-13 yaş arası) ve yetişkinlik dönemi (13 yaş ve sonrası) olarak üç kısma ayırmıştır (Aktaran: Kaya, vd., 2019: 102). Geç iki dillilik birinci dilin edinilmesinden sonra ortaya çıkan ardışık iki dillilik olarak kabul edilebilir.

Dil ediniminin kritik dönemde gerçekleşmesi hem dilin daha kolay edinilmesine hem de dil üzerindeki hakimiyetin kuvvetli olmasına neden olur. Romaine (1989: 238-239) kritik dönemin ergenlik çağına kadar sürdüğünü, bundan sonraki dönemde beynin esnekliği azalmakta olduğunu ve sol yarım kürenin dil gelişimi için son noktaya vardığını bu yüzden dil ediniminin zorlaştığını söylemektedir. Yani dil edinimi zamanı ile dil öğrenme yeteneği arasında bir bağ bulunmaktadır ve kritik dönemde dil edinimi oldukça kolaydır.

4.2. Dilsel Ölçütlere Göre İki Dillilik

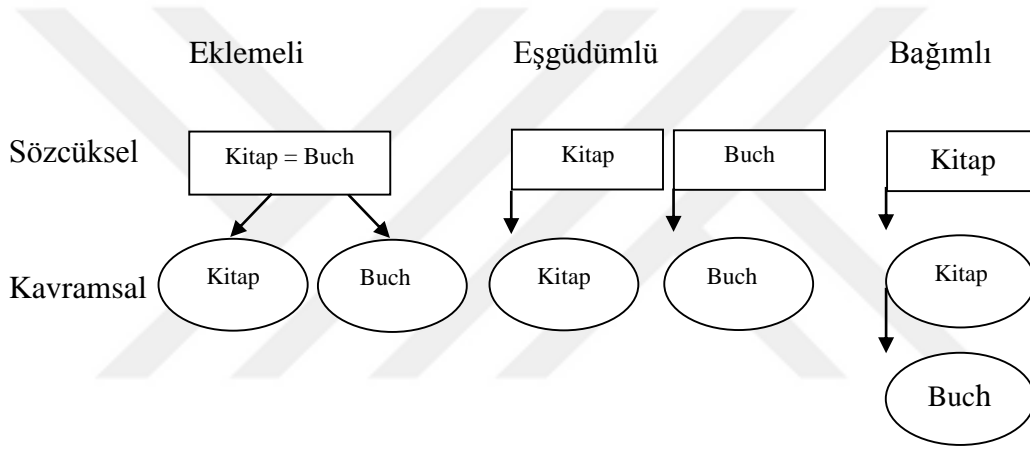
Dilsel ölçütlere göre iki dillilik eşgüdümlü, bileşik ve bağımlı iki dillilik olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Eşgüdümlü iki dillilik (ordinate bilingualism) türünde bireyler dilleri ayrı ortamlarda ayrı ayrı öğrenir ve her ikisinde de ustalaştıktan sonra bu ayrılığı korur. Örnek olarak aile ortamında bir dil edinen ve daha sonra okulda ikinci bir dili öğrenen çocuk ev ortamında anadilde, okul ortamında ise ikinci dilde konuşur. Yani diller zihinde iki ayrı dil olarak kodlanmıştır.

Bileşik iki dillilik (compound bilingualism) türünde ise eş güdümlü iki dillilik gibi bir ayırım yoktur. Birey dilleri aynı ortam ve bağlamda öğrenir ve çoğu zaman iki dili birbirinin yerine kullanılır. Anne ve babanın farklı dilleri konuştuğu bir ortamda iki dili aynı anda edinen bir çocuk bu duruma örnek olabilir. Bireyin zihninde diller ayrı ayrıdır fakat anlamsal olarak bir bütün halindedir ve konuşma sırasında istemsiz olarak iki dil arasında geçiş yapabilir.

Bağımlı iki dillilik (subordinate bilingualism) iki dilin eş zamanlı öğrenilmemesi, birinci dil edinildikten sonra ikinci dilin birinci dile tabi olarak öğrenilmesidir yani ikinci dil birinci dilin yardımıyla öğrenilir. Bağımlı iki dilli bir kişi “kurşun kalem” gördüğü zaman kurşun kalemi düşünür ve sonra uygun bir durumda “Bleistift’e” aktarım yapar.

Eklemeli, eşgüdümlü ve bağımlı iki dillilik türleri Heredia ve Cieslicka tarafından şematik bir biçimde şu şekilde özetlenmiştir (Aktaran: Kaya, vd., 2019: 104);

Şema 1: İki Dillilik Türlerinin Şematik Gösterimi

4.3. Yeterlilik Düzeyine Göre İki Dillilik

Dengeli iki dillilik, bireyin iki dilin kullanım bağlamlarını ayırt ederek, dilleri birbirine karıştırmadan her iki dili de eşit yetkinlik düzeyinde ve başarıyla kullanabilmesi durumudur. Birey her iki dilde de kaliteli bir edinim süreci geçirmiş ve bu süreci her iki dilin de doğal konuşucusu olacak şekilde bilişsel olarak tamamlamıştır (Uyar, 2012: 22). Söz konusu durum iki dilin de akıcı bir şekilde konuşulmasıdır.

Sınırlı iki dillilik (semilingualism), bireyin her iki dilde de düşük düzeyde gelişim göstermesi durumudur. Sınırlı iki dillilik, bireyin aynı yaşta her iki dilin de doğal konuşucusu olmasına karşın, bu dillerde geçirilen dil edinim sürecinin kalitesizliği nedeniyle bilişsel olarak tamamlanamamış olmasına işaret eden dengeli

iki dilliliğe karşıt bir durumdur (Uyar, 2012: 22). Konuşmacıların sözcük dağarcığı sınırlıdır, cümle kurma konusunda sıkıntı yaşarlar, kendilerini ifade etmekte güçlük çekerler. Sınırlı, yarı iki dillilik dilin toplum tarafından kullanılmasına yönelik taleplerle veya bireyin yetenekleri ile tanımlanabilir (Skutnabb-Kangas, 1976: 19).

Baskın iki dillilik (dominant bilingualism), bireyin bir dildeki yeterliliğinin diğer dilden daha yüksek olmasıdır. Başka bir deyişle, baskın iki dillilikte, birey iki dilden birinde daha yetkindir. Grosjean'e (2013) göre dil baskınlığı, dili erken yaşlarda öğrenenlere göre, iki dili birbirinden sonra öğrenen çocuklarda, yani ardışık iki dilli çocuklarda daha fazla görülmektedir çünkü onlar daha en başından diğer dili öğrenirken bir dilin bilgisine sahiplerdir.

4.4. Psikodilsel Ölçütlere Göre İki Dillilik

İki dillilik psikodilsel ölçütlere göre *artırıcı iki dillilik (additive bilingualism)* ve *eksiltici iki dillilik (subtractive bilingualism)* olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Birinci dildeki yeterlilik kaybedilmeden ikinci dilin geliştirilebilmesi durumunda artırıcı iki dillilikten söz edilir. Artırıcı iki dillilik bireylerin dil gelişimi üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır.

Eksiltici iki dilliliğe çevrenin oluşturduğu toplumsal ve siyasi baskı sonucu çocukluk yaşlarından itibaren sadece ikinci dili kullanmak zorunda kalan iki dillilerde rastlanır. Bu ortamda anadili ihmal edilmekte ve gelişimi gecikmektedir. Aynı zamanda ikinci dilde de istenen düzeyde bir gelişme sağlanamamaktadır (Yılmaz, 2014: 1646).

4.5. Sosyo Dilsel Ölçütlere Göre İki Dillilik

Elit iki dillilik öğrenim yolu ile öğrenilen ikinci dildir. Elit iki dilliler oldukça yüksek eğitim düzeyine sahiptirler ve eğitimlerinin bir kısmı, dilleri doğal olarak kullanma yoluyla yabancı dillerde gerçekleşmektedir. (Skutnabb-Kangas, 1981: 97). Elit iki dillilikte bireyler ikinci dili kendi istekleri doğrultusunda öğrenmektedirler. Skutnabb-Kangas'a göre, elit iki dillilik kategorisine giren insan grubunu bir süreliğine yurtdışına giden veya yurtdışında yaşayan tüm üst ve orta sınıf çocukları, akademisyenlerin, diplomatların, uluslararası devlet memurlarının çocukları

oluşturmaktadır ve gönüllü olarak ortaya çıktığını, çocukların mümkün olduğunca en iyi şekilde, cesaret verici koşullarda ikinci dil ile karşı karşılaşmış olduklarını, yüksek sosyal statünün onları aşılayıcı deneyimlerden koruduğunu ve başka bir dil öğrenilerek ana dilin geri planda kalma riski taşımadığını belirtmektedir (Skutnabb-Kangas, 1981: 75-76).

Halk iki dilliliğinde kişiler ikinci dili o dilin konuşanları tarafından öğrenmektedirler. Bireyler genellikle ana dillerinin dışındaki başka bir dilde konuşan insanlarla (diğer insanları kendi dillerini konuşmaya zorlayabilirler) pratik temaslara girmek zorunda kalan kişilerdir (Skutnabb-Kangas, 1981: 97).

Doğal iki dillilik (natural bilingualism) terimi, örgün eğitim olmadan günlük yaşamda doğal iletişim yoluyla bireyin iki dilini öğrenme durumunu tanımlamak için kullanılır ve bu diller genellikle erken yaşta öğrenilir. Doğal iki dillilik aile ortamında konuşulan farklı dillerin konuşulmasının yanı sıra bulunulan toplum dilinin sosyal çevrede edinilmesiyle de oluşabilir.

Kültürel iki dillilik genellikle okul iki dilliliğine benzer, ancak kültürel iki dillilik iş, seyahat eğitim ve benzeri nedenlerle yabancı dil öğrenen yetişkinler için kullanılır. (Skutnabb ve Kangas, 1981: 95-96).

Küreselleşen dünyada sınırların ortadan kalkmasıyla farklı kültürlere sahip kişilerin birbirleriyle iletişim kurması kolay hale gelmiş ve göç, çok uluslu evlilikler, eğitim olanakları ve buna benzer durumlar yaygınlaşmıştır dolayısıyla bireyler birden fazla dili edinmiş ya da doğal ortamında öğrenme imkanına sahip olmuştur. Bu durum iki dilin etkileşimine zemin hazırlamış, çeşitli dil olaylarını beraberinde getirmiştir. Bunlardan birisi konuşma esnasında iki farklı dilin ya da dil türünün kullanılması ile ortaya çıkan kod aktarımıdır.

Milroy ve Muysken (1995: 7) iki dillilik araştırmalarındaki temel sorunun kod aktarımı olduğunu söylemektedirler. Bunun sebebi ise iki dillilik bağlamında yapılan birçok çalışmanın kod aktarımı konusuna yoğunlaşmasıdır.

Bu bağlamda gelecek bölümde kod aktarımının ne olduğunu daha iyi aktarabilmek adına kod aktarımına, kod aktarımının tarihçesine ve yapısal yönlerine dair bilgiler sunulacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

5. DİL TEMASI

Farklı dil kodlarına sahip bireyler çeşitli sebeplerden dolayı (eğitim, iş, göç, evlilik vb.) birbirleriyle iletişim halinde olmuşlardır ve bu iletişim süreciyle birlikte konuşmacıların dil kullanımı etkilenmiştir. 1960'lı yıllarda Almanya'ya giden misafir işçiler zamanla oraya yerleşmiş, dolayısıyla Türkçe ve Almanca karşı karşıya gelmiştir. Birden fazla dilin veya dil çeşidinin karşı karşıya gelmesi durumunda dil teması kaçınılmaz hale gelir. Bu etkileşim çoğu zaman ödünçleme (borrowing) ve düzenek değiştirimi (code switching) olarak ortaya çıkar ve çeşitli düzeylerde diller arasında öğeler alınıp verilmekte ya da değiştirmeye başvurulmaktadır (İmer, vd., 2011: 94).

Aşağıda dil temasını somut bir şekilde yansıtan Türkçe-Almanca iki dilli bireylere ait bir konuşma örneği verilmiştir.

A: Bu oğlan işte Endülüs'te kaliyo und danach sagt er 'ich möchte Afrika sehen' und nimmt das Schiff. Marokko'ya gidiyo işte. Marokko'ya gittikten sonra bi krallan karşılaşıyor. İsmi şu an aklıma gelmiyor maalesef. O krallan karşılaştıktan sonra kral da şöyle diyo eee ne diyodu tam olarak

B: Der König schenkt zwei Steine.

A: Genau. İki tane taş hediye ediyo. Der schenkt ihm zwei Steine und bilmem ne o da işte der sagt dann die weisen dir den Weg und er prophezeit auch den ich mich erinnere das ein Schatz oder so da ist.

Farklı dil kodlarına sahip bireyler iletişim kurduğunda, dillerinin birbirleri ile etkileşimi kaçınılmazdır. Yukarıdaki örnekte de Türkçe-Almanca iki dilli bireyler arasında geçen konuşmada dil teması oldukça net bir şekilde görülmektedir.

Dilsel etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkan kod aktarımı için iki dilli bireylerin dilsel ya da sosyal hedeflerine ulaşmak için başvurduğu bir konuşma aracı denilebilir.

6. İKİ DİLLİ BİREYLERDE DİL SEÇİMİ

Dil seçimi (language choice) konuşmacının iki dilli veya çok dilli topluluklarda belirli bir durumda hangi dili kullanacağını seçmesi durumudur. Yani “kim, kiminle ve ne zaman konuşur?” Pek çok faktör dil seçimini etkilemektedir. Bir konuşmacı ailesi ve arkadaşları ile farklı dil kodunu, resmî kurumlarda (okul, devlet dairesi vb.) farklı bir dil kodunu kullanabilir. Yani dili etkileyen faktörler arasında konuşulan kişi, zaman, mekân ve konu önemli bir rol oynamaktadır.

Aşağıda verilen örnekte bu durum daha iyi açıklanabilir.

Nisa Almanya’da doğup büyüyen, 13 yaşında üçüncü nesil göçmen bir ailenin çocuğudur. Doğumundan itibaren Almanca ve Türkçe ile etkileşim içerisinde bulunan Nisa ebeveynleri ile bazen Almanca bazen Türkçe konuşmaktadır. Okul ile ilgili durumlardan söz ederken Türkçenin yanında Almanca kelimeler kullanmaktadır. Büyükanne ve büyükbabası ile Türkçe, kardeşleri ile Türkçenin yanında genellikle Almanca, arkadaşları ve okulda öğretmenleri ile Almanca konuşmaktadır. Sosyal yaşamında Almanca konuşan Nisa, özel yaşamında kısmen Türkçe kısmen Almanca konuşmaktadır.

Buradan anlaşılacağı üzere dil kodu bulunulan ortama, duruma ve konuşulan kişilere göre değişmektedir. Sosyal çevre bireylerin hangi dili seçmesi konusunda etkili olmaktadır. Aynı zamanda dil kullanımındaki yoğunluk dillerdeki etkinlik düzeyini de etkilemektedir.

<i>Yer</i>	<i>Konuşulan Kişi</i>	<i>Konu</i>	<i>Dil Kodu</i>
Ev	Ebeveyn	Sohbet	Almanca/Türkçe
Ev	Büyükanne/Büyükbaba	Sohbet	Türkçe
Arkadaş ortamı	Arkadaş	Sohbet	Almanca
Okul	Öğretmen	Ders	Almanca

Tablo 1: Dil Seçimi

Dil kodları kişiye, ortama ve konuya göre değişmektedir, örneğin Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin okul ortamında Almanca dil kodunu, aile ortamında Türkçe dil kodunu tercih etmesi yer faktörü, büyükanne ve büyükbabası ile Türkçe, arkadaşları ve öğretmenleriyle Almanca konuşması konuşmacı faktörü, okul hakkında ailesi ile konuşurken Türkçenin yanında Almanca kelimeler kullanması ise konu faktörüdür.

Bir toplumda o dilin çeşitli türleri, gençlerin kendi aralarında konuştuğu gençlik dili, hukuk, mimarlık, tıp gibi belirli meslekler için belirli koşullara ait teknik dil gibi farklı dil kodlarını tercih edebilir. Bu bağlamda Eker (2007: 128) üç dil türünden bahsetmektedir.

Aile ve arkadaş çevresi gibi ortamlarda kullanılan resmi olmayan günlük konuşmalar temel dil (basilect) olarak tanımlanır. Argo, kaba sözler, yerel çeşitlilikler gibi dil kullanımları temel dil kapsamındadır. Temel dil kamuoyunca prestiji düşük olan dil kullanımıdır.

Dilin resmi ortamlarda kullanılan türü orta dil (mesolect) olarak tanımlanır. Temel dil ve seçkin dile göre ara dil konumundadır.

Dilin üst düzey seviyede kullanılması ise seçkin dil (acrolect) olarak tanımlanır. Dilbilgisi ve söz varlığında en doğru olan biçimlerin ön plana çıkması söz konusudur. Örnek olarak resmi ortamlarda kullanılan törensel diller seçkin dil türüne girmektedir.

7. KOD AKTARIMININ TARİHSEL SÜRECİ

1970'lerden önce, birçok dilbilim insanı tarafından kod aktarımı bir araştırma alanı olarak göz ardı edilmiştir. Weinreich o zamanlarda ideal bir iki dillinin konuşma esnasında kullanmış olduğu dili değiştirmemesi gerektiğini savunmaktaydı (Aktaran: Munukka, 2006: 4). Bu nedenle kod aktarımının dilsel bir başarısızlık olduğuna inanılmaktaydı ve bu nedenle ilgi alanı olarak görülmemekteydi (Myers-Scotton, 1993a: 47). Uzun bir süre, iki dilli bireylerin konuşmaları esnasında ortaya çıkan bu olgu, iki dillilerin dil sistemlerini ayırt edememelerinden kaynaklanması nedeniyle ortaya çıkan olumsuz bir durum olarak görülmekteydi. Dolayısıyla bu konuyla ilgili araştırma yapılmaya gerek duyulmadı. Kod aktarımına karşı bu olumsuz tutum

nedeniyle, 1950'lerde ve 1960'larda sadece birkaç araştırmacı kod aktarımı alanı ile ilgileniyordu ve bu alan o dönemlerde minimal bir rol oynamaktaydı (Auer, 1998: 1).

1970'lerden sonra, kod aktarımı konusu ilgi çekmeye başladı. Çünkü bu alana yönelik çalışmalar kod aktarımının iki dilli konuşmacılar arasında rastgele meydana gelen bir dilsel yetersizlik olmadığı aksine dil üretiminin doğal bir stratejisi ve bir yetenek göstergesi olarak da görülebileceğini ortaya koymuştur (Albrecht, 2004: 24). Poplack'ın kod aktarımının söz dizimsel yapısı, Blom'un ve Gumperz'in kod aktarımının sosyodilbilimsel yönü üzerine yapmış oldukları araştırmalar neticesinde bu konu birçok dilbilim insanının ilgisini çekmiş ve büyük önem kazanmıştır (Aktaran: Auer, 1998: 1). Buradan yola çıkılarak kod aktarımı

- Shana Poplack tarafından söz dizimsel yönü,
- Jan Petter Blom ve John J. Gumperz tarafından toplum dilbilimsel yönü,
- Peter Auer tarafından ise etkileşim yönü,

olmak üzere üç ana grupta incelenmiştir.

Yaygınlaşan kod aktarımı olgusu dünya çapında incelenmiştir: Hindistan'da Gumperz ve Singh, Avustralya'da Clyne, Doğu Afrika'da Myers-Scotton, ABD'de Pfaff, Poplack, Timm ve diğerleri, Kuzey Afrika'da Bentahila ve Davies ve Avrupa'da Beatens Beardsmore, Blom ve Gumperz, Romaine ve diğerleri. Çok dilli konuşmacıların davranışında evrensel bir dil gibi görünen şeylere ilişkin araştırma, iki dilli topluluklarda ve dil etkileşimi bulunan yerlerde devam etmektedir.

8. KOD

İnsanların kullandığı ve kendilerini ifade etmek için kullanabilecekleri dile “kod” denir. Wardhaugh kod terimini iki ya da daha fazla kişi tarafından iletişim amacıyla kullanılan bir dil sistemi, kişinin herhangi bir vesile ile kullanmayı seçtiği belirli lehçe veya dil olarak açıklar. Kullanılan kodlar aynı dilin lehçelerini, farklı dilleri ve her türlü dil sistemini içerebilir (Aktaran: Othman, 2015: 9). Genel olarak her dil bir kod olarak kabul edilir ve iletişim esnasında farklı türden kodlar kullanılmaktadır (İmer, vd., 2011: 177). Bir ya da birden fazla koda sahip bireyler bir

kodu diğer koda tercih edebilir, dilsel öğeleri bir koddan bir diğerine taşıyabilir ve bunları belirli bir amaca uygun olarak karşı tarafa iletir.

Holmes (2013: 19) vermiş olduğu örnekte Kongo Zaire Demokratik Cumhuriyeti'nin Bukavu şehrinde yaşayan 16 yaşındaki Kalala'dan söz etmektedir. Çok kültürlü ve çok dilli olan Bukavu'da farklı dilleri konuşan kırktan fazla grup bulunmaktadır.

“Kalala evde ailesi ile birlikte resmi olmayan kabile dili Shi'yi kullanıyor. Düğün ve canaze törenlerinde kullanılan resmi Shi'yi kullanıyor. Kendi etnik grubundan satıcılarla alışveriş esnasında resmi olmayan Shi'yi kullanırken farklı kabilelerdeki insanlarla iletişim kurmak istediğinde bölgenin lingua frankası olan Svahili'yi kullanıyor. Okulda standart Svahili dilini öğrendi ancak yerel pazar alanındaki çeşitliliğinden biraz farklı. Kendine özgü dilsel özellikleri olan ve hatta kendine özgü adı olan Kingwana'yi küçük çocuklarla, sokakta tanıştığı yetişkinlerle ve pazardaki insanlarla konuşurken kullanıyor, konuşup anlamasa da Lingalaca pop müzik dinliyor.”

Her birey düşüncelerini ifade etmek için çeşitli yollara başvurur. Bu ifade yollarından biri olan kod aktarımını Hudson (1996: 53) belirli koşullar çerçevesinde birden fazla dil konuşan bireylerin konuşma eylemlerini gerçekleştirmek için dil kodlarından birini seçmesi olarak tanımlamaktadır. Örnekte de görüldüğü gibi konuşmacı dört dil konuşmakta ve belirli bağlamlar doğrultusunda çeşitli dil kodlarını kullanmaktadır.

9. KOD AKTARIMI

İki ya da çok dilli bireyler konuşma esnasında diller arasında geçiş yapabilir veya bir dile ait unsurları diğer dile aktarabilirler. Buna göre iki dilli kişilerin aynı konuşma içerisinde diller arası geçiş yapmasıyla kod aktarımı meydana gelmektedir (Milroy ve Muysken, 1995: 7). Hudson (1996: 51) kod aktarımının genellikle çok dilliliğin bir sonucu olduğunu vurgular. İki dilliliğin büyük bir kısmını oluşturan *code*

switching Türkçe kaynaklarda düzenek kaydırma, kod aktarımı¹, kod geçişi, kod değiştirimi kavramlarıyla ifade edilmektedir.

Kod aktarımını, Auer, Gumperz ve Myers-Scotton gibi araştırmacılar çeşitli sosyal, dilsel ve psikolojik nedenler sonucunda doğduğunu söylemektedirler. Bu nedenle kod aktarımı sosyoloji, psikoloji, pragmatik gibi farklı araştırma alanları tarafından incelenmiştir. Dolayısıyla bu terim birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bullock ve Toribio (2009: 1) bu kavramı “*iki dilli kişilerin dilleri arasında kolayca geçiş yapma yeteneği*” olarak ifade ederken, Muhvić-Dimanovski (2005: 5) “*bir konuşma içerisinde birden fazla dil kodunun iki dilli kişi tarafından alternatif kullanımı*” olarak ifade eder. Aynı şekilde Auer (1998: 3) de bu fenomeni “*iki veya daha fazla kodun bir konuşma içerisindeki alternatif kullanımı*” olarak tanımlar. Poplack (1980: 583) kod aktarımı için konuşulan kişide ve konuda değişim olmaksızın bir söylem içerisinde iki veya daha fazla dilin değişimi şeklinde bir açıklama getirmiştir. Yani kod aktarımı bir söylem içerisinde iki dilin kullanılması anlamına gelir ve bu olgu iki dilli kişiler tarafından gerçekleştirilir.

Eker (2007: 128) sözlü iletişimde dilin bir işlevinden başka bir işlevine, bir dil durumundan başka bir dil durumuna veya bir dilden ya da değişkeden başka bir dile ya da değişkeye geçişi kod aktarımı olarak tanımlar.

Thomason (2001: 132) ise kod aktarımı için iki ya da daha fazla dilden alınan öğelerin bir konuşmacı tarafından aynı konuşma içerisinde kullanımı şeklinde bir ifade kullanır. Bu durumda iki dil arasındaki denge bir çeşit dilsel kokteyl haline gelir (Hudson, 1996: 53). Yani ortaya çıkan bu dilsel geçişte her iki dilin yapıları iç içe geçer ve bu dillerden gelen farklı öğeler arasında anlamsal bir bütünlük oluşur.

Bazı iki dilli toplulukların konuşmacıları, bir konuşma sırasında, muhtemelen birkaç kez bir dilden diğerine geçer ve bu durum kod aktarımı olarak adlandırılır (Joshi, 1982: 145). Başka bir deyişle iki dili akıcı bir şekilde kullanan bireyler bir dilden birkaç kelime ve bir diğerinden birkaç kelime alarak iki farklı dil arasında değiş tokuş yaparlar. Sonra ilk dile geri dönerler ve böylece kod aktarımı gerçekleşmiş olur

¹Çalışmada kod aktarımı terimi tercih edilmiştir.

(Hudson, 1996: 53). İki dile hâkim bireyler her iki dili bir ifade içerisinde dönüşümlü olarak kullanabilmekte ve diller arasında seçim yapabilmektedirler.

Hymes'e göre iki veya daha fazla dilin, dil değışkelerinin ve hatta dilsel üslupların alternatif kullanımı ile kod aktarımı gerçekleşmektedir (Aktaran: Suleiman, 1985: 53). Birden fazla dil konuşan kişilerin iletişimleri esnasında kullanmış oldukları bu dilsel strateji iki dilli kişiler için bir seçenek olabileceği gibi tek dilli kişiler için de bir seçenek olduğu, bir dilin lehçeleri ya da türleri arasında da kod aktarımı yapılabileceği belirtilmektedir. Birçok dilbilimci diller arası geçişin bir dil topluluğunun iki dilli üyeleri için iletişimsel bir seçenek olduğunu vurguladığı gibi dilsel stiller ya da lehçeler arasındaki geçiş de tek dilli konuşmacılar için bir seçenektir (Romaine, 2003: 523). Burada altı çizilen nokta kod aktarımının iki farklı dil arasında olabileceği gibi lehçeler arasında da mümkün olabileceği durumudur.

Tüm bu tanımlardan özetle farklı diller ya da aynı dil değışkeleri arasında yapılan geçişler kod aktarımı olarak tanımlanmaktadır.

Kod aktarımının tarihsel sürecinden kaynaklanan tartışmaların etkisi araştırmacıları etkilemektedir. Bir yandan kod aktarımı iki dilli kişilerin iki dilde etkin bir seviyeye ulaşamadıkları ve iki dili birbirinden ayırt edemedikleri için dilsel bir yetersizlik olarak varsayılırken öte yandan iki dilliliğin çok yönlülüğünü ve yaratıcı kısmını yansıttığı savunulmaktadır (Hoffman, 2014: 109). Kod aktarımı her ne kadar dilsel yetersizlik ya da dilsel zenginlik olarak görülse de iki dilliliğin doğal bir parçası konumundadır.

Poplack (1980) kod aktarımının iki dildeki hakimiyete bağlı olduğunu söylemektedir. Bir konuşmacı iki dilde ne kadar yetenekli ise kod o derece çeşitli olmaktadır.

Kod aktarımı terimi kimi araştırmacılar tarafından kod karıştırma ve ödünç alma terimleri ile aynı anlamda kullanılırken kimi araştırmacılar tarafından bu terimler kod aktarımının farklı durumları için kullanılmaktadır. Yani kod karışımı baskın ve temel bir kodun kullanılması sırasında konuşmacının ara sıra ikinci bir kodu kullanması durumudur. Fakat bazı araştırmacılar tarafından özellikle tümceçi kod aktarımının kod karışımı olarak da kullanıldığı belirtilmektedir (İmer: 1996: 275).

Aktarım, bireyin her iki dildeki bireysel dil değişikliklerini hangi dereceye kadar yaptığını ele alır. Karışma ise bireyin her iki dilde yapıları hangi oranlarda bir araya getirdiğini veya ayrı tuttuğunu inceler (Türk ve Cengiz, 2009: 193). Konuşmacı iletişim esnasında Almanca konuşur ve ardından Türkçeye geçiş yaparsa ya da bu durumun tam tersi söz konusu olduğunda burada kod aktarımı kavramından söz edilir. Buna karşın bir dilde dil dışı bir öge kullanılıyorsa ve konuşmacı bu kullanımın farkında değilse, özel bir amaç yok ise burada da kod karıştırma kavramından söz edilir.

Konuşmacı iletişim esnasında bir dilden bir diğerine geçiş yapabilir. Bu durum muhatabın iki dili bilmesinden kaynaklanır. Yani Türkçe-Almanca iki dilli birey bir başka Türkçe-Almanca iki dilli birey ile sohbet esnasında her iki dilde de konuşmayı tercih edebilir ve bu iki dil arasında yapılan geçişi bilinçli bir şekilde yapabilir. Fakat kod karıştırma bu şekilde kasti değildir. Bir kelimenin karşılığı akla gelmediğinde kişi istemsizce diğer kodu kullanabilir ya da sıklıkla kullanılan dil diğer dil üzerinde baskınlık kurabilir.

Temel fark şu şekilde özetlenebilir: Kod aktarımı konuşmacıların bilerek yaptıkları bir davranıştır. Ancak kod karıştırmayı konuşmacılar istemsiz olarak yapmaktadırlar çünkü doğru ifadeyi veya kelimeyi bilmediklerinden kaynaklanmaktadır.

Johanson kod aktarımı yerine kod kopyalama (Code Copying) terimini kullanmaktadır ve Johanson'un teorisine göre kopyalama üç türde gerçekleşmektedir. Bunlar;

1. Genel Kopyalama (General copying)
2. Seçici Kopyalama (Selective copying)
3. Karışık Kopyalama (Mixed copying)

Genel kopyalamada, bir dilden örneğin ses, aglütinasyon, anlam ve frekans gibi tüm yapısal özelliklerin bir diğer dile uygun bir çerçeve üzerine kopyalanır. Seçmeli kopyalamada, bir dildeki ses aglütinasyon, anlam ve frekans gibi bir veya birkaç özellik bir diğer dil üzerine kopyalanır. Karışık kopyalama, diller içinde seçici kopyalamayı içeren genel kopyalamadır. (Aktaran: Yazıcı Ersoy, 2017: 64). Lars

Johanson tarafından önerilen bu terim yerine araştırmacılar kod aktarımı terimini kullanmayı tercih etmektedirler (İmer, vd., 2011: 177-178).

Poplack, kod aktarımının daha önceleri rastgele ortaya çıkan bir olgu olduğunu daha sonra bu olgunun belirli sınırlamalar çerçevesinde olduğunu ve dilbilgisi kurallarına bağlı olduğunu söylemektedir ve iki adet sınırlanma ortaya koymuştur (Poplack, 1980: 585-586). Bunlar;

Eşdeğerlik Sınırlaması: İki dilli konuşmacı tarafından iki dile ait öğelerin yan yana getirilmesiyle ve aynı zamanda da her iki dilin kurallarının ihlal edilmediği noktada kod aktarımı meydana gelir. Yani iki dilli konuşmacı kod aktarımı esnasında sözdizimsel kurallara dolaylı yoldan uyum sağlar ve ortaya çıkan ifadede dilbilgisi ihlali meydana gelmez.

Serbest Biçimbirim Sınırlaması: Herhangi bir iki dilli konuşmacı tarafından bağımlı biçimbirim olmamak şartıyla kodlar arası geçişin mümkün olması durumudur.

Görüldüğü üzere bireylerin iki ya da daha fazla dili etkin bir biçimde kullanması ve bu doğrultuda bireylerin diller arasında (örn.: Türkçe-Almanca) kolaylıkla geçiş yapabilmesi kod aktarımı olarak tanımlanmaktadır.

İki dilli bireylerin kod aktarımına başvurmaları kaçınılmazdır ve kod aktarımının farklı şekillerde kullanılması bu olguyu türlerine ayırmıştır. Bu bağlamda gelecek bölümde kod aktarımının üç türünden bahsedilecek ve bu türler hakkında tanımlar yapılıp, örnekler sunulacaktır.

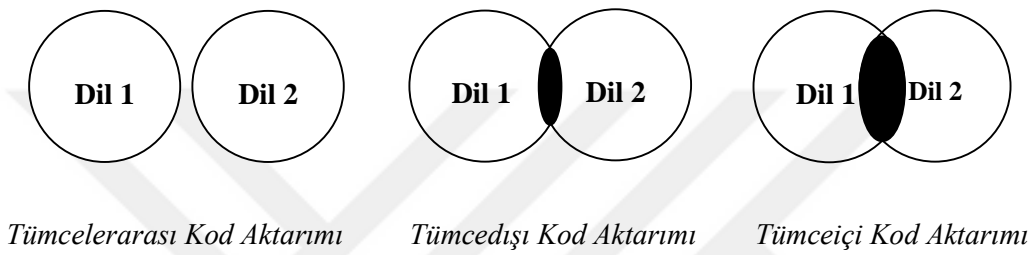
10. KOD AKTARIM TÜRLERİ

Kod aktarım türleri araştırmacılar tarafından farklı şekillerde kategorize edilse de en çok tercih edilen Poplack'ın (1980) sözdizimsel sınıflandırmasıdır. Buna göre Poplack kod aktarım türlerini

1. Tümcedışı Kod Aktarımı (Extrasentential Code-Switching)
2. Tümcelerarası Kod Aktarımı (Inter-sentential Code-Switching)
3. Tümceiçi Kod Aktarımı (Intra-sentential Code-Switching)

olmak üzere üç gruba ayırmıştır.

Özetle, tümcelerarası kod aktarımı cümle sınırlarında gerçekleşmektedir. Yani “*Du hast so unnötige Sachen. Boş boşuna para ödüyorsun.*” Türkçe-Almanca iki dilli örneğindeki gibi bir cümle bir dildeyken öteki cümle farklı dilde ifade edilir. Buna karşın tümceiçi kod aktarımı “*Yani o yüzden bin ich nicht so ja das stimmt glaube schon*” gibi iki farklı kodların aynı cümle içerisinde kullanılmasıyla ortaya çıkar. Tümcedışı kod aktarımı ise “*Lüg mich nicht an, tamam mı?*” örneğindeki gibi kalıp ifade, ünlem, slogan vs. kelimeler bağlamında meydana gelir.

Şekil 2: Temsili olarak iki dilli kod aktarımlarında dilbilgisi (Poplack, 1980: 615)

Yukarıda görüldüğü gibi kod aktarımı türlerini gösteren bir şekil verilmiştir. Gelecek başlıkta görsel olarak bir fikir oluşturan bu kavramların tanımları yapılacak ve konuya ilişkin örnekler verilecektir.

10.1. Tümcelerarası Kod Aktarımı

Tümcelerarası kod aktarımı tümce ya da tümcecikler sınırında gerçekleşir öyle ki bir tümce bir dildeyken diğer tümce başka bir dildedir (Poplack, 1980: 590). Tümce sınırlarında, sıralı tümcelerde, yan tümce ya da ana tümcenin farklı dil sistemlerine göre farklı dil sistemlerine göre kurulduğu durumlar tümcelerarası kod aktarımı olarak tanımlanır (Killi Yılmaz, 2014: 225). Tümcelerarası kod aktarımında her iki dilin kuralları korunarak oluşturulmaktadır (Aktaran: İmer, 1997: 277). Dolayısıyla bir cümle bir dilde, bir diğer cümle başka bir dilde ortaya çıkar ve her iki dil de yapısal olarak bir değişime uğramamaktadır.

Aşağıda Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin yapmış oldukları cümleler arası Aktarımlara ait örnekler verilmiştir.

Örnek: “*Tebrikler dünyadaki tüm mutluluklar üzerinizde olsun Ich hoffe meine hochzeit wird genauso schön wie euer*”

Düzelme: Tebrikler dünyadaki tüm mutluluklar üzerinizde olsun. Ich hoffe, dass meine Hochzeit genauso schön wie euer wird.

Çeviri: Tebrikler, dünyadaki tüm mutluluklar üzerinizde olsun. Umarım benim düğünüm de sizinki gibi böyle güzel olur.

Örnek: “*Hallo. Habe euch neu entdeckt. Sofort abonniert. Çok sempatisiniz. Başarılar dilerim.*”

Düzelme: Hallo. Ich habe euch neu entdeckt und sofort abonniert. Çok sempatisiniz. Başarılar dilerim.

Çeviri: Merhaba. Sizi yeni keşfettim ve hemen abone oldum. Çok sempatisiniz. Başarılar dilerim.

Örnek: “*Senin çok başarılı olacağına inanıyorum. Du bist die Legende meiner Kindheit.*”

Düzelme: Senin çok başarılı olacağına inanıyorum. Du bist die Legende meiner Kindheit.

Çeviri: Senin çok başarılı olacağına inanıyorum. Sen benim çocukluğumun kahramanısın.

Örneklerde görüldüğü gibi konuşmacılar Almancadan Türkçeye ya da Türkçeden Almancaya tümcelerarası kod aktarımı yapmışlardır ve bu esnada iki dilin birbirine müdahalesi olmamış ve dil kuralları ihlal edilmemiştir.

10.2. Tümceiçi Kod Aktarımı

Bu aktarım türü iki dil kodunun tek cümle içerisinde bir araya getirilmesiyle meydana gelmektedir. Poplack’a göre tümceiçi kod aktarımı cümle veya cümlecik sınırları içerisinde gerçekleşmektedir (Aktaran: İmer, vd., 2011: 245) ve Wei (2006: 149) tümceiçi kod aktarımını iki veya daha fazla dil çeşidinin aynı söylemin cümle sınırları içerisinde kullanılması olarak tanımlamaktadır. Tümceiçi kod aktarımı ya da kod karışımı iki dile ait öğelerin tek cümle içerisinde bulunduğu dilsel geçiş türüdür

(Thomason, 2001: 132). Muysken tarafından kod karışımı olarak adlandırılan tümceiçi kod aktarımı her iki dildeki öğelerin bir tümce içerisinde bulunduğu tüm durumlar olarak tanımlanmaktadır (Muysken, 2000: 1). Gülsüm Killi Yılmaz'a (2014: 219) göre tümceiçi aktarım iki dilli bireylerin iki farklı dili tek tümce içerisinde kullanmasıdır. Joshi (1982: 145) tümceiçi kod aktarımının karakteristik özelliklerini şöyle açıklamıştır:

- Tümceiçi kod aktarımı her iki dilde de eşit derecede akıcı olan katılımcıları içermektedir.
- Katılımcıların karışık cümlelerin "kabul edilebilirliği" hakkında oldukça tutarlı kararları vardır.
- Karışık ifadeler tereddüt etme, duraklamalar, tekrarlar, düzeltmeler olmadan gerçekleşir, bu da tümceiçi kod aktarımının bir sistemin diğerine rastgele bir müdahalesi olmadığını gösterir. Aksine, bu aktarımlar iki sistem arasındaki sistematik etkileşimlerden kaynaklanır.
- İki dil sistemi aynı anda aktif rol oynar.
- Tümceiçi kod aktarımı ödünçleme, yabancı kelimelerin öğrenilmiş kullanımı gibi tek dilli konuşmacılar tarafından kullanılan girişim türlerinden keskin bir şekilde ayrılmaktadır.
- Yoğun tümceiçi kod aktarımına rağmen, konuşmacılar ve dinleyiciler genellikle karışık cümlenin hangi dilden geldiği konusunda hemfikirdirler.

Bu özelliklerden anlaşılacağı üzere bireylerin yüksek derecede dilsel yetkinliğe sahip olma durumu tümceiçi kod aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü Poplack (1980: 590) tümceiçi kod aktarımının yapısal risk içerdiğini söylemektedir. İki dildeki yetkinlik bu riskleri en aza indirerek konuşanların ifadelerinde herhangi bir kesintinin ya da anlaşmazlık durumunun ortaya çıkmasına engel olur. Böylece konuşmacılar seçmiş oldukları dile ait öğeleri bir diğer dil sistemi içerisinde oldukça akıcı bir şekilde kullanabilirler.

Örnek: *“Du sahst so perfekt aus und deine Mutter ayri bi güzellik Fand sie so schön!”*

Düzelme: Mükemmel görünüyorsun ve annen ayrı bir güzellik. Ich fand sie so schön!

Çeviri: Mükemmel görünüyorsun ve annen ayrı bir güzellik onu çok güzel buldum!

Örnek: *“bende mittesserlarım için einfach nur frisch auszusehen için kullanmak isterim”*

Düzelme: Ben de Mittesserlarım için einfach nur frisch auszusehen için kullanmak isterim.

Çeviri: *“Ben de siyah noktalarım için, taze bir görünüm için kullanmak isterim.”*

Örnek: *“wollte von keinem nichts hören aber irgendwann kendimi toparlamam lazımdı”*

Düzelme: Ich wollte von keinem nichts hören aber irgendwann kendimi toparlamam lazımdı.

Çeviri: Kimseden hiçbir şey duymak istemiyordum ama bir noktada kendimi toparlamam lazımdı.

Örneklerde görüldüğü gibi konuşmacıların her iki dili de aynı anda aktif bir şekilde rol oynamaktadır. Aynı zamanda dillerde akıcılık söz konusudur. Tümceiçi kod aktarımında diller yoğun bir şekilde iç içe geçerek tümceiçi kod aktarımı ödünçleme gibi kelime bazında yapılan girişim türünden kendini net bir şekilde ayırır. Dolayısıyla burada konuşmacıların her iki dilde de yetkinlik sahibi oldukları açıktır. Joshi (1982: 145) tümceiçi kod aktarımını konuşmacıların ve dinleyicilerin dilsel becerisi olarak tanımlar.

10.3. Tümcedışı Kod Aktarımı

Tümcedışı kod aktarımı bir dilde sıklıkla kullanılan kelimelerin başka bir dile eklenmesini içerir. Poplack (1980: 603-615) bu öğelerin cümlenin herhangi bir kısmında bulunabileceğini ve konuşulan dilin grameri hakkında daha az bilgi gerekebileceğini ifade etmektedir.

Tümceye bağlı olmayan unsurları belirten tümcedışı kod aktarımı aynı zamanda “sembolik kod aktarımı” ya da “ekleni aktarımı” olarak da adlandırılır (Milroy ve Muysken, 1995: 8).

Tümcedışı öğeler yüklem tamamlayıcısı olmanın aksine açıklama, pekiştirme gibi cümleyi çeşitli anlam ilişkileri bağlamında bağlayıcı bir işlevselliğe sahiptir (Gedizli, 2015: 131).

Örnek: “*Kardeşlerim İkinizde çok tatlısınız, ALLES GUTE*”

Düzelme: Kardeşlerim ikiniz de çok tatlısınız, alles Gute.

Çeviri: Kardeşlerim ikiniz de çok tatlısınız, her şey gönlünüzce olsun.

Örnek: “*OMG MasAllah evin çok güzel, huzur ve mutluluk içerisinde oturun inşaallah*”

Düzelme: O mein Gott! Maşallah! Evin çok güzel, mutluluk ve huzur içinde oturun inşaallah.

Çeviri: Aman Allah’ım! Maşallah! Evin çok güzel mutluluk ve huzur içinde oturun inşaallah.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Türkçe ifadeler içerisinde Almanca tümcedışı öğeler *alles Gute* iyi dilek anlamında, *o mein Gott (OMG)* ise beğeni anlamında kullanılmıştır.

Örnek: “*Wow wow alles in einem basda güldüm Ortada duygulandim Gänsehaut çok güzel olmuş*”

Düzenlenmiş: Vay vay her şey bir arada. Başta güldüm, ortada duygulandım. Gänsehaut! Çok güzel olmuş.

Çeviri: Vay vay her şey bir arada. Başta güldüm, ortada duygulandım. Tüyler ürpertici! Çok güzel olmuş.

Yukarıda verilen örnekte ise bir durum karşısında şaşkınlık anlamında kullanılan *Gänsehaut* Türkçe bir ifade içerisinde yer almaktadır. Görüldüğü gibi Türkçe söylemlerle uyum içerisinde olan Almanca ifadeler çeşitli duyguları dile getirmek için kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi tümcedışı kod aktarımı tümceiçi kod aktarımına göre daha basit bir yapıdadır ve bu ifadeler tümce içerisinde çıkarıldığı zaman anlamda herhangi bir bozukluk meydana gelmez. Çünkü Poplack'a göre (1980: 604, 605) tümcedışı kod aktarımında bulunan ünlemler, aktarımlar, doldurucular ve deyimsel ifadeler her iki dilin dilbilgisel kurallarının ayrı ayrı kullanılmasıyla gerçekleşmektedir.

11. KOD KARIŞIMI

Kod karışımı kelimelerin, kelime öbeklerinin, cümleciklerin melezleştirilmesini kapsar. Crystal bu fenomeni “*dilsel unsurların bir dilden başka bir dile aktarılması*” olarak açıklamaktadır (Aktaran: Kirtoklu, 2009: 12). Albrecht (2004: 25) ise kod karışımını “*birden fazla dildeki elementlerin bir diğer dildeki kullanımı*” olarak tanımlamaktadır.

Maschler'e (1998: 125) göre kod karışımı iki dilsel ögenin birbirine karıştırılarak farklı yapısal özelliklere sahip yeni bir üçüncü kod görünümünün ortaya çıkmasıdır.

Muysken (2000: 3) kod karıştırma modellerini aşağıda belirtilen üç kavram ile sınıflandırmıştır:

Insertion: Bir dildeki sözcüksel öğelerin veya bileşenlerin diğer dile eklenmesidir.

Alternation: Dilsel yapıların dönüşümlü olarak kullanılmasıdır.

Congruent lexicalization: Farklı sözcüksel envanterlerden gelen ögenin paylaşılan gramer yapısına uygun halde sözcükleştirilmesidir.

Kod karışımı bir söylem içerisinde bir dilden diğer dile geçişi göstermektedir ve bu geçişler fark edilebilir durumdadır. Kod karıştırma ve kod aktarımı arasındaki fark ise kod karıştırmanın bireysel nedenler sonucunda, kod aktarımının ise toplumsal ihtiyaçlar sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir.

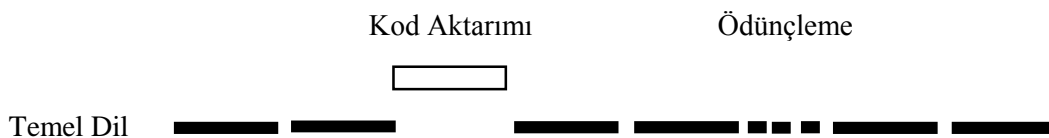
İki dilin çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan etkileşimi sonucunda sözcüksel düzeyde alıntılar meydana gelmektedir ve bu noktada ödünçleme kavramından söz edilir.

12. ÖDÜNÇLEME

Bireyler aktarmak istedikleri durumları ifade edebilmek amacıyla bir dilde bulunan kelimeyi bir dile aktarabilirler. Örnek olarak hedef dile ait bir ögeninin kaynak dilde eşdeğerinin bulunmaması gibi. Dolayısıyla ödünçleme bir kelimenin bir dilden diğerine aktarılması olarak tanımlanır. Treffers Daller'in (2000: 1) Thomason ve Kaufmann'dan aktardığına göre ödünçlemenin tanımı şöyledir:

“Ödünçleme, yabancı dildeki kelimelerin konuşmacı tarafından ana dile dahil edilmesidir: ana dil korunur, ancak entegre özelliklerin eklenmesiyle değiştirilir.” Başka bir deyişle ödünç alma kaynak dile ait bir kelimenin hedef dile aktarılmasıdır.

Grosjean'a göre, ödünçleme iki dilin alternatif kullanımı olan kod aktarımının aksine “bir dilin diğer dile entegrasyonu” dur. Kod aktarımı ve ödünç alma arasındaki fark kod aktarımında sözcükler diğer dile olduğu gibi aktarılıp alternatif olarak kullanılırken ödünç almada sözcükler morfolojik ve fonolojik olarak dile entegre edilir (Aktaran: Zářnová: 2011: 14). Yani ödünç alınan kelimeler morfolojik ve sözdizimsel olarak alıcı dile uyumlu hale getirilir. Bununla birlikte kod aktarımı ve ödünçleme arasında yapılan ayırım için bazı araştırmacılar, ödünçlemenin tek dilli kişilerde, kod aktarımının ise iki dilli kişilerde ortaya çıktığını belirtmektedirler. Saussure'un dil (langue) söz (parole) kavramları arasındaki ayırma göre yapılan sınıflandırmalarda ise kod aktarımını kapsayan bir terim olarak ödünçleme dil düzeyinde, kod karışırımı ise söz düzeyinde gerçekleşmektedir (İmer, 1997: 275-276). Bu noktada kod aktarımı ve ödünç alma arasındaki fark ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Ödünç alma başka bir dilden alınan, alıcı dilin dilsel yapısına uyumlu hale getirilen ve toplum tarafından kabul edilen kelimelerdir ancak kod aktarımında sözcüklerin iki dilli bireyler tarafından hedef dile aktarılır ve alternatif olarak kullanılır.

Şekil 3: Kod Aktarımı ve Ödünçleme Arasındaki Fark (Grosjean, 2012: 18)

Görüldüğü gibi yukarıdaki şekil ödünçleme ve kod aktarımı arasındaki farkı göstermektedir. Kod aktarımının bulunduğu kısımda iki dil bireyler tarafından alternatif olarak kullanılır, kaynak dile ait öğeler hedef dilde kullanıldıktan sonra temel dile tekrar dönüş yapılır. Ödünçleme kısmında ise kaynak dildeki öğeler hedef dil ile tümleşik halde bulunmaktadır.

Bu bağlamda Poplack tek seferlik kullanılan ödünçleme (nonce borrowing) teriminden söz etmektedir. Bu terim klasik ödünçlemeden farklı olarak kod aktarımı esnasında ortaya çıkan, konuşmacıya ve duruma bağlı olan kelimelerdir. Bu kelimeler kullanılan dilin söz varlığında bulunmayan, sadece iki dilli bireyler tarafından kullanılan kelimelerdir (Aktaran: Riehl, 2004: 21).

Birçok kültürel ve teknolojik terimin borçlanma olarak tanımlanabileceği konusunda bir uzlaşma söz konusudur. Bu terimlerin bazıları çok belirgin etkilere sahiptir veya diğer dilde eşdeğeri yoktur, diğer borçlanmalar basitçe kullanılır, çünkü çevirilerinden daha kısa, kullanımı daha kolay veya daha sıradandır (Albrecht, 2004: 27). Örneğin Fransızcadan Türkçeye ödünçlenmiş bir kelime olan *dejavu*, bir yeri daha önce görmüş olma veya bir olayı daha önce yaşamış olma duygusu anlamına gelmektedir (Karaağaç, 2015: 24).

Ödünçleme için transfer terimini kullanan Haugen (1956), söz konusu madde tarafından yapılan fonolojik ve morfolojik entegrasyon derecesine göre bir ayrım önermiştir:

“Ödünçleme, tek dilli ve akıcı olmayan iki dilli konuşmacılar arasında yaygındır, oysa kod aktarımı yalnızca yetenekli iki dilli konuşmacılar tarafından yapılabilir, çünkü kod aktarımı her iki dilde de yetkinlik gerektirir.”

Holmes’e (2001: 42) göre ödünçleme ikinci bir dilde konuşurken ana dilden kelimelerin kullanılmasını ifade eder. Bunun nedeni konuşmacıların ikinci dilde uygun kelimeyi bulamaması ve birinciye yani anadile geri dönmesidir. Böylece bu durum farklı bir kod aktarım türü olarak tanımlanır. Çünkü bir dilin büyük bir kısmının değişikliği ile bir kelimenin yerine başka bir kelimenin kullanılması arasında farklılıklar vardır.

Bir dilde karşılık gelen bir terim yoksa, kaynak dildeki kelime hedef dilde kullanılır. Bu bağlamda farklı borçlanma türleri ortaya çıkmıştır.

Yabancı Kelime (Foreign Word): Yabancı bir dilden aktarılan ancak alınılan dil ile bütünleşmemiş kelimelerdir (Grzegza, 2003: 26). Yani kaynak dilden hedef dile değişiklik yapılmadan aktarılan kelimeler “yabancı kelime” olarak tanımlanır. Örneğin:

Bomba (it.: bomba), jet-lag (ing.: jet-lag), general (alm.: General).

Yerleşmiş Kelime (Loan Word): Bu kelimeler kaynak dilden hedef dile aktarılırken asimileye uğramış, hedef dile entegre edilmiş kelimelerdir (Grzegza, 2003: 26). Kelimeler hedef dilin gramer yapısına uyumlu hale getirilerek kaynak dilden aktarılır. Örneğin:

Peçete (it.: pezzetta), haymatlos (alm.: Heimatlos), deterjan (fr.: détergent).

Melez Kelimeler (Loan Blend): Kaynak dildeki kelimenin bir kısmının hedef dile aktarılarak ortaya çıkan karma kelimelerdir (Grzegza, 2003: 26).

Fondip (alm.: von + tr.: dip), gidişat (tr.: gidiş + ar.: at) örneklerinde olduğu gibi.

Çeviri Kelimeler (Loan Translation): her birimin çevrildiği dilde eşdeğer birimlere dönüştürüldüğü anlamına gelir (İmer, vd., 2011: 199). Yani doğrudan kaynak dilden alınan ve hedef dile çevri yolu ile geçmiş olan kelimelerdir. Örneğin:

Gökdelen (ing.: skyscraper) (Grzegza, 2003: 26), beyin yıkama (ing.: brain washing), genç dilbilgiciler (ing.: young grammarians) (İmer, vd., 2011: 199).6

Kısmi Çeviri Kelimeler (Loan Rendering): Kaynak dildeki kelimenin kısmi çevirisinin hedef dile aktarılmasıdır (Grzegza, 2003: 27). Bu, kaynak dildeki sözcüğün bir kısmının hedef dile çevirisi, bir diğer kısmının ise kaynak dilden olduğu gibi aktarılması anlamına gelir. Örneğin:

Psikodilbilim, amperölçer (Gözütok, 2008: 20,21).

Aşağıda iki dilli bireyler tarafından Almanca söylemler içerisine yerleştirilmiş Türkçe ödünclemelere örnek verilmiştir.

Örnek: “*In muhlama ist käse viel mehr drin als mais mehl. In kuymak jedoch ist maismehl viel mehr drin als käse*”

Düzelme: In muhlama ist Käse viel mehr drin als Maismehl. In kuymak jedoch ist Maismehl viel mehr drin als Käse.

Çeviri: Muhlama, mısır unundan çok daha fazla peynir içerir. Fakat kuymak peynirden çok daha fazla mısır unu içerir.

Örnekte görüldüğü gibi konuşmacı Karadeniz yöresine özgü peynir, mısır unu, tereyağı ve su ile yapılan bir yemek *kuymaktan* ve yine kuymağa benzer bir şekilde yapılan *muhlamadan* söz etmektedir. Almancada eş değeri olmayan *kuymak* ve *muhlama* kelimesi konuşmacı tarafından kaynak dilden hedef dile aktarılmıştır.

Örnek: “*ich hoffe wen ich mal Heirate das meine Hochzeit oder kına auch so wird*”

Düzelme: Ich hoffe, wenn ich mal heirate, wird das meine Hochzeit oder kına auch so.

Çeviri: Umarım evlendiğimde benim de düğünüm veya kınam böyle olur.

Konuşmacı kına gecesi anlamında kullandığı *kına* kelimesini ödünçlemiştir. Genellikle “*düğünden önceki gece kız evinde gelinin parmaklarına kına yakılırken yapılan eğlence*” (İnternet III) olarak tanımlanan kına gecesinin Almanca karşılığı için düğünden önceki gece yapılan eğlence olarak tanımlanan *Polterabend* kelimesi kullanılabilir. Fakat bu iki kelimenin kültürel farklılıkları nedeniyle konuşmacının bu kelimeyi tercih etmediği varsayılmıştır.

Örnek: “*Dilara Abla woher ist deine Küche?*”

Düzelme: Dilara abla, woher ist deine Küche?

Çeviri: Dilara Abla mutfağını nereden aldın?

Akrabalık ilişkilerine oldukça önem veren Türklerin bu özelliği Türk diline de yansımıştır. Pek çok kültürde akraba isimlerinin kısıtlı olmasına karşın Türkçenin hazinesi oldukça geniş bir alana sahiptir. Yukarıdaki örnekte de konuşmacı büyük kız

kardeş için kullanılan *abla* (Alm: ältere Schwester) kelimesini Almanca bir ifade içerisinde kullanmıştır.

Örnek: “*Allah ist gut zu denen, die ein gutes Herz haben.*”

Düzelme: Allah ist gut zu denen, die ein gutes Herz haben.

Çeviri: Allah iyi kalpli olan kimselere karşı iyidir.

Bir toplumun dili mensup olunan din tarafından etkilenir. İslam dininin kabul edilmesiyle birlikte dinin temel dili olan Arapçadan sözcükler Türkçeye yerleşmiştir (Aksan, 2015: 137). Görüldüğü gibi yerleşik olarak kullanılan *Allah* kelimesi Almanca söylem içerisinde ödünçlenmiştir.

İki dil koduna sahip bireyler *Allah, muhlama, abla, kına gecesi* gibi Türkçe kelimeleri Almanca bir söylem içerisinde kullanmışlardır.

Kaynak dildeki kelimenin hedef dile aktarılmasıyla meydana gelen ödünçleme iki dilli bireyler tarafından kelimelerin hedef dildeki karşılıklarının bulunmadığı zaman ya da kelimenin eşdeğerinin tam olarak anlamsal bir karşılık vermediği zaman tercih edilmektedir.

Baskın dil bireylerin ikinci dili üzerinde etkili durumdadır. Bu etkiler aksan, yazım, dil kullanımı gibi dilin herhangi bir kısmında meydana gelmektedir. Edinilmiş diller arasında meydana gelen, dillerin birbirine karşı bu müdahalesi girişim olarak adlandırılmaktadır.

13. GİRİŞİM

Girişim, iki farklı dilin dil özelliklerinin aynı anda kullanılması anlamına gelir. Appel ve Muysken (1987: 84) bu fenomeni “*hedef dilin üretiminde kaynak dilden unsurların, yapıların ve kuralların kullanımı*” olarak tanımlar. Toplum-dilbilimde birden çok dilin ya da değişkenin etkileşimi nedeniyle bir dilde ortaya çıkan olgu ya da görünüm. (İmer, vd., 2011: 139). Yani anadil ya da baskın dil yapılarının ikinci dilin eşdeğer yapılarına aktarılmasını ifade eder. Weinreich girişim terimini şu şekilde açıklamaktadır (Aktaran: Okur, 2012: 9):

Girişim terimi, yabancı unsurların, fonemik sistemin, morfoloji ve sözdiziminin büyük bir kısmının ve kelime dağarcığının bazı alanlarının daha yüksek

yapılandırılmış dil alanlarına girmesinden kaynaklanan örüntülerin yeniden düzenlenmesini ifade eder.

13.1. Sesbilimsel Girişim

Sesbilimsel girişim, bir dildeki ses olaylarının başka bir dile etkisi olarak tanımlanır. Hoffman (2014: 31) bunun yabancı bir aksan anlamına geldiğini söylemektedir. Hedef dilde sözcüklerin veya cümlelerin telaffuzu kaynak dili çağrıştırdığı açıkça belli olmaktadır, bu da konuşmacının yabancı bir aksanı olduğu anlamına gelir.

1. Geliyorum

ɟɛlijoɾum → *ɟɛlijoʁum*

2. Herkes

hɛrkɛs → *hɛrkɛz*

3. Öğretmenimiz

øɣretmenimiz → *øɣretmenimis*

Her dilin kendi fonolojik yapısı vardır ve kelimeler bu yapıya göre ifade edilmiştir. Yukarıdaki örneklerde kelimeler yanlış telaffuz edilmiştir. Örnek 1’de *geliyorum* fiilindeki *r* harfi Alman fonetik yapısına uygun şekilde dile getirilmiştir. Ses kaydından alınan telaffuza göre *r* harfi Almancada sürtünmeli küçük dilsel iken, Türkçede ifade edilmesi gereken hali dokunmalı veya çarpmalı diş yuvasıdır. Bu yüzden Almancada baskın bir şekilde vurgulanırken Türkçede nazik vurgulanmaktadır. Yine aynı şekilde *herkes* kelimesindeki *s* harfi *z* olarak, *öğretmenimiz* kelimesindeki *z* harfi ise *s* olarak Alman fonolojisine uygun bir biçimde ifade edilmiştir.

13.2. Ortografik Girişim

Bir sözcüğün veya bir karakterin belirlenen yazım kurallarının ihlal edilmesi durumudur. Bu tür hatalar ilk olarak yazımın bilinmediği veya öğrenilmediği zamanlarda ortaya çıkar. İkinci olarak elektronik ortamda kullanılan klavyelerin karakterleri desteklememesi durumunda meydana gelebilir.

Örnek: “Hayir!!! Die türkische eltern sind nicht so!”

Düzelme: Hayır! Die türkischen Eltern sind nicht so!

Çeviri: Hayır! Türk ebeveynleri böyle değil!

Yorum yapan iki dilli birey Almanca bir ifadede Türkçe bir kelime kullanmıştır ve *ı* harfi ile yazılması gereken *hayır* kelimesi yerine *i* harfi kullanarak *hayir* şeklinde ifade etmiş, Almancada büyük harfle başlaması gereken *Eltern* kelimesi yerine *eltern* ifadesini kullanmıştır.

Örnek: “*Hammer organisation ! Allah bir yastıkda kocatsın inşallah*”

Düzelme: Hammer Organisation! Allah bir yastıkta kocatsın insallah.

Çeviri: Mükemmel organizasyon! Allah bir yastıkta kocatsın inşallah.

Yine yukarıda verilen örnekte büyük harfle başlaması gereken *Organisation* yerine *organisation* kullanılmıştır ve kullanılan ünlem (!) kendinden önceki kelimeye bitişik yazılması gerekirken kelime ile arasında boşluk bırakılarak yazılmıştır. *Yastıkta* kelimesi sertleşme kullanılmadan ve *ı* harfi için *i* harfi kullanılarak *yasdıkda* şeklinde yazılmıştır.

Örnek: “*annemde asla yagda kızartmaz. herzman firında kızartir, ayni senin gibi.ich finde auch, dass das so leckerer schmeckt*”

Düzelme: Annem de asla yağda kızartmaz, her zaman fırında kızartır aynı senin gibi. Ich finde auch, dass das so leckerer schmeckt.

Çeviri: Annem de asla yağda kızartmaz, her zaman fırında kızartır aynı senin gibi. Ben de çok lezzetli olduğunu düşünüyorum.

İki dilli birey bu örnekte ise cümleye küçük harfle başlanmış, bağlaç olan *de* birleşik yazılmış, *yağ* kelimesi *yag* olarak ifade edilmiş, ayrı yazılması gereken *her zaman* yerine *herzman* yazılmış ve aynı zamanda *zaman* kelimesindeki *a* harfini eksik yazılmış. Son olarak *ı* ile yazılması gereken kelimeler *firında*, *kızartir*, *ayni* şeklinde *i* harfi kullanılarak yazılmıştır.

13.3. Morfolojik Girişim

Dildeki eklerin kullanımındaki hatalar sonucuyla gerçekleşen biçim bozukluklarıdır.

Örnek:	Düzelme:	Çeviri:
Kindergartene	in den Kindergarten	Kreşe
Zeugnisa	auf das Zeugnis	Karneye
Waschanlageye	zur Washanlage	Oto yıkamaya
Kinoya	ins Kino	Sinemaya
Vertragına	dein Vertrag	Kontratına
Türkeida	in der Türkei	Türkiyede
Sachenlar	Sachen	Sorunlar

Yukarıdaki örneklerde konuşmacılar, “Kindergartene, Zeugnisa, Waschanlageye, Kinoya” gibi ifadeler kullanmışlardır. Türkçe yönelme eklerinin “-e, -a” Almanca kelimeler ile bir arada kullanılmasıyla kelimelere *anaokuluna, karneye, oto yıkamaya, sinemaya* anlamları verilmiştir. Buna ek olarak, Türkçe çoğul eki olan “-ler, -lar” Almanca *Sachen* kelimesine, iyelik eki “-ın, -in” *Vertrag* kelimesine ve son olarak “-de, -da” bulunma hal eki *Türkei* kelimesine eklenerek sırasıyla *sorunlar, kontratına, Türkiye’de* anlamlarında kullanılmıştır.

13.4. Sözdizimsel Girişim

Bu girişim türü cümle içerisinde bulunan kelimelerin dizimi ya da cümle öğeleri arasındaki bozukluklardan dolayı ortaya çıkmaktadır.

Örnek: “Ben gelcem yarın.”

Cümlenin doğrusu: Ben yarın geleceğim.

Cümlenin Almancası: Ich werde morgen kommen.

Örnek: “O bekliyor beni.”

Cümlenin doğrusu: O beni bekliyor.

Cümlenin Almancası: Sie wartet auf mich.

Örnek: “*Annem bizi ziyaret etti bugün.*”

Cümlenin doğrusu: Annem bugün bizi ziyaret etti.

Cümlenin Almancası: Meine Mutter hat uns heute besucht.

Farklı dil ailelerine ait diller kendi özel cümle yapılarına sahiptir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, Türkçe sözdizimi Alman sözdizimi gibi kullanılmıştır. Türkçedeki cümleler özne, nesne, fiil, Almanca dilinde ise özne, fiil, nesne olarak sıralanır. Örneklerde gösterildiği gibi, bir Türk söylemi Alman cümle yapısına göre ifade edilmiştir. Bu, *geleceğim* fiilinin *ben yarın geleceğim* gibi cümle sonunda kullanılması gerektiği, ancak öznenen hemen sonra kullanıldığı ve söz dizimsel girişim sınıfına ait olduğu anlamına gelir.

13.5. Sözcüksel Girişim

Dilin sosyal işlevine uygun bir şekilde kullanılmamasıyla ortaya çıkar.

Örnek: “*Sie trinkt Zigaretten.*”

Cümlenin doğrusu: Sie raucht.

Cümlenin Türkçesi: O sigara içiyor.

Örnek: “*Wie bist du?*”

Cümlenin doğrusu: Wie geht es dir?

Cümlenin Türkçesi: Nasılsın?

Örnek: “*Bana konuşma!*”

Cümlenin doğrusu: Bana söyleme

Cümlenin Almancası: Sag es mir nicht!

Konuşmacının ilk dili ikinci dili etkiler, konuşmacının ilk dili baskın dildir ve ikinci dil alt dil olarak kabul edilir. İki dilli konuşmacılar konuşma sırasında yaptıkları dil değişikliklerini fark etmez ve bu konuşma akışının bir parçası haline gelir.

“*Bugün Musikda öğretmenimiz söyledi ki Fasching için bi şarkı söylememiz gerek diye. Bi oğlan sınıftan sordu. Fasching kostümü giymemiz gerek*”

miyiz? Öğretmenim de söyledi. Evet giymeniz gereksiniz çünkü o bir Fasching vor für Zeugnis gidiyo onun için bi kostüm giymem gerekiyo.”

(Bugün müzik dersinde, öğretmenimiz Fasching için bir şarkı söylememiz gerektiğini söyledi. Sınıftan bir çocuk sordu: Biz karnaval için kostüm giymek zorunda mıyız? Öğretmenim evet dedi, bir tane giymelisiniz, çünkü bu bir karnaval ve karneye yazılacak. Bu yüzden kostüm giymeliyim.)

Alınan ses kaydının transkriptinde görüldüğü gibi Almanca *Musik* (Tr.: Müzik) kelimesinin yanına Türkçede bulunma anlamı katan “-da” hal eki ve *Zeugnis* (Tr.: Karne) kelimesinin yanına yönelme anlamı veren “-a” hal ekini kullanılarak morfolojik girişim yapılmıştır. Bunun yanı sıra *söylememiz*, *giymemiz* gibi fiillerin sonunda bulunan *z* harflerinin *s* olarak, Türkçede kalın telaffuz edilmesi gereken *l* harfini *oğlan* kelimesinde ince telaffuz ederek Alman fonolojisine uygun bir şekilde kullanılması sesbilimsel girişim yapıldığını göstermektedir.

“*Fasching kostümü giymemiz gerek miyiz?*” ve “*Evet giymeniz gereksiniz.*” ifadelerinde yer alan gerekme yardımcı fiili cümlede sırasıyla III. çoğul şahsa ve II. çoğul şahsa göre yanlış bir biçimde çekimlenmiştir. Bunun nedeni baskın olarak kullanılan Almanca’nın Türkçeyi etkilemiş olmasından kaynaklanır. Çünkü gerekme fiiline karşılık gelen *müssen* yardımcı fiili cümlede “*Müssen wir Kostüme für Fasching tragen?*” ve “*Ja, ihr müsst eine tragen.*” şeklinde çekimlenerek yer almaktadır. Anlaşıldığı gibi bu örneklerde konuşmacı sözcüksel girişime başvurmuştur.

14. TEMEL DİL ÇERÇEVE MODELİ

Dil karışımıyla birlikte ortaya çıkan kod aktarımının dilbilgisel yönü Myers-Scotton (1993) tarafından incelenmiştir. Kod aktarımı aynı konuşma sırasından gömülü dildeki ifadelerin matris dilinin ifadelerine yerleştirildiği, iki dilli ya da çok dilli kişiler tarafından seçilmiş bir formdur (Myers-Scotton, 1993: 4). Burada temel dil çerçeve modeli (matrix language frame modell) adı verilen “matris dili” ve “gömülü dil” kavramlarından söz edilir. Temel dil çerçeve modeline göre değiştirilen diller tümce içerisinde asimetrik bir ilişki içerisinde ve baskın olan dil matris diliyken (temel dil) diğeri matris diline yerleştirilen gömülü dildir. Yani temel dil tümcenin ana hatlarını oluştururken gömülü dil tümcenin tamamlanmasında yardımcı bir işleve

sahip olur. Bu bağlamda yapılan çalışmalar tümcenin yapısındaki değişikliklerin meydana gelmesiyle ortaya çıkan tümceiçi kod aktarımı çerçevesindedir.

Matris dili, tümceiçi kod aktarımı içeren bir söylemde gömülü dilden daha aktif olur ve morfeplerin oluşumu gömülü dilden daha sık ve daha serbesttir. Matris dili, tümceiçi kod aktarımında konuşmacıların kullandığı “ana dil” olarak tanımlanan dildir (Wei, 2006: 159).

Scotton temel dil çerçeve modeline bağlı olarak iki farklı kod aktarımının olduğunu söylemektedir:

1. Birey temel dilde dilbilgisel yapılara yeteri düzeyde hakimse bu durum klasik kod aktarımı olarak adlandırılır (Myers-Scotton, 2002: 8).
2. Konuşmacılar amaçlanan temel dilin dilbilgisel çerçevesine yeteri düzeyde sahip olmadığında ise soyut yapının bir kısmı bir dilden, bir diğer kısmı da bir diğer dilden gelir (Myers-Scotton ve Jake, 2000: 2).

14.1. Markedness Modell

Bu modelin ana fikri, belirli bir etkileşim için işaretlenmemiş bir seçim, yani belirli bir bağlamda beklenen bir kod olmasıdır (Wardhaugh ve Fuller, 2015: 101). Myers Scotton (1993) kod aktarımının „işaretlenmiş” ve “işaretlenmemiş” dil seçimi olarak ortaya çıkabileceğini söylemektedir. Bu iki kavramdan anlaşılan dilsel seçimlerin nasıl yapıldığıdır. İşaretlenmemiş kod, konuşmacının belirli sosyal faktörlerin etkisiyle bir dil kodunu seçmesidir. İşaretlenmiş kod ise bir koddan bir diğerine geçiş beklenmedik bir şekilde ortaya çıkar ve herhangi bir sosyal faktörün etkisi söz konusu değildir.

Markedness modeli konuşmacıların beş ilkeye göre kod seçimi yaptığını belirtir (Myers-Scotton, 1998: 26):

1. **İşaretlenmemiş Seçim İlkesi (The Unmarked Choice Maxim):** İki dilli bireyler kendileri gibi iki dilli bireylerle iletişim içerisinde bulunduğu kodlar arasında geçiş yaparlar ve bu durumu sürdürürler.

2. **İşaretlenmiş Seçim İlkesi (The Marked Choice Maxim):** İki dilli bireyler sosyal mesafeyi koruma ya da tam tersi bir durumu gerçekleştirmek istediklerinde işaretli seçeneği kullanmayı tercih ederler.
3. **Açıklayıcı Seçim İlkesi (The Explanatory Choice Maxim):** İşaretlenmemiş seçimin belirgin olmadığı durumlarda iki dilli bireyler kod aktarımını bir veya daha fazla kodu önermek için kullanır.
4. **Saygı İlkesi (Deference Maxim):** Koşullara göre özel bir saygı gösterilmesi gerektiğinde muhataplara karşı değer ifade eden bir koda geçilir.
5. **Uсталık İlkesi (Virtuosity Maxim):** Konuşmayı sürdürmek ya da mevcut tüm konuşmacıların katılımını sağlamak amacıyla gerekli tüm kodlara geçiş yapılır.

15. KOD AKTARIMININ SOSYAL İŞLEVLERİ

İki ya da çok dilli bireyler iletişimlerini sağlayabilmek amacıyla çeşitli nedenlerden dolayı bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir koddan başka bir koda geçiş yapabilirler. Dolayısıyla dil farklı işlevlerde kullanılmış olur ve bu işlevler bireylerin kullanım amacına göre farklılıklar meydana getirir. Appel ve Muysken (1987, 118-120) kod aktarımının altı farklı sosyal işlevini ortaya koymuş ve şu şekilde tanımlamıştır:

1. Referans İşlevi (referential function)
2. Yönerge İşlevi (directive function)
3. Başvuru İşlevi (expressive function)
4. İlişki İşlevi (phatic function)
5. Dil Üstü İşlev (metalinguistic funktion)
6. Şiirsel İşlev (poetic function)

Konuşmacı bir dilde ya da bir konu hakkında dilsel eksikliğe sahipse kod aktarımının *referans işlevi* devreye girer. Bazı konular bir dilde daha uygun bir şekilde tartışılabilir ve böyle bir konu dilde değişikliğe yol açabilir. Ayrıca, ilgili dildeki belirli bir kelime konuşulan konu için anlamsal olarak daha uygun

olabilir. Dolayısıyla, konuyla ilgili tüm kod aktarımlarının dilin referans işlevine hizmet ettiği düşünülebilir. Bu tür kod aktarımı iki dillilerin en çok kullandığı türdür ve konuşanlara neden değiştirdikleri sorulduğunda, kelimenin diğer dildeki karşılığını bilmediklerini veya seçilen dilin o konu hakkında konuşmak için daha uygun olduğunu söylerler.

Kod aktarımının *yönerge işlevi* kişinin konuşmacılar tarafından konuşma dışında tutulması ya da konuşmaya dahil edilmesi durumunda ortaya çıkar. Konuşmaya katılanlarla ilgili tüm kod aktarımlarının, dil kullanımının yönerge işlevine hizmet ettiği düşünülebilir. Birçok ebeveyn, çocuklarının söylenenleri anlamalarını istemedikleri zaman yabancı bir dil konuşmaya başvurur. Bunu çok sık yaparlarsa, çocukların ikinci dili de öğrendiklerini veya ebeveynlerini dışlamak için çocukların kendi dillerini oluşturduklarını görürler.

Konuşmacı bir dilde bir fikri ifade etmekte zorluk çekiyorsa, başka bir dile geçebilir, bu durumda *başvuru işlevinden* bahsedilir.

Konuşmacı konuşma esnasında vurgulamak istediği kısımda diğer dile geçiş yaparak kod aktarımının *ilişki işlevine* başvurur. Bu türe Gumperz ve Hernández-Chavez tarafından mecazi geçiş denir. Espriyi standart dilde anlatan ve konuşma esnasında yerel bir konuşma türüne geçen bir komedyen bu duruma örnektir.

Kod aktarımının *dil üstü işlevi*, doğrudan veya dolaylı olarak ilgili diller hakkında yorum yapmak için kullanıldığında devreye girer. Bu fonksiyonun bir örneği, konuşmacıların dil becerilerini gösteren, diğer katılımcıları etkilemek için farklı kodlar arasında geçiş yapmasıdır.

Konuşmacı eğlence ya da eleştiri için başka bir dile ait öğeleri kullanır ve böylece edebi espriler yaparak kod aktarımının *şiiysel işlevine* başvurmuş olur.

Görüldüğü gibi konuşmacıların yapmış oldukları kod aktarımları çeşitli işlevlerine ayrılmıştır ve bu işlevler konuşmacılar tarafından bilinçli bir şekilde ya da istem dışı bir şekilde gerçekleştirilebilir.

16. KOD AKTARIMI FONKSİYONLARI

Blom ve Gumperz (1972: 409, 411) kod aktarımının farklı yönlerini incelemiş ve bu bağlamda durumsal kod aktarımı (situational code-switching) ve mecazi kod aktarımı (metaphorical code-switching) fonksiyonunu ortaya koymuşlardır.

Durumsal kod aktarımı bir durumdaki değişikliği ifade ederken mecazi kod aktarımı ise bir konuda gerçekleşen dil değişikliğini ifade eder. Daha sonra Gumperz (1982) mecazi kod aktarımını konuşmaya özgü kod aktarımı (conversational code-switching) olarak ifade etmiştir.

Kod aktarımını etkileyen birçok faktör vardır. Konuşmanın konusu, konuşmacılar arasındaki ilişki, dillerin karşılıklı ilişkisi, konuşmacıların yaşı ve dil yeterlilik seviyesi gibi durumlar bu faktörler arasındadır (Qasim & Qasim, 2014). Buna bağlı olarak diller çeşitli nedenlerden dolayı değişmektedir.

16.1. Durumsal Kod Aktarımı

Durumsal kod aktarımı, bir konuşma topluluğunda çeşitli sosyal durumlarda farklı dillerin veya dil çeşitlerinin kullanılması durumudur. Katılımcılar, dil yetkinliği, dil tercihi, toplumsal kimlik, söylem türü gibi durumlar kod seçimini etkilemektedir (İmer, vd., 2011: 105). Bu tanımdan anlaşıldığı üzere “durumsal kod aktarımı” terimi, belirli koşulların gerektirdiği anda bu koşullara en uygun olan dilin konuşmacı tarafından seçilmesi durumudur.

Almanya’da yaşayan ve orada hemşirelik yapan Türkçe-Almanca iki dilli bir birey hastahane Almanca konuşmakta, eve döndüğünde ise Almanca bilmeyen eşi ile Türkçe konuşmaktadır. Bunun dışında sosyal yaşantısında Almanca’yı, Türk arkadaşları ile bir araya geldiğinde ise Türkçeyi tercih etmektedir.

Diller arasında yapılan geçiş, konuşmacıların bulunduğu durumların değiştiği anda ortaya çıkar: bir durumda bir dili, farklı bir durumda ise başka bir dili konuşurlar (Wardhaugh ve Fuller, 2015: 98). Örnekte de görüldüğü gibi, Türkçe-Almanca iki dilli birey belirli durumlara bağlı olarak kod aktarımı gerçekleştirmiştir. Sosyal çevrede, resmi kurum ve kuruluşlarda Almanca dil koduna geçilmekte, özel hayatta ise Türkçe dil koduna geçilmektedir.

16.2. Konuşmaya Özgü Kod Aktarımı

Konuşmaya özgü kod aktarımı iki farklı gramer sistemine veya alt sisteme ait konuşma pasajlarının aynı konuşma içerisinde bir araya getirilmesiyle meydana gelir (Aktaran: Yletyinen, 2004: 17). Bu, iki dilin bir ifade içerisinde ya da ifadeler arasında bir araya getirilmesi anlamına gelir.

“Also Texti aynı yolladığın gibi bıraktım. Ich finde es passt, da musst du nicht vieles verändern. Man kann sich halt verständigen, aber ich habe halt grammatische Fehler entdeckt bischen ama nicht so schlimm onları düzeltiltim zum Beispiel hani karşı tarafla konuşuyosun ya başvuruyosun ya onla konuştuğun zaman hep büyük yazmalısın sie mesela hep büyük yazacaksınız sie hep muss immer groß geschrieben sein onları değiştirdim bi de abzunehmene getrennt yazmışsın das schreibt man zusammen ansonsten finde ich es sehr passend bence iyi olmuş bayağı.”

Yukarıdaki konuşmada sözdizimsel yapı korunmuş, iki dil dengede tutulmuş, dilin anlaşılabilirliği bozulmamıştır. Kişi Türkçe ve Almanca arasında kolaylıkla geçiş yapabilmektedir. Mecazi kod aktarımının etkili bir boyutu vardır: kod seçimi sembolik bir anlam taşır (Wardhaugh ve Fuller, 2015: 98). Yani birey çeşitli amaçlarla bu tür kod aktarımına başvurabilir. Holmes (2013: 42) mecazi kod aktarımı için *“kodların her biri bir dizi sosyal anlam ifade eder ve konuşmacının her birinin çağrışımlarından yararlandığını”* ifade etmektedir. Örnekte ise konuşmacının bu dilsel geçişinin nedeni iletişim kurduğu kişinin de Almanca-Türkçe iki dilli olmasından kaynaklanmaktadır.

Mecazi kod aktarımı, toplumsal durumdaki değişikliklerle tetiklenmeden gerçekleşir ve kod aktarımının mecazi işlevleri altı başlık altında incelenir (Gumperz, 1982: 75-81) Bunlar;

1. **Alıntı:** Konuşmacıların sözleri veya doğrudan alıntılar kullanıldığında gerçekleşir.
2. **Muhatap Özellikleri:** Mesajı birkaç muhataptan birine yönlendirir.
3. **Ünlemler:** Şaşırtma duyguları ifade etme ya da dikkat çekme bağlamında kullanılan ünlemleri içerir.

4. **Tekrarlama:** Bir kodu bir diğer koddaki kelimenin tam anlamıyla veya biraz değiştirilmiş biçimde tekrarlatma işlevi görür
5. **Mesajın Niteliği:** Cümle ve fiil gibi yapıları nitelendirmeye yarar ve bir bağlaçla devam eder.
6. **Kişiselleştirmeye karşı nesnelleştirme:** Eylem hakkında konuşmak ve eylem olarak konuşmak, bir ifadenin konuşmacı katılımı derecesi veya mesaja olan uzaklığı arasında, bir ifadenin kişisel görüşleri veya bilgiyi yansıtmayı yansıtmadığını, belirli örneklere atıfta bulunup bulunmadığını veya genel olarak bilinen gerçeğin yetkisine sahip olup olmadığını ayırt etmeye yarar.

Konuşmacıların iletişim kurmasında etkili sebepler ve amaçlar vardır. Buna bağlı olarak konuşmacının tercih ettiği kod, konuşmacının kendisine bağlıdır. Dilin pragmatik veya konuşma işlevlerinin ayırt edilemeyeceğini söyleyen Auer (1984) Gumperz tarafından önerilen kod aktarım fonksiyonlarını verimsiz olarak görmektedir.

Konuşmacılar konuşma sırasında sözlerinin iletişimsel etkisi ile meşgul olurlar ve kelimelerin nasıl yorumlanması hakkında metaforik bilgi aktarmaya çalışırlar (Gumperz 1982: 61). Bu bağlamda gelecek bölümde ifadelerin ardında yatan anlamları inceleyen bir yöntem olan söylem analizinden bahsedilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

17. SÖYLEM

Dilbilimsel açıdan söylem terimi ilk olarak cümle ötesi en büyük birim ve daha sonra da dil kullanımı olarak kabul edilirken dilbiliminin dışında ise toplumsal bir pratik olarak görülmektedir (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 31). Sonuç olarak dil kullanımı ve toplum ön planda tutularak söylem, dil kültür yönünden ilişkilendirilir.

Etimolojik olarak söylem terimi, Latince de oraya buraya koşuşturma, gidiş geliş, uzaklaştırma, eritme, yayılma anlamlarına gelen “discurrere” kelimesinden gelir, mecazi anlamda ise “özne hakkında uzun uzadıya konuşma”, “bir şey hakkında iletişim” anlamına gelmektedir. Orta çağ Latincesinde “discursus” kelimesi hararetli tartışma, bir yörünge etrafında dönen, karşılıklı iletişim, görüşme anlamlarında kullanılmıştır (Aktaran: Sözen, 2017: 19). Bir nevi söylem bilgi üretme sistemidir.

Türkçede söylem kavramı Kocaman’a (2009: 5) göre farklı şekillerde kullanılmıştır. Buna göre söylem: izah, açıklama, retorik, ideoloji, iletişim birimi, yazılı ve sözlü ifade, bahis, üslup; telaffuz, birey dili (ideolekt), kavramsal dizge, işaretler toplamı gibi anlamlara gelmektedir.

Söylem Michel Foucault’a göre düşünceler, inançlar, yargılar, değerler, semboller, kelimeler, harfler, kurumlar, normlar ve geleneklerden oluşan, tüm dünyayı ve insanları şekillendiren, ancak sınırları belirlenebilen ve sarsabilen devasa ve canlı bir organizmadır (Baş ve Akturan, 2017: 27). İçerisinde birçok hiyerarşik yapıyı barındıran söylem, dil ve toplum arasında bir aracı niteliğindedir.

Söylem sadece iletinin içeriğini değil bunun aksine, konuşanı (kim söylüyor), otoritesini (neye dayanarak söylüyor), dinleyiciyi (kime söylüyor) ve amacını (ne söylemek istiyor) gibi iletinin tüm boyutlarını kapsamaktadır (Çelik ve Ekşi, 2008: 100) ve Sözen’e göre sessizlikte bir söylemdir. Kültürel ve siyasi olarak baskı altında bulunan topluluklarda olduğu gibi baskıyla birlikte sessizlik meydana gelir fakat bu o

kişilerin varlıklarının olmadığı anlamına gelmez. Yani söylem görünen ve görünenin ötesindeki genel anlamdır.

Sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkili olan söylem bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün değişimi ile eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir. (Sözen, 2017: 11, 18).

Bal söylem terimini, söyleme eyleminin bir sonucu olarak ortaya çıkan dilsel ifadenin sözlü veya yazılı biçimi olarak değerlendirir. Söyleyen (kaynak), ne söylediğini (mesaj) belirli bir kanal üzerinden alıcıya veya alıcılara iletmek için kodlar. Bu kodlama kültür, sosyal gruplar, sınıf farklılıkları, eğitim, mesleğe vb. farklı biçimlere bağlı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla söylem bireysel olmanın aksine sosyal bir yapıdır (Aktaran: Doyuran, 2018: 306).

Tanımlardan özetle genel anlamda söylem, konuşma ve yazmanın gerçek uygulamalarını ifade eder (Philips ve Hardy, 2002: 3).

Sözen (2017: 28)'e göre söylem, yalnızca dille birlikte düşünülebilir ve yalnızca dil olarak mümkündür. Aynı şekilde söylemin önemini vurgulayan Potter ve Wetherell'e göre "*dil sosyal bir fenomendir ve sadece bireylerin değil bunun yanı sıra kurumların ve sosyal oluşumların özel anlamları ve değerleri vardır. Bunlar dil yoluyla ve sistematik yollarla ifade edilir*" (Aktaran: Ekşi ve Çelik, 2008: 111).

Bu bağlamda söylem, yapı ve içerik bakımından bir tutarlılığa sahip olan ve sosyal ilişkiler örgüsünde bireylere anlamı inşa etmek için olanak sağlayan dilsel malzemenin araçları olarak görülmektedir (Çelik ve Ekşi, 2008: 101). Searle dil kullanımlarını 'konuşma eylemleri' olarak isimlendirir ve konuşma eylemi teorisini (*speech act theory*) belirler (Sözen, 2017: 27). Söylemin anlamını ortaya koyan eylemler şunlardır;

1. *Propositional (locution)* eylem konuşanın bir beyanda bulunma ve söylemesi durumudur yani kim ne söylemektedir,
2. *Illocutionary* eylem konuşan söyledikleri ile ne yapmaktadır niyeti nedir,

3. *Perlocutionary* eylem konuşanın dinleyici üzerindeki etkisi nedir

Tanımlardan anlaşılacağı üzere söylem genel olarak metin ya da konuşma ifadeleri bütünüdür.

18. SÖYLEM ANALİZİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dildeki imgeleri, tahakkümü vb. açığa çıkaran söylem analizi tarihsel süreçte farklı biçimler almıştır (Sözen, 2017: 98-99).

İlk aşama 1940'larda yapılan mikro-sosyolojik çalışmalardır. Konuşma analizleri, 1960'larda Garfinkel'in önderlik ettiği sosyolojiye dayanan etnometodolojik çalışmalar, Goffman'ın benliğin sunumu, metinler ve efsane biçimindeki nitelik analizi bu çalışmalar arasındadır.

İkinci aşama 1970'lerle örtüşmektedir. Bu dönemde sosyolojideki eylem kavramı dilbilimsel kavram olan “ifade” ve “konuşma biçimleri” ile genişletilir ve bunlar dil pratiği olarak sunulur. Bu yıllarda söylem analizi disiplinler arası bir alanda ele alınmakta ve söylem analizi bu aşamada doğrudan retorik bir uzantısı olarak görülmektedir.

Üçüncü aşama olarak değerlendirilebilecek 1980'lerde söylem analizi, Foucault'nun sosyal / söylem teorilerini dikkate alan meta-analitik sosyal analizdir. 1990'lardan günümüze kadar olan aşamada, söylem analizi, eleştirel dilbilimcilerin ilgisinin takdir ettiği gibi, bir dönüşlü analize, yani "eleştirel söylem analizi"ne dönüşmüştür. Eleştirel söylem analizi, hermeneutik metodoloji sınırları içinde çalışan, dil ve dil felsefesindeki gelişmelerden etkilenen retorik kökeninin sosyo-dilbilimsel bir analizidir.

19. SÖYLEM ANALİZİ

“Söylem analizi” terimi, çok çeşitli faaliyetleri kapsayan çok çeşitli anlamlarla kullanılmaya başlanmıştır. Toplumdilbilim, psiko-dilbilim, felsefi dilbilim ve hesaplama dilbilimi kadar disiplinlerin kesişimindeki etkinlikleri tanımlamak için kullanılır (Brown ve Yule, 1983: 8). Söyleme karşı olan farklı disiplinlerdeki

yaklaşımlar söylemin sosyalbilim ve dilbilim alanında farklı tanımlanmasına neden olmuştur.

Söylem analizi Saussurecü anlayışa göre yapısalcı dilbilim, Wittgenstein'in dilsel felsefesinden faydalanan post-pozitivizm ve Ricoeur'dan etkilenen hermeneutik olmak üzere üç temelden oluşur (Sözen, 2017: 79).

Brown ve Yule (1983: 1) söylem çözümlemesini kullanılan dilin incelemesi olarak tanımlar. Bu analizin, insan ilişkilerinin temelini oluşturan amaç ve işlev ne olursa olsun basit bir dilsel biçimin tanımı olarak düşünülmemeyeceğini söylemektedir.

Postmodernizmin bir ürünü olan ve göstergebilim çerçevesinde gelişen söylem analizi söylemi esas alarak cümleleri veya metinleri söylenme bağlamında inceler (Baş ve Akturan, 2017: 27). Söylem analizi bir cümlenin ya da cümleler bütününe altında yatan anlamların ve niyetin ne olduğunu incelemektedir.

Kim nasıl ve neden konuşuyor? Kim nasıl dinliyor veya sessiz kalıyor? Kim nasıl yazıyor veya nasıl okuyor gibi sorularla başlayan söylem analizi varsayımlardan değil belirsizliklerden hareket eder ve dil kullanımı, dilin açıklanması, anlaşılması, anlamlandırılması ve dili kullananların dil ile ne yaptıklarını çözümlemek üzere üç ayrı boyutta tanımlanır (Sözen, 2017: 83). Söylem analizi metnin içeriğinin yanı sıra dil kullanımıyla da ilgilidir.

Wood ve Kroger'e göre söylem analizi sadece yöntemlerle ilgili değildir, bununla birlikte dilin doğası ve temel sosyal bilim meseleleriyle ilişkisi üzerine bir bakış açısıdır. Özellikle, söylem analizini sadece veri toplama ve analiz uygulamaları olarak değil, aynı zamanda bir dizi meta-teorik ve teorik varsayımı, araştırma iddiasını ve çalışmasını kapsayan yaklaşımdır (Aktaran: Philips ve Hardy, 2002: 5). Diğer bir ifade ile verilerin toplanmasının, sınıflandırılmasının, analiz edilmesinin yanısıra ifadeler ve verilen iletiler ele alınır.

Düşünümselliğe bağlı olarak eleştiriye ve özeleştiriye açık olan söylem analizi, sözlü ve yazılı metinlere odaklanmaktadır (Sözen, 2017: 79) ve sadece seçilen metinlerle değil, bu metinle ilişkili tarih ve bağlamla da ilgilidir (Philips ve Hardy,

2002: 4). Kısacası söylem sözlerin ve fikirlerin bünyesinde bulunan satıraralarının incelenmesidir.

Söylem analizi yazılı ve sözlü dilde tümceler, sözcüklerin ya da işlevsel birimlerin daha büyük birimler oluşturmalarının, kısacası dil kullanımının incelenmesi işlemidir (İmer, vd., 2011: 227). Bu bağlamda söylemler davranışa ilişkin üç boyutta kodlanır (Aktaran: Baş ve Akturan, 2017: 30). Bunlar;

- Duygusal boyut, bireylerin niyetlerini, amaçlarını ve değerlendirmelerini içerir.
- Bilişsel boyut insanların düşünce ve karşılaştırmalarını içerir.
- Davranışsal boyut, kişinin neyle ilgilendiği veya ne yaptığı ile tanımlanır.

Söylem analizi dünyayı dolduran fikirlerin ve nesnelerin ilk etapta nasıl yaratıldığını ve zaman içinde nasıl tutulduğunu araştırmaya çalışır (Philips ve Hardy, 2002: 6). Yazılı ve sözlü dili incelemede kullanılan söylem analizi dilin sosyal koşullarda nasıl kullanıldığını anlamayı amaçlamaktadır.

Tüm tanımlardan özetle söylem analizi, çeşitli disiplinlerde yaygın olarak kullanılan bir araştırma yöntemidir ve kültür-dil ilişkisine, dil kullanımını etkileyen faktörlerin tarihsel, ekonomik, siyasal, sosyal bağlamlarda incelenmesine, inançların, değerlerin, fikirlerin ne şekilde iletilmiş olmasına, dildeki normların analiz edilmesine odaklanmaktadır.

19.1. Söylem Analizinin Temel Kavramları

Farklı anlamları barındırarak karmaşık bir yapı oluşturan söylem analizinin temelinde söz dizinsellik, anlambilimsellik ve göstergebilim vardır. Bunlar (Baş ve Akturan, 2017: 28);

Söz dizinsellik (Sentaks) sözcüklerin hem cümle hem de tüm ifadedeki yerlerine göre anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Bir kelimenin bir cümlenin başında veya sonunda görünmesi ya da bir cümlenin ortasında ya da sonunda olması, o ifadenin anlamında farklılıklar yaratır.

Anlam bilimsellik (Semantik) söylemler, kelimelerin ve cümlelerin dilsel anlamlarını ilişkilendirerek açıklama içerir. Anlambilim, metin veya söylemin içindeki ve dışındaki tüm anlam ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Bu semantik çalışmalar esnasında metin ve kullanıcısı arasındaki ilişkiler de dikkate alınır.

Göstergebilim (Semioloji) söylemi analiz etmek için semboller kullanmayı amaçlar. Bir metin veya söylemi analiz ederken göstergebilim, metnin anlam evrenini, yüzeysel ve derin yapısını açıklığa kavuşturmak ve kullandığı analiz araçlarıyla ne belirlediğini her zaman kontrol etmek için sistematik bir yöntem izler.

19.2. Söylem Analizinin İlkeleri

Söylem analizinin gözden geçirilmiş ilkelerini van Dijk şu şekilde sıralar: (Aktaran: Barker ve Galasinski, 2001: 63-64).

- Söylem analizi doğal olarak ortaya çıkan metin (yazılı) ve konuşma (sözel) ile ilgilenir. Yani, düzenlenmemiş veya sterilize edilmemiş ve gerçekte meydana gelen formlarına mümkün olduğunca yakın şekillerde incelenebilen gerçek dünya verileridir.
- Söylem, küresel ve yerel bağlamda ve tercihen bu bağlamın kurucu bir parçası olan ortamlar, katılımcılar, sosyal roller, hedefler, ilgili sosyal bilgi, norm ve değerler, kurumsal veya örgütsel yapılar olarak incelenir.
- Doğal olarak oluşan söylem, sosyo-kültürel bağlamda bir sosyal uygulama şeklidir. Dil kullanıcıları yalıtılmış bireyler değil, grupların, kurumların veya kültürlerin üyesi olarak iletişim faaliyetlerinde bulunurlar.
- Söylemin başarılması doğrusal ve ardışıktır. Bu, söylem birimlerinden önce gelenlerle ilişkili olarak açıklanması gerektiği anlamına gelir. Ayrıca cevapların soruları takip etmesi gibi daha sonraki öğelerin öncekilerle ilgili belirli işlevlere sahip olabileceği anlamına da gelebilir.
- Yapısal söylem birimleri aynı zamanda daha büyük birimler üretebilir ve böylece hiyerarşik yapılar yaratabilir. Dahası, dil kullanıcıları bu birimleri söylem hiyerarşisini oluştururken veya anlarken işlevsel olarak kullanabilirler.

- Söylem analizi, söylem düzeyleri veya katmanları ve bunların karşılıklı ilişkileri ile ilgilenir. Bu söylem seviyeleri farklı yapı birimlerini (sesler, kelimeler, sözdizimsel biçimler) ve aynı zamanda söylem işleminin farklı boyutlarını (dilsel eylemler, etkileşim biçimleri) temsil eder.
- Dil kullanıcıları ve analistler, anlama ve bu doğrultuda “bu durumda bu ne anlama geliyor?” ve “bu, neden bu durumda söyleniyor ya da kastediliyor?” sorularına odaklanmaktadır.
- Dil, söylem ve iletişim genel olarak kurallara uygun faaliyetlerdir. Bunlar hem katı “ya hep ya hiç” dilbilgisi kurallarını ve “daha yumuşak” esnek etkileşim ilkelerini içerir. Dahası, gerçek söylem çalışması sadece belirli kuralların veya ilkelerin nasıl takip edildiğine değil, aynı zamanda nasıl ihlal edildiğine, görmezden gelindiğine ve askıya alındığına da odaklanmaktadır.

Görüldüğü gibi söylem analizi metinlerin ya da söylemlerin altında yatan saklı güdülerini ortaya çıkarmaktadır (Baş ve Akturan, 2017: 33). Söylem çözümlemesi yapmak, dilin nasıl işlediğini ve anlamın farklı sosyal bağlamlarda nasıl yaratıldığını incelemek anlamına gelir.

Sadece dil kullanım kurallarına odaklanan dilbilimsel yaklaşımların aksine, söylem analizi dilin bağlamsal anlamını vurgular.

Sesler, kelimeler veya ifadeler gibi daha küçük dil birimlerine odaklanmak yerine, söylem analizi, tüm konuşmalar, metinler veya metin koleksiyonları gibi daha büyük dil parçalarını incelemek için kullanılır. Seçilen kaynaklar çoklu seviyelerde analiz edilebilir.

20. SÖYLEM ANALİZİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Söylem çözümlemesinin başlıca çeşitleri şunlardır; Eleştirel söylem analizi, karşılıklı konuşma analizi ve içerik analizi.

20.1. Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi, sosyal sorunların karmaşıklığını ve çeşitliliğini dikkate alarak çeşitli disiplinlerden yararlanır ve bu nedenle tahakküm ve söylem

arasındaki karmaşık ilişkileri çok disiplinli bir yaklaşımla analiz etmeye çalışır (Evre, 2009: 136). Söylem çözümlemesinin merkezinde eleştiri vardır ve söylem çözümlemesi bu eleştiriye, sosyal grupların ya da bireylerin iktidar kazanmak ve ideolojik görüşlerini yaymak için dili nasıl kullandıklarının önemine işaret eder (Aktaran: Çelik ve Ekşi: 113). Başka bir deyişle eleştirel söylem analizi tutum ve davranışları da içinde bulunduran bir söylev çalışmasıdır (van Dijk, 2015: 466).

Baş ve Akturan (2017: 32) eleştirel söylem çözümlemesini bireyin imgesel evreninden koparılıp, simgesel düzeni benimsemeye koşullayan çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla yansıtılmasının belirlenebildiği bir yöntem olarak ifade eder.

Analitik bir uygulama olarak, eleştirel söylem analizi söylev çalışmalarının birçok alanı arasındaki herhangi birisinden ziyade söylem dil bilgisi, konuşma analizi, söylem pragmatikleri, söylem, üslup, anlatı analizi, argümantasyon analizi, multimodal söylem analizi gibi söylem çalışmalarının tüm alanları ile sosyolinguistik ve iletişimin etnografyası ya da söylem-işleme psikolojisi ve diğerleri arasında bulunabilecek eleştirel bir bakış açısidir (van Dijk, 2015: 466).

Eleştirel söylem analizinde amaç, anlama ulaşmak ve ulaşılan anlamı yorumlamaktır. Yapılan yorum söylemde öne sürülmek istenen (mesaj, bilgi, düşünce) gibi durumları konum açısından (olay örgüsü) ortaya koymaktadır (Doyuran, 2018: 314).

Eleştirel söylem analizini söylem analizinden ayıran bazı farklılıklar şunlardır (Baş ve Akturan, 2017: 33);

1. Söylem analizinde oldukça tarafsız bir tutum sergilenirken, eleştirel söylem analizinde politik amaca hizmet etmeyi engelleyen her türlü araştırmaya ve fikir reddedilir.
2. Söylem analizinde araştırmacılar çalışmalarında bireysel yorumlar yaparken eleştirel söylem çözümlemesinde çalışmalara söylemin kitleler üzerindeki etkileri yansıtılır.

20.1.1. Eleştirel Söylem Analizinin Genel Nitelikleri

Eleştirel söylem analizi, toplumsal ilişkilere karşı güç ilişkilerinin söylemsel karakterini ortaya çıkarmaya odaklanan, söylemi tarihsel ve ideolojik bir süreç olarak gören ve bu nedenle metin ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlayıcı ve açıklayıcı bir çerçevede kurmaya çalışan bir analiz yöntemidir (Baş ve Akturan, 2008: 30). Van Dijk (1995: 17-18) Eleştirel söylem analizi çalışmalarındaki nitelikleri aşağıdaki kriterlerle karakterize eder:

- Paradigma odaklı değil konu/sorun odaklıdır. Her teorik ve metodolojik yaklaşım, cinsiyetçilik, ırkçılık, sömürgecilik ve diğer toplumsal eşitsizlik biçimleriyle ilişkili sosyal sorunlarla etkin bir şekilde başa çıkabildiği sürece kullanıma uygundur.
- Eleştirel söylem analizi bir ekolü, bir alanı veya söylem analizinin bir alt disiplinini karakterize etmez, bundan ziyade metin ve konuşmayı incelemede açıkça eleştirel bir yaklaşım olan konum veya duruştur.
- Sosyal problemleri veya sorunları yeterince incelemek için, eleştirel söylem analizi çalışması tipik olarak çok disiplinli ve disiplinler arasıdır, özellikle söylem ve toplum (sosyal biliş, politika ve kültür dahil) arasındaki ilişkilere odaklanır.
- Tarihsel ve sistematik olarak eleştirel söylem analizi, beşerî bilimler ve sosyal bilimlerde, örneğin sosyoloji, psikoloji, kitle iletişim araştırmaları, hukuk literatürü ve siyaset bilimi gibi geniş bir yelpazede kritik çalışmaların bir parçasıdır.
- Eleştirel söylem analizi çalışmaları gramer (fonoloji, sözdizimi, anlambilim), üslup, retorik, şematik organizasyon, konuşma eylemleri, pragmatik stratejiler ve etkileşim stratejileri gibi söylemin tüm düzeylerine ve boyutlarına odaklanır.
- Bununla birlikte, eleştirel söylem analizindeki birçok çalışma, söylem için bu sadece "sözlü" değerlendirmelerle sınırlı değildir, aynı zamanda iletişimsel olayların diğer semiyotik boyutlarına (resimler, film, ses, müzik, jestler, vb.) dikkat eder.

- Söylemin toplumdaki rolünü incelerken, eleştirel söylem analizi özellikle güç, egemenlik ve eşitsizlik ilişkilerine ve bunların sosyal grup üyeleri tarafından metin ve konuşma yoluyla nasıl yeniden üretildiğine veya direndiğine odaklanır.
- Eleştirel söylem analizindeki birçok çalışma, sınıf, cinsiyet, etnik köken, ırk, cinsel yönelim, dil, din, yaş, milliyet veya dünya bölgesinin sosyal ilişkilerinde söylemsel olarak yürürlüğe konmuş veya meşrulaştırılmış yapıları ve egemenlik ve direnç stratejilerini ele almaktadır.
- Eleştirel söylem analizindeki birçok çalışma, egemenlik veya eşitsizliğin yeniden üretiminde veya direnişinde rol oynayan altta yatan ideolojilerle ilgilidir.
- Eleştirel söylem analizi çalışmalarının tanımlayıcı, açıklayıcı ve pratik amaçları arasında, söylemsel olarak yürürlüğe konan egemenlik veya onların altta yatan ideolojileri arasındaki örtük, gizli veya başka bir şekilde hemen açıkça görülmeyen şeyleri ortaya çıkarma, canlandırma veya ifşa etme girişimi yer almaktadır. Yani eleştirel söylem analizi, özellikle güçlülerin çıkarları için insanların zihinlerini (ve dolaylı olarak eylemlerini) etkilemek için manipülasyon, yasallaştırma, rıza üretimi ve diğer söylemsel yollara odaklanır.
- Zihinsel kontrol ve sosyal nüfuzun söylemsel yollarını ortaya çıkarma girişimi, güçlü ve seçkinlere, özellikle de güçlerini kötüye kullananlara karşı eleştirel ve muhalif bir duruş anlamına gelir.
- Öte yandan, eleştirel söylem analizindeki çalışmalar egemen gruplarla genel bir dayanışma perspektifi formüle etmeye veya sürdürmeye çalışmaktadır, örneğin, meydan okuma ve direniş uygulamalarında karşı-güç ve karşı-ideolojilerin yürürlüğe girmesi ve geliştirilmesi için stratejik teklifler formüle eder.

Yazılı veya sözlü dilin herhangi bir örneğinin yanı sıra ton ve jestler gibi iletişimin sözel olmayan yönlerine de uygulanabilir.

Fairclough ve Wodak eleştirel söylem analizinin ana ilkelerini aşağıdaki gibi özetler (Aktaran: van Dijk, 467);

- Eleştirel söylem analizi sosyal sorunları ele alır.
- İktidar ilişkileri söylemseldir.
- Söylem toplumu ve kültürü oluşturur.
- Söylem ideoloji ile ilgilenir.
- Söylem tarihidir
- Metin ve toplum arasındaki bağlantı aracılık sağlar.
- Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
- Söylem bir tür sosyal eylemdir.

20.2. Karşılıklı Konuşma Analizi

Harvey Sacks'ın Los Angeles İntiharı Önleme Merkezi'nde kaydedilen telefon görüşmelerini incelemesi konuşma analizi (conversation analysis) yöntemine öncülük etmiştir (Wooffitt, 2005: 5). Emanuel Schegloff, Gail Jafferson ile Harvey Sacks tarafından geliştirilen konuşma analizi 1960'ların sonlarında perspektifleri Goffman ve Garfinkel tarafından geliştirildi (Heritage, 2001: 52).

Konuşma analizi, bireylerin sözlü etkileşimler esnasında ortak anlamlar üretmek ve konuşmalarını düzenlemek için kullandıkları bazı strateji ve yöntemleri inceler (Tekdemir-Yurtdaş, 2018: 90). Konuşma analizi kişiler arası eylemlerin ne şekilde gerçekleştiğini ve bu eylemlerin nasıl düzenlendiğini inceler.

20.3. İçerik Analizi

İçerik analizi sözlü, yazılı ve diğer materyallerin objektif ve sistematik bir şekilde gözden geçirilmesini sağlayan bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001). İçerik analizindeki temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Selçuk vd., 2014: 433).

İçerik analizi, bir araştırmadan elde edilen transkript veya kayıtlardan, yazılı veya görsel medya mesajlarından çıkarımlar yaparak sosyal bilimlerde kullanılan biçimsel bir araştırma tekniğidir (Olgun, 2008: 66).

Sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan içerik analizi, kitaplar, kitap bölümleri, mektuplar, tarihsel belgeler, gazete başlıkları ve yazılar gibi bir metnin bazı kelimelerinin daha küçük içerik kategorileri olarak özetlendiği sistematik, tekrarlanabilir bir teknik olarak tanımlanabilir (Sert vd., 2015: 353).

İçerik analizi, metin hakkında tarafsız ve sistematik bilgi sağlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemi olmasına rağmen, diğer yöntemler gibi avantajlarının yanı sıra sorunları olduğu da açıktır (Koçak ve Arun, 2016: 22). Yani içerik analizi dilin nesnel bir şekilde alınmasının bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Söylem analizi, yöntem ve teori açısından benzerlik göstermektedir ancak içerik analizi için söylem gerçeklerin bir yansımasıyken, söylem analizi için gerçek, söylemin kendisidir ve gerçek söylem içerisindedir (Baş ve Akturan, 2017: 32). Söylem analizi ve içerik analizi hemen hemen aynı niteliklerde olmasına rağmen söylem çözümlemesinde, söylemin alanı oldukça geniştir ve teknik düzeye sınırlı değildir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

21. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu kısmında Türkçe-Almanca çift dilli kişiler tarafından Poplack'ın (bkz.: İkinci bölüm) sınıflandırmış olduğu kod aktarım türlerinden en çok hangisinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıda Almanca konuşan Türklerin çeşitli YouTube videoları için yapmış oldukları yorumlardan elde edilen örnek cümleler, hangi kod aktarım türünün daha sık kullanıldığını göstermede yardımcı olmuştur. Verilen örneklerin formu; ilk olarak örneklerin kendisi, ikinci olarak örneklerin dil bilgisel kurallara göre düzenlenmiş halleri ve son olarak Türkçe çevirileri şeklinde sıralanmıştır. Toplamda 400 yorumdan oluşan 531 cümle türlerine göre analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

21.1. Tümcedışı Kod Aktarımı

Eklenti değiştirimi olarak da adlandırılan tümcedışı kod aktarımı bazı bağlaçları, alıntıları, ünlemleri, bazı deyimse anlatımlar gibi unsurları içermektedir (İmer, 1996: 276). Tümcedışı kod aktarımı üst düzey dil becerisi gerektirmediğinden dolayı bireyler kod aktarımının bu türüne sıklıkla başvurabilirler.

21.1.1. Tümcedışı Kod Aktarımında Kullanılan Ünlemler

Her dilin ünlemleri vardır ve dilin konuşucuları tarafından kullanılmaktadır. Ünlemler, diğer dil unsurları (isim, fiil vd.) gibi genel nitelikli değildir. Yapıları ve kullanılışları bakımından özel bir yerleri vardır (Gedizli, 2015: 126). Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan *aman!*, *haydi!*, *bravo!*, *hişt!*, *yazık!*, *hop!*, *hoppala!*, *ayol!*, *yuh!*, *hu!*, *be!*, *sakın!*, *Allah!*, *Tanrım!*, *Yarabbi!* gibi kelime veya kelimelerdir (Korkmaz, 1992: 157). Kısacası ünlemler duygu ve düşünceleri ifade etmeye yarayan sözcüklerdir.

Ünlemler ve ünlem işlevli unsurlar bazı araştırmacılar tarafından cümlede “cümle dışı unsur” olarak kabul edilir (Gedizli, 2015: 131). Cümle dışı unsurlar cümlelerin anlamını dolaylı yoldan etkilemektedir.

Örnek: “*Kina anında ben bile duygulandım omg*”

Düzeltilme: Kına anında ben bile duygulandım. O mein Gott!

Çeviri: Kına anında ben bile duygulandım. Aman Allah’ım!

Örnek: “*Omg bayıldimmmmm insallah wirt mein Kina auch so*”

Düzeltilme: O mein Gott! Bayıldım! İnşallah wird mein Kına auch so.

Çeviri: Aman Allah’ım! Bayıldım! İnşallah benim kınam da böyle olur.

Pek çok duruma karşı kullanılan ünlemler cümlelere farklı anlamlar katmaktadır. Yukarıdaki örneklerde (omg: O mein Gott) *Aman Allah’ım* cümleye hayranlık anlamı katarken *İnşallah*² temenni anlamı katmıştır.

Örnek: “*Vallah der song hat mich an meine Kindheit erinnert*”

Düzeltilme: Vallahi der Song hat mich an meine Kindheit erinnert.

Çeviri: Vallahi bu şarkı bana çocukluğumu hatırlattı.

Örnek: “*Baya iyi !!! danke das uns nicht enttäuscht hast*”

Düzeltilme: Bayağı iyi! Danke, dass du uns nicht enttäuscht hast.

Çeviri: Bayağı iyi! Bizi hayal kırıklığına uğratmadığın için teşekkürler.

Örnek: “*Aiii masallahhh musste ganze Zeit weinen weil es einfach soo süß war*”

Düzeltilme: Ei maşallah! Ich musste ganze Zeit weinen, weil es einfach so süß war.

Çeviri: Ay maşallah! Çok tatlı olduğu için uzun süre ağlamak zorunda kaldım.

²Bazı kaynaklara göre inşallah kelimesi dilek zarfı olarak tanımlanırken TDK’de bu kelime ünlem olarak tanımlanmaktadır (İnternet IV).

Örneklere yemin sözü olan *vallahi* kelimesi yorum yapan kişinin şaşkınlığını ifade etme amacıyla kullanılırken, *bayağı iyi* ifadesi ve Arapça olan *maşallah* kelimesi *ne güzel* anlamında kullanılarak bir durum karşısındaki beğeni dile getirilmiştir. Aynı zamanda cümlelerde büyük küçük harf uyumu, noktalama işaretleri gibi yazım kurallarının ihlal edildiği görülmüştür.

Örnek: “*Oh man sen gitsen buralardan gerçekten çok üzülürüm.*”

Düzeltilme: Oh man sen buralardan gitsen gerçekten çok üzülürüm.

Çeviri: Oo adamım sen buralardan gitsen gerçekten çok üzülürüm.

Hayal kırıklığını ifade etmek amacıyla Almancada kullanılan bu ifade Türkçe bir söylem içerisine yerleştirilmiştir.

Örnek: “*aferim abi immer noch so großartig wie früher*”

Düzeltilme: Aferin abi! Du bist immer noch so großartig wie früher.

Çeviri: Aferin abi! Hala eskisi gibi muhteşemsin.

Örnek: “*wie traurig manche kommentare sind was er im video erzählt und wie sich manche lustig machen afferim size*”

Düzeltilme: Wie traurig, manche Kommentare sind, was er im Video erzählt und wie sich manche lustig machen. Aferin size!

Çeviri: Bazı yorumlar ne kadar üzücü, videoda ne anlatıyor ve bazıları da onunla nasıl dalga geçiyor. Aferin size!

Övme taktir etme anlamlarında kullanılan *aferin* ünlemi Türkçeye Farsçadan ödünçleme yoluyla girmiştir. Almanca tuncelerde ifade edilen ve doğrusu *aferin* olan bu kelime ilk örnekte *aferim* şeklinde ifade edilirken ikinci örnekte ise *afferim* şeklinde kullanılarak kınama durumu pekiştirilmiştir.

Örnek: “*Super Mädels helal size. Weiter so ihr habt echt das Zeug dafür.*”

Düzeltilme: Super Mädels, helal size! Weiter so! Ihr habt echt das Zeug dafür.

Çeviri: Süper kızlar helal size! Böyle devam! Gereken her şey sizde var.

Doğrudan *Vay! Hey!* gibi bir ses çıkarmak yerine kişiler ünlemin verdiği anlamı karşılayan bir sözcüğü aynı durum için kullanabilir (Gedizli, 2015: 130). Yukarıda verilen örnekte onaylama anlamında kullanılan helal kelimesi bu duruma örnek bir biçimde ifade edilmiştir.

Örneklerden de anlaşıldığı üzere konuşmacılar tarafından çeşitli ünlemler Almanca ve Türkçe söylemler içerisinde kullanılmıştır. Söylem akışında herhangi bir aksama meydana getirmeyen tümcedışı öğeler cümlenin farklı kısımlarında bulunabilirler.

21.1.2. Tümcedışı Kod Aktarımında Kullanılan Kalıp İfadeler

Kalıp ifadeler bir toplumun bireyleri tarafından kullanılan belirli durumları karşılayan, görenek haline gelmiş söz öbekleridir (Aksan, 2018: 42). Atasözü, deyim ve ikilemeler gibi kalıp sözler de toplumun kültürünü, geleneklerini, adetlerini yansıtmaktadır (Aksan, 2018: 201). Kalıplaşmış ifadeler evlenme, ölüm, doğum gibi durumlarda yaygın şekilde kullanılır. Kalıplaşmış ifadelerin yaygın olarak kullanılmasının nedeni sözlü ve yazılı iletişimde kolaylık sağlaması, kısa zamanda anlaşılabilmesinden kaynaklanmaktadır (Wray, 2002:18). Yani konuşmacı birkaç kelime ile birden fazla cümle anlatarak konuşmada dil tasarrufu sağlar.

Örnek: “*Was für eine schöne Hochzeit Allah bir yastıkta kocatsın*”

Düzeltilme: Was für eine schöne Hochzeit! Allah bir yastıkta kocatsın.

Çeviri: Ne güzel bir düğün! Allah bir yastıkta kocatsın.

Kalıp sözler bir toplumun dünya görüşünü, inançlarını yansıtmaktadır ve Türkçe’de *Allah* kelimesi ile kurulan birçok kalıp ifade vardır (Aksan, 2018: 203). Verilen örnekte yorum yapan iki dilli birey tarafından yeni evlenmiş bir çift için tebrik amaçlı *beraber bir ömür geçirin, beraber yaşlanın* anlamında kullanılan *Allah bir yastıkta kocatsın* kalıp ifadesi kullanılmıştır.

Örnek: “*Ihr seid einfach ein Traumpaär. Allaha emanet olun.*”

Düzeltilme: Ihr seid einfach ein Traumpaär. Allah’a emanet olun.

Çeviri: Siz mükemmel bir çiftsiniz. Allah’a emanet olun.

Veda sözü olarak kullanılan *Allah'a emanet ol* kalıp ifadesi de yorum yapan kişiler tarafından Almanca söylemler içerisinde yerini almıştır.

Örnek: “*es ist wunderschön zu sehen das du Glücklich bist kirk binkere Masallah und wenn du aufhören solltest wo du ja auch erlich bist zu uns an dich denken*”

Düzelme: Es ist wunderschön zu sehen, dass du glücklich bist. Kırk bin kere maşallah und wenn du aufhören solltest, wo du ja auch erlich bist zu uns an dich denken.

Çeviri: Mutlu olduğunu görmek harika. Kırk bin kere masallah ve eğer bırakırsan, dürüst olduğun için aklımızda olacaksın.

Örnek: “*Başınız Sagolsun... Allah sabır versin... Leider hat die Chefärztin recht, mein erstes Kind war auch leider eine fehlgeburt...*”

Düzelme: Başınız sağ olsun, Allah sabır versin. Leider hat die Chefärztin Recht, mein erstes Kind war auch leider eine Fehlgeburt.

Çeviri: Başınız sağ olsun, Allah sabır versin. Ne yazık ki başhekim haklı, benim de ilk çocuğum düşüktü.

Yukarıdaki örneklerde ise iki dilli bireyler tarafından Almanca ifadeler içerisinde *nazar değmesin, kötülükler uzak dursun* anlamında kullanılan *kırk bin kere maşallah*, ölen kimsenin yakınlarına teselli sözü olarak kullanılan *başın sağ olsun* ve dayançlı olunması için söylenen *Allah sabır versin* gibi kalıp ifadelerin kullanıldığı görülmüştür.

Kültürü yansıtan Türkçe kalıp ifadeler konuşmacılar tarafından çeşitli duyuların dile getirilmesi amacıyla kullanılmıştır ve örneklerin genelinde Türkçe kalıp ifadelerin yoğunlukta olduğu görülmüştür.

Örneklerde görüldüğü üzere yapılan yorumlarda büyük harfle başlanması gereken cümlelere küçük harfle başlanmış, Almandada bağlaç olarak kullanılan *dass* tek *s* ile yazılmıştır. Bunun dışında ayrı yazılması gereken *sağ ol* sözü birleşik

yazılmış, Almandada cümle içerisinde büyük harfle başlanması gereken isimler “*Recht ve Fehlgeburt*” küçük harf ile yazılmıştır.

Örnek: “*Villt kreuzen sich irgendwann unsere Wege und du kannst mir ein paar Tipps geben. In diesem Sinne, saglicakla kal*”

Düzelme: Vielleicht kreuzen sich irgendwann unsere Wege und du kannst mir ein paar Tipps geben. In diesem Sinne, sağlıcakla kal.

Çeviri: Belki yollarımız bir noktada kesişir ve bana birkaç ipucu verebilirsin. Bu anlamda sağlıcakla kal.

Ayrılık, tebrik, ölüm, doğum vb. gibi pek çok durum karşısında söylenmesi kalıplaşmış olan bu sözler konuşmacılar tarafından kullanılarak iletişim kurulmasına yardımcı olmuştur. Görüldüğü gibi yukarıdaki örnekte *sağlıcakla kal(in)* kalıp ifadesi esenlik anlamında kullanılarak Almanca bir ifade içerisinde kullanılmıştır

Örnek: “*Koche es grade einer meiner Lieblingsgerichte! Es riecht auf jedenfall schon mal sehr gut ellerine saglik*”

Düzelme: Ich koche es einer meiner Lieblingsgerichte! Es riecht auf jedenfall schon mal sehr gut, ellerine sağlık.

Çeviri: Şu an en sevdiğim yemeklerden birini pişiriyorum. Kesinlikle çok güzel kokuyor, ellerine sağlık.

Örnek: “*Geçmiş olsun so viel auf einmal passiert*”

Düzelme: Geçmiş olsun, es ist so viel auf einmal passiert.

Çeviri: Geçmiş olsun, bir anda çok şey oldu.

Örnek: “*Deine Wohnung ist sehr schön eingerichtet güle güle otur*”

Düzelme: Deine Wohnung ist sehr schön eingerichtet, güle güle otur.

Çeviri: Dairen güzel dekor edilmiş, güle güle otur.

Yukarıdaki örneklerde ise yapılan bir iş için teşekkür anlamında kullanılan *eline sağlık*, bir kaza, kötü olay ya da hastalık geçiren kimseler için söylenen *geçmiş*

olsun kalıp ifadeleri görülmektedir ve pek çok durum için neşe içinde anlamında kullanılan *güle güle* ifadesi burada yeni taşınmış birinin evinde mutlu, neşeli günler geçirmesinin temenni edilmesi *güle güle* otur şeklinde ifade edilmiştir.

Almanca söylemler içerisinde yer alan Türkçe kalıp ifadelerin kullanılmasının bir nedeni de konuşmacıların dillerindeki Türk kültürünün etkisinden kaynaklanmaktadır.

21.1.3. Tümcedışı Kod Aktarımında Kullanılan Alıntılar, Aktarımlar

Türkçe-Almanca iki dilli bireyler söylemleri içerisinde bir diğer dilden doğrudan veya dolaysız olarak aktarım yapabilirler.

Örnek: “*Ab der Stelle mit “yüksek yüksek”, kamen mir die Tränen*”

Düzeltilme: Ab der Stelle mit “yüksek yüksek” kamen mir die Tränen.

Çeviri: “Yüksek yüksek” kısmından itibaren gözlerimden yaş geldi.

Örnek: “*Ich liebe es: “Beraber seçelim kaderimizi”*”

Düzeltilme: Ich liebe es: “Beraber seçelim kaderimizi”.

Çeviri: Bunu seviyorum: “Beraber seçelim kaderimizi”.

Yukarıdaki örnekte yorum yapan kişi kına gecelerinde çalınan ya da söylenen bir şarkıdan alıntı yaparak yaşadığı duyguyu, diğer örnekte ise konuşmacı dinlediği şarkının hoşuna giden kısmını alıntılararak beğenisini dile getirmiştir.

Örnek: “*Türkische Mütter terlik geliyor Alman’s Mütter heute gehst du ohne Essen ins Bett*”

Düzeltilme: Türkische Mütter: “Terlik geliyor!”, Alman’s Mütter: “Heute gehst du ohne Essen ins Bett!”

Çeviri: Türk anneler: “Terlik geliyor!”, Almanların annesi: “Bugün yemek yemeden yatağa!”

Örnek: “*Kind: “üfffff” Jede türkische mutter: “BANAMI ÜFF YAPIYORSUN? ANNEYE ÜFLENMEZ! ”*”

Düzelme: Kind: “üf”, jede türkische Mutter: “Bana mı üf diyorsun? Anneye üf denmez!”

Çeviri: Çocuk “üfff”. Her Türk annesi: “Bana mı üf diyorsun? Anneye üf denmez!”

Verilen örneklerde konuşmacılar hemen hemen her annenin kullanmış olduğu klişe sözleri Almanca ifadelerin içine yerleştirmişlerdir. Cümle içerisinde geçen *mutter* kelimesine küçük harfle başlanarak ortografik girişim, *demek* fiili ile kullanılması gereken “*Bana mı üf yapıyorsun?*” cümlesi *yapmak* fiili ile kullanılarak sözcüksel girişim gözlemlenmiştir. Aynı zamanda kendinden önceki kelimedenden ayrı yazılması gereken “-mı, -mi” soru eki *bana* kelimesiyle birleşik yazılmıştır.

Örnek: “*Wie süß der Bräutigam ist: “buyrun buyrun buyrun çok sevindim”*”

Düzelme: Wie süß der Bräutigam ist: “Buyurun, buyurun, buyurun çok sevindim.”

Çeviri: Damat ne tatlı: “Buyurun, buyurun, buyurun, çok sevindim.”

Örneklerde görüldüğü gibi konuşmacılar aktarımlara başvurmuşlardır. Gözlemlenen aktarımların tümü Almanca söylemlerin içerisine yerleştirilen Türkçe aktarımlardır.

21.2. Tümceiçi Kod Aktarımı

İki dilli bireyler kullanmış oldukları dilleri birbirine karıştırdıkları zaman tümceiçi kod aktarımı ortaya çıkmaktadır. Tümce sınırları içerisinde gerçekleşen tümceiçi kod aktarımında baskın dile yerleştirilen ikinci dil baskın dilin dil bilgisel yapısına uygun bir biçimde ortaya çıkar. Örneğin bireyler Almanca bir cümle içerisine yerleştirdikleri Türkçe kelimeleri Almancanın dilbilgisi yapısına uydurarak konuşmada akıcılık sağlarlar.

21.2.1. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Sözcük Türleri

Tümce sınırları içerisinde gerçekleştirilen ve diğer aktarım türlerine göre daha karmaşık yapıda olan bu aktarım türünde içe yerleştirilen öğeler isim, zarf, zamir, bağlaç, fiil, soru kelimeleri, sıfat, doldurucu bağlamında ortaya çıkmaktadır.

21.2.1.1. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan İsimler

İsimler, cümlede belirli bir dağılımı olan ve belirli sözdizimi işlevlerini (özne, tümleç, nesne) gerçekleştiren kelime gruplarının üyeleri olarak tanımlanır (İmer, vd., 2011: 11). Tümceiçi kod aktarımında sıklıkla isim türünün kullanıldığını belirten Poplack (1980) bu türün karmaşık bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir.

Örnek: “*Unser hochzeitkostet ingesamt mit söz nikah nissan kina düğün 50.000 € Kosten Ohne haus oder wohnung*”

Düzeltilme: Unser Hochzeitkostet insgesamt mit söz, nikah, nişan, kına, düğün 50.000 € Kosten, ohne Haus oder Wohnung.

Çeviri: Ev ya da daire hariç söz, nikah, nişan, kına, düğün ile düğün masraflarımız toplamda 50.000 € tuttu.

Örnekte görüldüğü gibi *Versprechen* yerine *söz*, *Eheschließung* yerine *nikah*, *Verlobung* yerine *nişan*, *Polterabend* yerine *kına*, *Hochzeit* yerine *düğün* kelimesi yorum yapan kişi tarafından Almanca tümce içerisine yerleştirilmiştir.

Örnek: “*Kaymak und frischkäse kannst du auch mit einem eisportionierer in die schlalen tun sieht dann auch top aus.*”

Düzeltilme: Kaymak und Frischkäse kannst du auch mit einem Eisportionierer in die Schlalen tun, sieht dann auch top aus.

Çeviri: Kaymak ve krem peyniri dondurma keçesi ile kâseye koyabilirsin öyle de harika görünüyor.

Bu örnekte ise *Butterrahm* yerine *kaymak* kelimesi Almanca bir ifade içerisinde kullanılmıştır. Kullanılan isimler Almanca tümce içerisinde kesintiye neden olmamıştır. Aynı zamanda örneklerde büyük harfle başlanması gereken isimler

hochzeit, haus, wohnung, frischkäse, eisportionierer şeklinde küçük yazılmış, küçük harfle yazılması gereken *ohne* kelimesi *Ohne* şeklinde büyük harfle yazılmıştır.

Örnek: “*bide bizim iki sene behandlung dan sonra oldu..*”

Düzeltilme: Bir de bizim iki sene Behandlugdan sonra oldu.

Çeviri: Bir de bizim iki sene tedaviden sonra oldu.

Türkçe bir ifade içerisinde, tedavi anlamına gelen *Behandlung* yukarıdaki örnekte küçük harf ile başlamıştır. Aynı zamanda ayrılma hal eki olan “-den, -dan” *Behandlung* kelimesiyle birlikte kullanarak yorum yapan kişi morfolojik girişim yapmıştır. Bu ve bunun gibi girişim hatalarına oldukça sık rastlanılabilir. Bununla birlikte büyük başlanması gereken cümleye küçük harfle başlanmış, doğrusu *bir* olan kelime eksik harf kullanılarak *bi* şeklinde yazılmış ve ayrı yazılması gereken “-de, -da” bağlacı *bir* kelimesi ile bitişik yazılarak *bide* şeklinde kullanılmıştır.

Örnek: “*Ich hätte nicht gedacht das du so gut türkisch sprichst abla*”

Düzeltilme: Ich hätte nicht gedacht, dass du so gut Türkisch sprichst abla.

Çeviri: Abla böyle iyi Türkçe konuşacağımı hiç düşünmezdim.

Örnek: “*Ich liebe deine Art abi, wie du singst wie du dich benimmst, dass du immer bodenständig geblieben bist usw.. deine Stimme ist so wunderschön aber abi sag mir bitte bitte bitte wieso immer solche Texte..*”

Düzeltilme: Ich liebe deine Art abi, wie du singst, wie du dich benimmst, dass du immer bodenständig geblieben bist usw. Deine Stimme ist so wunderschön aber abi sag mir bitte bitte bitte wieso immer solche Texte..

Çeviri: Şarkı söyleme tarzını, davranış tarzını, daima ayaklarının üzerinde duruşunu seviyorum abi. Sesin çok güzel ama lütfen söyle bana abi! Neden hep böyle metinler?

Örnek: “*aynur teyze kann sich hinlegen miley muss alles machen hahaha*”

Düzelme: Aynur teyze kann sich hinlegen, Miley muss alles machen. Ha ha ha!

Çeviri: Aynur teyze uzanabilir, Miley her şeyi yapmak zorunda. Ha ha ha!

Akrabalık ilişkilerinin Türklerde son derece önemli olması nedeniyle kişiler üzerindeki isimlendirmeler (anne, baba, amca, dayı, hala, teyze, kayın ana, baldız vs.) oldukça zengindir (Yavuz, 2013: 71-72). Bu ilişkilerin güçlü olması bu alanla ilgili kelimelerin zenginleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Pek çok dilde hala ile teyze, annanne ile babaanne, kız kardeş ile abla vb. arasında ayırım yapılmazken Türkçede birçok kişiyi niteleyen akrabalık isimleri mevcuttur. Bu bağlamda örneklerde görüldüğü üzere büyük kız kardeş için kullanılan abla kelimesi, büyük erkek kardeş için kullanılan abi kelimesi Türkçeden Almancaya ödünçlenmiştir ve annenin kız kardeşi için kullanılan teyze Almanca söylem içerisinde saygı ifade etme amacıyla kullanılmıştır ve yine cümleye küçük harfle başlanmış, özel isimler küçük harf kullanılarak yazılmıştır.

21.2.1.2. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Zarflar

Eylemin anlattığı iş, oluş ve durumun tarzını belirleyen sözcük türü (İmer, vd., 2011: 47) olan belirteçler Almanca tümceler içerisinde kullanılmıştır.

Örnek: “*Belki war es noch nicht der richtige Zeitpunkt*”

Düzelme: Belki war es noch nicht der richtige Zeitpunkt.

Çeviri: Belki henüz doğru zaman değildi.

Örnek: “*Sabah 03:29 ich hatte miesse Laune wegen meine Mandel OP gehabt durch den Song geht es mir besser*”

Düzelme: Sabah 03:29, wegen meine Mandel OP hatte ich miesse Laune, durch den Song geht es mir besser.

Çeviri: Sabah 03.29, bademcik ameliyatı yüzünden kötü bir haldeydim, şarkı sayesinde kendimi daha iyi hissediyorum.

Örneklerde yorum yapan bireyler Almanca bir söylem içerisinde *belki* olasılık zarfını ve zaman zarfı olan *sabah* kelimesini kullanmışlardır.

Örnek: “*Das ist resmen die Definition von Perfektheit.*”

Çeviri: Bu resmen mükemmelliğin tanımı.

Örnek: “*Ama keşke so evden çıkarken onuda koysaydın*”

Düzelme: Ama keşke so evden çıkarken onu da koysaydın.

Çeviri: Ama keşke böyle evden çıkarken onu da koysaydın.

Örnek: “*Harikasin evin çok güzel keşke benimde evim olsa öyle bzw evlendikten sonra*”

Düzelme: Harikasin evin çok güzel. Keşke benim de evim öyle olsa bzw. Evlendikten sonra.

Çeviri: Harikasin, evin çok güzel keşke benim de evim öyle olsa daha doğrusu evlendikten sonra.

Yukarıda verilen örneklerde Almanca bir ifade içerisinde *resmen* zarfı kullanılmıştır. Türkçe ifadeler içerisinde ise *so* (tr.: *böyle*) zarfı kullanılmış ve *bzw.* (tr.: *daha doğrusu*) zarfı kullanılmıştır bununla birlikte dil bilgisel hatalara da rastlanmıştır.

21.2.1.3. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Zamirler

Zamirler işlev olarak bir bağlam içinde belirtilmiş olan bir olguya gönderimde bulunan, sözdizimsel özellik olarak bir sözcüköbeği ile yer değiştiren, kapalı küme sözlüksel ulam türüdür (İmer, vd., 2011: 14).

Örnek: “*Masallah sana richtig schön gemacht alles und deine schränke etc so ordentlich aber wenn ich dich in dem Pulli sehe benim icim daraliyo*”

Düzelme: Masallah sana, du hast alles richtig schön gemacht und deine Schränke etc. so ordentlich aber wenn ich dich in dem Pulli sehe benim içim daralıyor.

Çeviri: Maşallah sana her şey gerçekten güzel yapılmış ve dolapların vs. oldukça düzenli ama seni kazağın içinde görünce benim içim daralıyor.

Örnek: *“beni istemeye gelince haben die nur blumen gebracht!”*

Düzelme: Beni istemeye geldiklerinde haben sie nur Blumen gebracht!

Çeviri: Beni istemeye geldiklerinde sadece çiçek getirdiler!

Varlıkları ifade etmede kullanılan zamirler yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi aitlik zamiri ve kişi zamiri olarak Almanca ifadeler içerisine yerleştirilmiştir. Türkçe-Almanca söylemler içerisinde zamirlere oldukça az rastlanmıştır. Bu bağlamda yorum yapan bireylerin zamirleri tercih etmediği açıktır.

21.2.1.4. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Bağlaçlar

Cümle içinde aynı görevde olan ya da anlamca birbiri ile ilgisi bulunan sözcükleri, sözcük gruplarını, anlam bakımından birbiri ile ilgili cümleleri bağlayan sözcükler “bağlaç” olarak tanımlanır.

Örnek: *“zu schön ehrlich insallah ömür boyu huzur içinde yaşarsınız içinde, ama was mich interessiert ist falls ihr ein Kind bekommen solltet, und er/sie dann das Zimmer bekommt welches jetzt ein Ankleidezimmer ist, wo packst du deine ganzen Klamotten hin”*

Düzelme: Zu schön ehrlich, inşallah ömür boyu huzurla yaşarsınız içinde ama was mich interessiert, ist falls ihr ein Kind bekommen solltet, und er/sie dann das Zimmer bekommt, welches jetzt ein Ankleidezimmer ist, wo packst du deine ganzen Klamotten hin.

Çeviri: Gerçekten çok güzel inşallah ömür boyu huzur içinde yaşarsınız ama benim ilgimi çeken şey çocuğunuz olduğu zaman giyinme odanızı onun için hazırladığınızda tüm bu kıyafetleri nereye koyacaksınız.

Örnek: *“Diese sauer Gurken esse ich nur in Nudelsalat yoksa pek sevmiyorum”*

Düzelme: Diese sauren Gurken esse ich nur in Nudelsalat yoksa pek sevmiyorum.

Çeviri: Bu ekşi salata turşularını sadece makarna salatasında yiyorum yoksa pek sevmiyorum.

Örnek: “*Voll schön ablami evlendiresim geldi nachdem ich das gesehen habe*”

Düzelme: Voll schön, ablami evlendiresim geldi, nachdem ich das gesehen habe.

Çeviri: Çok güzel, bunu gördükten sonra ablami evlendiresim geldi.

Örnek: “*Dein balkon im schlafzimmer würde ich so mit einem sessel Tisch und so dekorieren (um dort ab zu chillen Buch lesen) oder orientalische Ecke yer de oturmak Icin gemütlich de olabilir.*”

Düzelme: Dein Balkon im Schlafzimmer würde ich so mit einem Sessel, Tisch und so dekorieren (um dort ab zu chillen Buch lesen) oder orientalische Ecke yerde oturmak için gemütlich de olabilir.

Çeviri: Yatak odasındaki balkonunuzu koltuk, masa gibi bir şeyle dekore ederdim orada dinlenmek, kitap okumak için ya da yerde oturmak için bir şark köşesi, rahat da olabilir.

Yukarıdaki örneklerde *ama*, *yoksa*, *-de* bağlaçlarının iki dilli bireyler tarafından Almanca söylemler içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Yorumlarda bulunan bağlaçların geneline bakıldığında Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin en çok tercih ettiği *ama* ve *ve* bağlaçlarıdır. Bunun nedeni bu bağlaçların kullanımının daha kolay olduğundan, bağlaçların aktarım yapılan dilin yapısını bozmadığından kaynaklanmaktadır.

21.2.1.5. Tümceği Kod Aktarımında Kullanılan Fiiller

Kod Aktarımının meydana geldiği konuşmalar esnasında konuşmacılar baskın dil içerisine çeşitli fiilleri yerleştirebilir, yardımcı fiiller kullanabilir. Bazen, konuşmacı gömülü dilin fiilini matris dilinin kurallarına değil, orijinal dilinin tüm türev kurallarına uygun olarak kullanır (Yazıcı Ersoy, 2017: 74).

Örnek: “*Siz de birbirinizi böyle korumaya böyle motivieren etmeye devam ettiğiniz sürece herşeyin üstesinden gelirsiniz*”

Düzelme: Siz de birbirinizi böyle korumaya, böyle motivieren etmeye devam ettiğiniz sürece her şeyin üstesinden gelirsiniz.

Çeviri: Siz de birbirinizi böyle korumaya, böyle motive etmeye devam ettiğiniz sürece her şeyin üstesinden gelirsiniz.

Örnek: “*Man ist sich vieles bewusster oyle diyim ama yinede stressen yapmayın kendinizi...*”

Düzelme: Man ist sich vieles bewusster, öyle diyeyim ama yine de stressen yapmayın kendinizi.

Çeviri: Farkındasınız öyle diyeyim ama yine de stres yapmayın.

Örnek: “*Rabbim bizi okadar mükemmel yaratmış ki unser Frauen Körper arbeitet so wunderbar o bebek malesef Saglıklı degildi ve senin Doğal Vücutun onu verarbeiten yapamadı*”

Düzelme: Rabbim bizi o kadar mükemmel yaratmış ki, unser Frauen Körper arbeitet so wunderbar, o bebek malesef sağlıklı değildi ve senin doğal vücudun onu verarbeiten yapamadı.

Çeviri: Rabbim bizi o kadar güzel yaratmış ki bizim kadın vücudumuz harika çalışıyor. O bebek maalesef sağlıklı değildi ve doğal vücudun onu benimseyemedi.

Yukarıdaki örneklerde mastar halde bulunan Almanca fiiller Türkçede bulunan “yapmak” ve “etmek” yardımcı fiilleri ile birlikte *motivieren etmek, stressen yapmak, verarbeiten yapmak* şeklinde kullanılmıştır. Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin yaptığı bu tür kod aktarımına sıklıkla rastlanılmaktadır. Örnekler arasında *öyle* zarfı *öyle* şeklinde, *diyeyim* fiili *diyim* şeklinde yazılmış, ayrı yazılması gereken *o kadar, okadar* şeklinde birleşik, Türkçe cümle içerisinde küçük yazılması gereken kelimeler *Sağlıklı, Doğal, Vücut* şeklinde büyük harf kullanılarak yazılmıştır.

21.2.1.6. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Doldurucular

Konuşma içerisinde zaman kazanma amacıyla cümle içerisinde kullanılan gereksiz sözler doldurma sözler olarak adlandırılır ve bu tür kullanımlarda en sık kullanılan sözcük şeydir (Aksan, 2015: 209). Aşağıdaki örnekte kurulan cümlede de

şey kelimesi söylenmek istenen fiil hatırlanmadığı anda zaman kazanmak amacıyla kullanılmıştır.

Örnek: “*ama benim kokumu şey yapamaz, ersetzen yapamaz*”

Düzeltilme: Ama benim kokumu ersetzen yapamaz.

Çeviri: Ama benim kokumun yerini alamaz.

Yazı dilinde yok denecek kadar az rastlanan bu tür ifadeler genellikle konuşma dilinde rastlanmaktadır.

21.2.1.7. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Soru Kelimeleri

Kod aktarımlarında soru kelimelerinin de kullanımına rastlanmaktadır.

Örnek: “*Mmmh negüzelll duruyo umluft oder ober unterhitze mi kullandin?*”

Düzeltilme: Mmm... Ne güzel duruyor. Umluft oder Ober-Unterhitze mi kullandın?

Çeviri: Ne güzel duruyor, fanlı mı kullandın yoksa alt/üst rezistans mı?

Yukarıdaki örnekte yorum yapan birey *oder* bağlacını, *Umluft* ve *Ober-Unterhitze* kelimelerini, Türkçe bir söylem içerisinde kullanmıştır ve bu kelimelere ‘-mı, -mi’ soru eki getirerek fan mı yoksa alt/üst rezistans mı demek istemiştir.

21.2.1.8. Tümceiçi Kod Aktarımında Kullanılan Sıfatlar

Bir adı, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen, belirten kelimeler olarak tanımlanan sıfatlar konuşmacılar tarafından iki dilin karıştırılması esnasında farklı biçimlerde kullanılmıştır.

Örnek: “*Ich bin auch Türkin und soll auch lustig sein das ist echt çok çok iyi*”

Düzeltilme: Ich bin auch Türkin und soll auch lustig sein, das ist echt çok çok iyi.

Çeviri: Ben de Türk'üm ve aynı zamanda komik olduğumu söylerler, bu çok çok çok iyi.

Örnek: “*mein freund shaut jetzt einfach auch deine videos wegen mir, hatta istanbula gitcek simdi 2 haftaya dedim unbedingt ugra Dükkanlarına benim selamimi ilet diye*”

Düzelme: Mein Freund schaut jetzt einfach auch deine Videos wegen mir, hatta şimdi İstanbul’a gidecek iki haftalığına dedim unbedingt uğra dükkanlarına, benim selamımı ilet diye.

Çeviri: Arkadaşım sayemde videolarını izliyor şimdi hatta İstanbul’a gidecek iki haftalığına, dedim ki mutlaka dükkanlarına uğra, selamımı ilet.

Örnek: “*Uzun tırnak gerçekten unpraktisch hem hamileliğin son dönemlerinde hemde doğduğu dönem wegen der Verletzungsgefahr*”

Düzelme: Uzun tırnak gerçekten unpraktisch, hem hamileliğin son dönemlerinde hem de bebeğin doğduğu dönem wegen der Verletzungsgefahr.

Çeviri: Yaralanma riski nedeniyle hem hamileliğin son dönemlerinde hem de bebeğin doğduğu dönemde uzun tırnak gerçekten kullanışsız.

Örnek: “*doktor çok kafama takmama i düşünmemi söyledi. Psyschich iyi olman lazım sin dedi.*”

Düzelme: Doktor çok kafama takmamamı, düşünmememi söyledi. Psyschich iyi olman lazım dedi.

Çeviri: Doktor çok kafama takmamamı, düşünmememi söyledi. Psikolojik olarak iyi olman lazım dedi.

Yukarıda verilen dört örneğin birincisinde yorum yapan kişi Almanca bir ifade içerisinde Türkçe sıfat olan *çok* kelimesini kullanırken, diğer örneklerde yorum yapan kişiler Türkçe ifadeler içerisinde *unbedingt*, *unpraktisch* ve *psyschich* gibi Almanca sıfatları yerleştirmişlerdir. Ayrıca verilen dört örneğin sonuncusunda iki dilli bireyin baskın dilinin Almanca olduğu “*iyi olman lazımsın*” cümlesinden anlaşılmaktadır. Bu birey burada Almanca yardımcı fiil olan *sollen* fiilinin çekim kuralına göre *lazım* fillini

II. tekil şahsa göre çekimleyerek morfolojik girişim yapmıştır. Aynı zamanda büyük harfle başlanması gereken cümleye küçük harfle başlanmış, düşünmememi şeklinde yazılması gereken fiilde *-me, -ma* olumsuzluk eki eksik yazılarak *düşünmemi* şeklinde ifade edilmiştir. Bu da cümlenin anlamında düşüklüğün meydana gelmesine sebep olmuştur.

21.3. Tümcelerarası Kod Aktarımı

Bu aktarım türünde dil değişikliği cümle sınırlarında ortaya çıkmaktadır. Konuşmacılar bir konuşma esnasında Almanca başlayıp bitirdiği cümlenin ardından Türkçe bir cümle ile devam edebilir ya da tam tersi şekilde bir ifadeye başlayıp bitirebilir.

Örnek: *“Kendi memleketinin güzelliklerini görünce insan ister istemez çok gururlanıyo jaaaa leute dieses heißgeliebte rosenwasser was ihr alle benutzt kommt aus meiner stadt”*

Düzelme: Kendi memleketinin güzelliklerini görünce insan ister istemez çok gururlanıyor. Ja Leute dieses heißgeliebte Rosenwasser, was ihr alle benutzt, kommt aus meiner Stadt.

Çeviri: İnsan kendi memleketinin güzelliklerinin görünce ister istemez gururlanıyor. Evet millet hepinizin severek kullandığı bu gül suyu benim şehrimden geliyor.

Örnek: *“O günün mutluluğu ikinizin yüzüne yansimis. Ihr sieht von anfang bis zum schluss so natürlich aus, gar nicht gestellt wie manch andere.”*

Düzelme: O günün mutluluğu ikinizin yüzüne yansımış. Ihr sieht von Anfang bis zum Schluss so natürlich aus, gar nicht gestellt wie manch Andere.

Çeviri: O günün mutluluğu ikinizin yüzüne yansımış. Başından sonuna kadar çok doğal görünüyorsunuz, diğerleri gibi görünmüyorsunuz.

Örnek: *“Afferin aynur çok iyi oynadin silke du warst auch vollgut”*

Düzelme: Aferin Aynur çok iyi oynadın. Silke du warst auch voll gut.

Çeviri: Aferin Aynur çok iyi oynadın. Silke sen de çok iyiydin.

Verilen örneklerde görüldüğü gibi yorum yapan bireyler Türkçe olarak başlayan ifadelerinin sona ermesiyle yeni cümleye dillerini değiştirerek Almanca ile başlamışlardır. Bu kod aktarım türünde daha az dilsel yetkinlik bulunmaktadır.

Örnek: *“Ich hoffe, wir vergessen nie, dass wir einander nicht überlegen sind und wir alle als Menschen lieben sollten. Her dilden yorum yapan olması o kadar güzel ki...”*

Düzelme: Ich hoffe, wir vergessen nie, dass wir einander nicht überlegen sind und wir alle als Menschen lieben sollten. Her dilden yorum yapan olması o kadar güzel ki.

Çeviri: Umarım birbirimizden üstün olmadığımızı herkesi insan olarak sevmemiz gerektiğini hiçbir zaman unutmayız. Her dilden yorum yapanların olması o kadar güzel ki.

Örnek: *“Wie traurig für das Mädchen dass wird sie ihr ganzes Leben lang bestimmt nicht vergessen können.. insan kendi büyüdüğü evinden gelinliğiyle cikmalı Kimin elini öptü helallik istedi”*

Düzelme: Wie traurig für das Mädchen, das wird sie ihr ganzes Leben lang bestimmt nicht vergessen können. İnsan kendi büyüdüğü evinden gelinliğiyle çıkmalı. Kimin elini öptü, kimden helallik istedi?

Çeviri: Hayatı boyunca unutamayacağı kadar üzücü. İnsan kendi büyüdüğü evinden gelinliğiyle çıkmalı. Kimin elini öptü, kimden helallik istedi?

Örnek: *“du bist so eine Schwester für mich.. Sen üzülürken bir kere görüp sarılmak için nelerimi vermezdim..”*

Düzelme: Du bist so eine Schwester für mich. Sen üzülürken seni bir kere görüp sana sarılmak için nelerimi vermezdim.

Çeviri: Sen benim için kız kardeş gibisin. Sen üzülürken seni bir kere görüp sana sarılmak için nelerimi vermezdim.

Yukarıdaki örneklerde ise bu durum tam tersi durumdadır konuşmacı Almanca ile bitirdiği cümleden sonra yeni cümleye Türkçe ile başlamıştır. Bu ve bunun gibi kod aktarımlarında her iki dilin de birbirine herhangi bir müdahalesi olmamaktadır. Yani tümceiçi kod aktarımı gibi dil yapısında değişiklik oluşmamaktadır. Her iki dil de kendi başına bir bütün halindedir.

Görüldüğü gibi Türkçe-Almanca veya Almanca-Türkçe kod aktarımları yapılmıştır. Konuşmacı bir dilde başlamış olduğu cümlenin bitiminde bir diğer dile geçiş yapmıştır. Bu şekilde oluşturulan kod aktarımı türünde dillerin birbirine herhangi bir müdahalesi olmamış, her iki dilin de gramer yapısı korunmuştur.

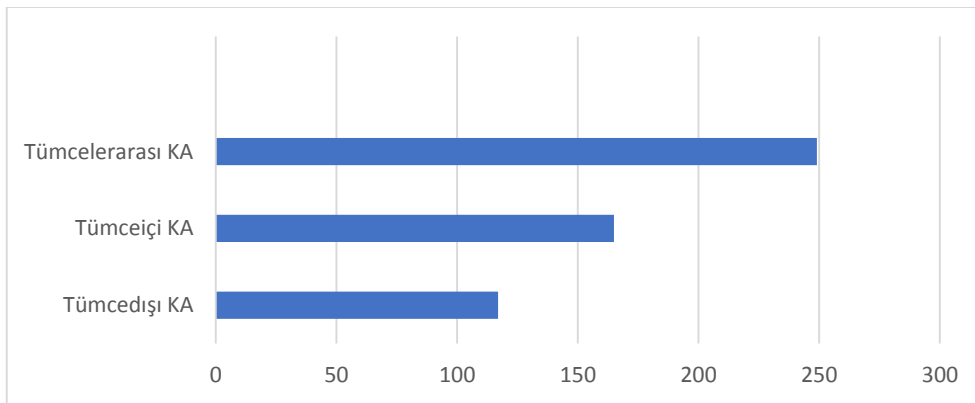
BEŞİNCİ BÖLÜM

22. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında çeşitli YouTube videolarının yorum kısmından elde edilen Türkçe-Almanca ifadeler analiz edilecektir. Bu bağlamda bu ifadeler içerisinde en sık kullanılan kod aktarım türünün ne olduğu, diğer türlerin kullanım ve alt türlerinin kullanım oranının ne olduğu, baskın dilin hangi dil olduğu ve en çok yapılan dilsel hataların ne olduğu tespit edilecek ve yorumlanacaktır.

Elde edilen verilere göre Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin yapmış oldukları kod aktarımlarına dair birçok çözümleme yapılmıştır.

Türlerine göre gruplandırılan 400 yorumda toplam olarak 531 kod aktarımına rastlanmıştır, bunların 117'si tümcedışı kod aktarımı, 165'i tümceiçi kod aktarımı ve 249'u tümcelerarası kod aktarımıdır. Bazı yorumlarda kod aktarımının üç türüne, bazılarında iki türüne bazılarında ise tek tip kod aktarımına rastlanmıştır, ancak yoğun şekilde tercih edilen kod aktarım türünün cümle sınırlarında gerçekleşen tümcelerarası kod aktarımının olduğu gözlemlenmiştir.

Grafik 1: Sık Kullanılan Kod Aktarım Türleri

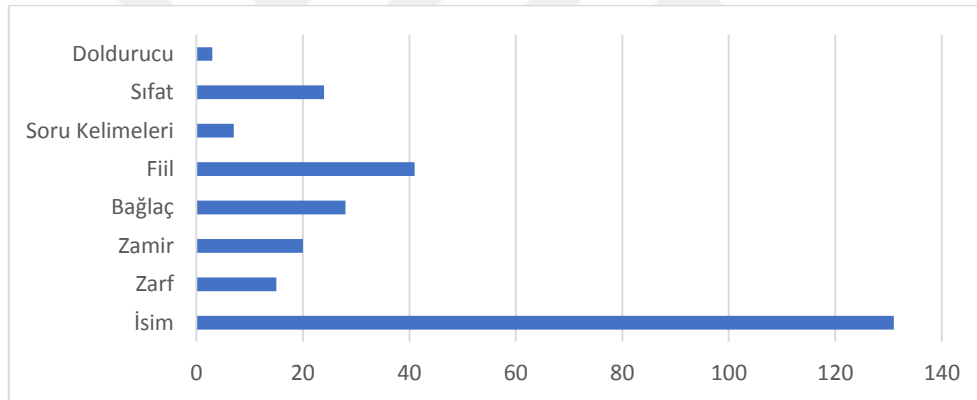
Tümcelerarası kod aktarım türünün daha çok tercih edilmesinin nedenleri

- yorum yapan bireylerin her iki dile de yeterli düzeyde hakim olması,
- tümceiçi kod aktarımına göre daha kolay olması,

- dil bilgisel açıdan yapısal risk içermemesi,
- konuşmanın diğer türlere göre daha akıcı bir şekilde gerçekleşmesi,
- iletişimde anlaşılma oranının daha yüksek olması,
- yorum yapanların kendisini rahat ifade ettiğini düşünmesi

şeklinde sıralanabilir.

Çalışmada kod karıştırma, ödünçleme, girişim gibi çeşitlilikler ve kod aktarımının tüm türleri gözlemlenmiştir. Tümcelerarası kod aktarımının yoğunlukta olmasına karşın tümceiçi aktarımı da oldukça sık kullanılmıştır. Tümceiçi kod aktarımı içerisinde isim, zarf, zamir, bağlaç, fiil, soru kelimeleri, sıfat, doldurucu gibi sözcük türleri kullanılmıştır ve bu sözcük türleri arasından en çok tercih edileni isimlerdir, en az tercih edileni ise dolduruculardır:

Grafik 2: Tümceiçi Kod Aktarımında Sık Kullanılan Sözcük Türleri

Geneli isimlerden oluşan tümceiçi kod aktarımlarında *abla*, *abi*, *teyze*, *hala* gibi akrabalık terimleri yoğunluktadır.

Türkçe-Almanca iki dilli bireylerin yapmış oldukları tümcedışı kod aktarımında bireyler iyi dilek, hayal kırıklığı, tebrik etme, taktir etme, üzüntü mutluluk gibi çeşitli duyguları ifade etmek amacıyla *Vallahi*, *aferin*, *oh man*, *o mein Gott* gibi ünlemlere ve *başınız sağ olsun*, *ellerine sağlık*, *Allah bir yastıkta kocatsın* gibi kalıp ifadelerle oldukça sık başvurmuşlardır. Bireyler her iki dile ait ünlemleri de kullanmışlardır. Buna karşın kalıp ifadelerin kullanımının genelinde Türkçe ifadelerle

yer verilmiştir, atasözleri ve deyimlere rastlanmamıştır. Bunun dışında Türkçe-Almanca tümcedışı kod aktarımında alıntılara oldukça az rastlanmıştır.

Çalışmada, YouTube kullanıcıları tarafından yapılan yorumların bir kısmında tekrar eden kod aktarımlarına rastlanmıştır. Bunlar;

- *So schön aber so traurig çok hüznü.*
Çok güzel ama çok hüznü, çok hüznü.
- *Wie heisst die musik am schluss? En sondaki müziğin ismi ne?*
Sondaki müziğin adı ne? En sondaki müziğin ismi ne?
- *Aber das ist wirklich so ist. Bu gerçekten böyle.*
Ama bu gerçekten böyle. Bu gerçekten böyle.
- *Nihan Ablan çok güzel ya. Nihan deine Schwester ist sehr schön.*
Nihan ablan çok güzel ya! Nihan ablan çok güzel.

Yapılan yorumlarda çeşitli dil bilgisel hatalara rastlanmıştır.

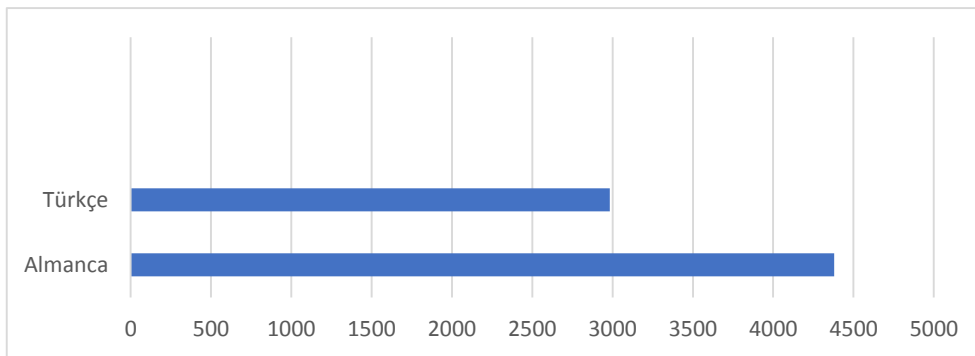
- Almanca ve Türkçe ifadeler içerisinde birçok noktalama işareti ihlaline rastlanmıştır.
- Türkçe kelimelerin birçoğunda *ı* yerine *i*, *ö* yerine *o*, *ç* yerine *c*, *ğ* yerine *g*, *ş* yerine *s* harflerinin kullanıldığı gözlemlenmiştir (*oyle, icin, sey*).
- Türkçe ifadeler içerisinde ayrı yazılması gereken *-de, -da* bağlaçlarının kelimelerle bitişik yazıldığı (*yinede, birde, sende*), bitişik yazılması gereken *-de, -da* bulunma hal eklerinin kelimelerden ayrı yazıldığı (*ben de, ev de*) tespit edilmiştir. Yine ayrı yazılması gereken *-mı, -mi* soru ekleri kelimelerle bitişik yazılmıştır (*banamı, yinemi, böylemi*).
- Almanca fiiller iki dilli bireyler tarafından Türkçede bulunan *yapmak* ve *etmek* yardımcı fiilleri ile bir arada kullanılmıştır (*anschließen yapmış, motivieren etmek*).
- Türkçe kelimelere Almanca iyelik ekleri getirilmiştir (*mein memleket, meine anne*) ve aynı şekilde Almanca kelimelere Türkçe iyelik ekleri getirilmiştir (*Vertragım, Mitesserlarım*).

- Ayrılma ve yönelme hal ekleri Türkçe ve Almanca kelimelerle bir arada kullanılmıştır (Türkeiden, aus İsviçre, Deutschlanda).
- Türkçe ifadelerde yanlış fiil kullanımlarına rastlanmıştır (*üf yapmak*).

Bilgisayar aracılı iletişim ile gerçekleştirilen yazılı yorumlarda kısaltmalara (*Liebe Grüße* için *LG*, *oh mein Gott* için *OMG*, *Operation* için *OP*), eksilteli kelimelere (*selamlar* için *slmlar*, *habe* için *hab*, *canım* için *cnm*, *vielleicht* için *villt*), emoji'lere (*XD*, *:-)*, *<3* gibi ve dijitalleştirilmiş emoji'ler), küçük harf kullanımına (*ich vermisse so sehr meine Heimat. wer noch?, egal welches Land wir sind alle eine Familie egal welche Nationalität und glauben*), büyük harf kullanımına (*GÄNSEHAUT, DAUMEN HOCH, ALLES GUTE*), ortografik hatalara (*am Anfang* için *am anfang*, *sandık* için *sandik*, *Mühe* için *muhe*), ihlal edilen noktalama işaretlerine (*Omg es ist so schön geworden dein Kleid sieht so schön aus Du selber siehst schon wie eine Prinzessin aus Duygulandım yine*), anglisizmlere (*cool, kiss, hometown*), uzatılan kelimelere (*Unterschiedddddd, gelsüüüüin, Geschirrrr*) rastlanmıştır.

Bu bağlamda yorumların tümüne bakıldığında rastlanılan dilsel hataların birçoğu Türk dilinde görülmektedir. Hataların birçoğunun Türk dilinde bulunması iki dilli bireylerin Türkçe ile daha az etkileşim alanına sahip oldukları ya da Türk dilini sadece konuşma dili olarak kullanmaları dolayısıyla Türk diline hakimiyet derecelerinin daha az olduğuna işaret etmektedir.

Toplanan veriler incelendiğinde konuşmaların genelinden anlaşıldığı üzere matris dili bireyin baskın olarak kullandığı Almancadır.

Grafik 3: Baskın Kullanılan Dil

Baskın dilin Almanca olmasının nedeni Türkçe-Almanca konuşan iki dillilerin günlük yaşamlarında ve sosyal çevrelerinde Almanca ile temas halinde olma olasılıklarının daha yüksek olduğundan kaynaklanmaktadır.

23. SONUÇ

Bu çalışmada iki dillilik, iki dillilik türleri, kod aktarımı, kod aktarımı türleri, söylem ve söylem analizi hakkında bakış açıları sunulmuş, Türkçe Almanca iki dilli bireylerin konuşma esnasında yapmış oldukları kod aktarımı ele alınmış ve en sık kullanılan kod aktarım türünün hangisi olduğu tespit edilmiştir.

Teknolojinin gelişmesiyle yazılı iletişim bireyler arasında oldukça yaygınlaşmıştır ve böylece çeşitli konuşma türleri meydana gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada Türkçe-Almanca kod aktarımı bulunan, YouTube videolarından elde edilen 400 adet yorum verilmiş türlerine göre sınıflandırılıp söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Videolarda tamamıyla Almanca konuşulmasından yola çıkılarak yorum yapan Türk bireylerin iki dilli oldukları varsayılmıştır ve yine bu platformdaki bireylerin Türk olmaları onların iki dil arasında kolaylıkla geçiş yapmalarına zemin hazırlamıştır. Yani tercih edilen bu sosyal medya platformu üzerinde yazılı iletişimdeki kod aktarımına yoğun bir şekilde rastlanmıştır.

İncelenen yorumlar sonucunda %47'lik oranla tümcelerarası kod aktarım türünün tercih edildiği saptanmıştır. Bu durum yazılı iletişimde iki dilli bireylerin tümcelerarası kod aktarımına diğer türlere kıyasla daha sık başvurduğunu göstermektedir.

Tümcedışı kod aktarımı yorum yapan bireylerin en az tercih ettiği kod aktarım türüdür. Tümcedışı kod aktarımı yapan iki dilli bireyler, kullandıkları ifadeler içerisinde Türkçe ve Almancaya ait ünlemleri hemen hemen eşit oranda kullanmışlardır. Buna rağmen kalıp ifade kullanımı büyük oranla Türkçedir.

Tümceiçi kod aktarımında ise sözcük türlerinden en fazla isimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunu takip eden sözcük türleri sırasıyla fiiller, bağlaçlar, sıfatlar,

zamirler, zarflar ve son olarak dolduruculardır. İsimlerin daha fazla kullanılmasının nedeni tümce içerisinde serbest bir yapıda bulunmalarından kaynaklanmaktadır.

Çalışmada iki dilli bireylerin Türkçeden ödünçleme yaptıkları gözlemlenmiştir. Çünkü çeşitli konulardan oluşan bu videolar için yapılan yorumlarda Türk kültürüne ait adlar kullanılırken Türkçeye geçiş yapılmıştır yani Almancada bulunmayan bir söz dağarcığına ihtiyaç duyulmuştur.

Çalışmada pek çok girişim hatalarına rastlanmıştır ve hataların yoğunlukta bulunduğu dil Türkçedir. Girişim hatalarının Türkçede daha fazla olmasının nedeni bireyler arasında baskın olarak kullanılan dilin Almanca olmasıdır. Alman dilinin gramer yapısı Türk dilini etkilemekte ve etkilenen dilde hataların meydana gelmesi olasıdır.

Türkçe ve Almancanın farklı kültürlere sahip olması nedeniyle çevirisi mümkün olmayan *ellerine sağlık, kolay gelsin, Allah'a ısmarladık* gibi pek çok kültürel unsur yorum yapan bireyler tarafından Türk dilinden Alman diline aktarılmıştır. Bu durumda ortaya çıkan kod aktarımı kaçınılmazdır.

Bireylerin bir dilden bir diğer dile geçmeleri bilinçsiz ya da kasti bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu durumu etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; iki dilli bireylerin kendilerini daha iyi ifade edebilmesi ve yine iki dilli bireylerin kendi aralarında dayanışma sağlaması ya da belirli olarak dilin kullanıldığı ortamlara göre dilin değiştirilmesi gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda bilinçli bir şekilde kod aktarımına başvurulmaktadır. Bunun dışında baskın dilin etkisi, dillere olan hakimiyet derecesi bireylerin istenmedik şekilde kod aktarımı gerçekleştirmelerinin etkileri arasındadır.

Sözlü iletişimdeki tüm fonksiyonlar yazılı iletişim için de geçerlidir. Çünkü kod aktarımı sözlü iletişimde olduğu gibi yazılı iletişime de yansıtılmıştır. Aynı zamanda yazılı iletişimde sözlü iletişimden farklı olarak çeşitli iletişim biçimleri geliştirilmiştir. Gelecekteki çalışmalarda daha detaylı bilgiler edinmek amacıyla aynı kişiler tarafından hem sözlü hem de yazılı iletişim esnasında yapılan kod aktarımlarının benzerlikleri ve farklılıkları incelenebilir.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan (2015). *Her Yönlüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Basımevi.

Aksan, Doğan (2018). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Albrecht, Ester (2003, 2004). “*I can speak German - und Deutsch*” *The Development and Use of Code-Switching among Simultaneous and Successive English-German Bilingual Children*. Doktora Tezi. Albert-Ludwigs Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Freiburg.

Appel, Rene ve Muysken, Pieter (1987). *Language Contact and Bilingualism*. Hollanda: Amsterdam Üniversitesi Yayınevi.

Aşçı, Ufuk Deniz (2013). *İngiltere’deki Türkçe Konuşan Toplumda İki Dillilik (Bilingualism) ve Dil Karışması (Interference)*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 101-107.

Auer, Peter (1984). *Bilingual Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.

Auer, Peter (1998). Bilingual Conversation Revisited. (Editör: Peter Auer). *Code-Switching in Conversation*. Londra: Routledge, 1-24.

Baker, Colin ve Galasinski, Dariusz (2001). *Cultural studies and discourse analysis: a dialogue on language and identity*. Londra: Sage Yayınları.

Baker, Colin ve Jones, Sylvia P. (1998). *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*, Clevedon: Multilingual Matters LTD.

Baş, Türker ve Akturan, Ulun (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Becker, Brigitte (2003). *Werbung und Code Switching*. Yüksek Lisans Tezi. Stuttgart Üniversitesi Dilbilim Enstitüsü, Stuttgart.

Bialystok, Ellen ve Martin, Michelle M. (2004). Attention and Inhibition in Bilingual Children: Evidence from the Dimensional Change Card Sort Task. *Developmental Science*, 7:3, 325–339.

Bican, Gülşat (2017). İki dilliliğin tanımlanması: Kuramsal tartışmalar ve güncel yaklaşımlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 353-366.

Bloomfield, Leonard (1984). *Language*. Chigago ve Londra: Chigago Üniversitesi Yayınları.

Brown, Gillian, ve Yule, George (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınevi.

Bullock, Barbara E. ve Toribio, Almeida J. (2009). Themes in the study of code-switching. (Editör: Barbara E. Bullock ve Almeida Jacqueline Toribio). *The Cambridge Handbook of Linguistic Code-switching*. Londra: Cambridge Üniversitesi Yayınevi.

Cengiz, Alim Koray (2006). *Dil-Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da İki Dillilik*. Yüksek Lisans Tezi. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Çelik, Hilal ve Ekşi, Halil (2013). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27 (27), 99-117.

Demircan, Ömer (1990). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Ekin Eğitim-Yayıncılık ve Dağıtım.

Doyuran, Levent (2018). Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (4), s. 301-323.

Eker, Süer (2007). Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımları. *Gazi Türkiyat*, 2007 (1), 127-135.

Elbirlik Tolga, ve Karabulut, Ferhat (2015). Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması. *Dil Araştırmaları Dergisi*, Güz 2015/17, 31-50.

Ersoy Yazıcı, Habibe (2017). Code-Switching Among Languages: The Instance of Bashkir Literary Language. *Dil Araştırmaları Dergisi*, (21), 61-77.

Evre, Bülent (2009). Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir sınıflandırma girişimi. (Editör: İsmet Parlak). *Medyada Anlamın Toplumsal İnşası: Medyada Gerçekliğin İnşası*. Konya: Çizgi Kitapevi: 107-150.

- Fuchs, Melanie (2005). *Code-Switching am Beispiel Deutsch-Italienisch*. Yüksek Lisans Tezi. Stuttgart Üniversitesi Dilbilim Enstitüsü, Stuttgart.
- Gedizli, Mehmet (2015). Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (36), 126-134.
- Grosjean, François (1996). *Living with Two Languages and Two Cultures*. Cambridge University Press, 1-15.
- Grosjean, François (2010). *Myths About Bilingualism*. https://www.francoisgrosjean.ch/myths_en.html, Erişim Tarihi: 02.07.2020
- Gumperz, John J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harmers, Josiane F. ve Blanc, Michel H. A. (2004). *Bilingualism and Bilingualism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Heritage, John (2001). Goffman, Garfinkel and Conversation Analysis. (Editör: Margaret Wetherell, Stephanie Taylor ve Simeon J. Yates). *Discourse Theory and Practice*. Londra: Sage Publishing, 47-56.
- Hoffman, Charlotte (2014). *An Introduction to Bilingualism*. Londra: Routledge.
- Holmes, Janet (2013). *An Introduction to Sociolinguistics*. Londra: Routledge.
- Hudson, R. A. (1996). *Sociolinguistics*. 2nd ed, Cambridge: Cambridge University Press.
- İmer, Kamile (1997). Türkçe-Lazca Konuşan İkidillilerde Kod Değişirimi. (Editör: Kamile İmer ve N. Engin Uzun). *VIII.Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 275-283.
- İmer, Kamile, Kocaman, Ahmet, ve Özsoy, A. Sumru (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. (Editör: Ergun Kocabıyık). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Joshi, Aravind K. (1982). "Processing of Sentences with Intra-Sentential Code-Switching". *Proceedings of the 9th Conference on Computational Linguistic* (1), 145-150.

Karaağaç, Günay (2011). Bireysel İki Dillilik ve Toplumsal İki Dillilik. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (717), 222-228.

Karaağaç, Günay (2015). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları

Kaya Bölükbaş, Fatma, Hançer, Fatma Burcu ve Golynskaia, Anna (2019). İki Dillilik: Tanımı ve Türleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar. *International Journal of Languages Education and Teaching*, (7): 98-113.

Killi Yılmaz, Gülsüm (2014). “İlya Topoyev’in Öykülerinde Hakasça-Rusça Kod Değişirme”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 11 (1), 208-234.

Kirtoklu, Fatma (2012). *Code Switching bei Türkischen Migrantennachkommen in Deutschland*. Yüksek Lisans Tezi. Stuttgart Üniversitesi Dilbilim Enstitüsü, Stuttgart.

Klein, Wolfgang (1986). *Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

Kocaman, Ahmet (2009). *Söylem Üzerine*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Koçak, Abdullah ve Arun, Özgür (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4, 3, 21-28.

Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Liddicoat, Anthony (1991). *Bilingualism and Bilingual Education*. Avustralya Ulusal Diller Enstitüsü, Melbourne, 1-20.

Macnamara, John (1967). The Bilingual's Linguistic Performance. *Journal of Social Issues*, 23: 58- 77.

Maschler, Yael (1998). On the Transition from Code-Switching to a Mixed Code. (Editör: Peter Auer). *Code-Switching in Conversation*. Londra: Routledge, 125-150.

Milroy, Lesley ve Muysken, Pieter (1995). *One Speaker Two Languages: Cross-Disciplinary Research on Code-Switching*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

Muhvic-Dimanovski, Vesna (2005). Languages in Contact. (Editör: Anita Sujoldzic). *Linguistic Anthropology*. EOLSS: Paris, 52-62.

Munukka, Päivi (2006). *Funktionen und Typen des Code Switching im Daf-Unterricht*. Yüksek Lisans Tezi, Jyväskylä Üniversitesi Modern ve Klasik Diller Enstitüsü, Finlandiya.

Muysken, Pieter (2000). *Bilingual Speech a Typology of Code-Mixing*. Londra: Cambridge Üniversitesi Yayınevi.

Myers-Scotton, Carol (1993a). *Social Motivations For Codeswitching: Evidence From Africa*. Oxford: Clarendon Yayınevi.

Myers-Scotton, Carol (1993b). *Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching*. Oxford: Clarendon Yayınevi.

Myers-Scotton, C. (1998). *Codes and Consequences: Choosing Linguistic Varieties*. New York: Oxford University Press.

Myers-Scotton, C. and Janice L. Jake (2000). Testing the 4M Model: An Introduction. *International Journal of Bilingualism*. (4) 1, 1-8.

Okur, Güler (2012). *Eine Untersuchung des Code Switching Verhaltens in Deutschland lebender Personen mit türkischem Migrationshintergrund unter Berücksichtigung des Alters des Zweitspracherwerbs*. Yüksek Lisans Tezi. Stuttgart: Stuttgart Üniversitesi.

Oğuz, Mustafa Cem (2008). Söylem Analizi. (Editör: Cem K. Olgun). *Söylem Analizi*. Sosyoloji Notları Dergisi, 4-5, 52-57.

Olgun, Cem K. (2008). Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği. (Editör: Cem K. Olgun). *Söylem Analizi*. Sosyoloji Notları Dergisi, no. 4-5: 66-70.

Oruç, Şerif (2016). Ana Dili, İkinci Dil, İki Dillilik, Yabancı Dil. *The Journal of Academic Social Science Studies* (45): 279-290.

Othman, Muhammad M. (2015). *Functions of Code Switching: A Case Study*. Yüksek Lisans Tezi. Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa.

Phillips, Nelson ve Hardy, Cynthia (2002). *Discourse Analysis*. Londra: Sage Yayınları.

Poplack, Shana (1980). *Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: towards a typology of code-switching*. Linguistics. Vol. 18, Nos. 7/8, 581-618.

Riehl, Claudia Maria (2004). *Sprachkontaktforschung: eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Romaine, Suzanne (2001). Multilingualism. (Editör: Mark Aronoff - Janie Rees-Miller). *The Handbook of Linguistics*. Oxford: Blackwell Yayınevi, 512-532.

Seidlitz, Lisa M. (2003). *Functions of Code Switching in Classes of German as a Foreign Language*, Doktora Tezi. Texas Üniversitesi Yüksek Lisans Fakültesi, Austin.

Selçuk, Ziya, Palancı, Mehmet, Kandemir, Mehmet, ve Dündar, Hakan (2014). Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayımlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39 (173), s. 430-453.

Sert, Gülşen; Kurtoğlu, Meltem, Akıncı Ahmet ve Seferoğlu, S.Sadi (2012). "Öğretmenlerin Teknoloji Kullanma Durumlarını İnceleyen Araştırmalara Bir Bakış: Bir İçerik Analizi Çalışması", XIV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Uşak: Uşak Üniversitesi, 1-3 Şubat, 351-357.

Skutnabb-Kangas, Tove (1981). *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. İngiltere: Multilingual Matters Ltd.

Sözen, Edibe (2017). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Suleiman, Salah M. (1985). *Jordanian Arabic between Diglossia and Bilingualism: Linguistic Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Yayınevi.

Tavşancıl, Ezel, ve Aslan, A. Esra (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.

Tekdemir-Yurtdaş, Göklem (2018). *İnsanlararası İlişkilerde Anlam İnşası: Türkçede Onarım Türleri*. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8, 1,87-103.

Thomason, Sarah G. (2001). *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh Üniversitesi Yayınevi.

Treffers-Daller, Jeanine (2000). *Handbook of Pragmatics*. John Benjamins Basımevi.

Ting, Su-Hie & Yeo, Dean Kai-Liang (2019). *Code-switching Functions in Facebook Wallposts*. *Human Behavior, Development and Society*.

Türk, Hüseyin ve Cengiz, Koray (2009). Hatay’da İki Dillilik ve İki Dillilikten Kaynaklanan Dil Karışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 190-208. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi.

Uçak, Salih (2016). Dil Öğrenimi ve Edinimi Üzerine Bir Tartışma. *TÖMER* (1): 65-79.

Uyar, Gülşen (2012). *İki Dillilik (Bilingualism)*. Ankara Üniversitesi Dilbilim Topluluğu | ADİT. (9) 21-24.

Wei, Longxing (2006): “Intrasentential Codeswitching as Conceptual Projection of Lemmas in the Bilingual Mental Lexicon”. *Journal of Cognitive Sciences* (6), 149-179.

Wooffitt, Robin (2015). *Conversation Analysis and Discourse Analysis: A Comparative and Critical Introduction*. Londra: Sage Yayınları.

Wray, Alison (2002). *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

Van Dijk, T. (2003). Critical Discourse Analysis. D.Schiffrin., D. Tannen, ve E. H. Hamilton (Ed.), *In The Handbook of Discourse Analysis*. (352-372). Oxford: Blakwell Publishing

Yavuz, Serdar (2013): Türkiye Türkçesi Ağzlarında Akrabalık Adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23, 2: 71-91.

Yılmaz, Mehmet Yalçın (2014). İki Dillilik Olgusu ve Almanya'daki Türklerin İki Dilli Eğitim Sorunu, *Turkish Studies*, 9(3), 1641-1651.

Yletyinen, Hanna (2004). *The functions of codeswitching in EFL classroom discourse*. Yüksek Lisans Tezi. Jyväskylä Üniversitesi Diller Bölümü, Finlandiya.

Záňová, Sona (2011). *Code-switching as a Communicative Strategy in Bilingual Children*. Yüksek Lisans Tezi. Masaryk Üniversitesi İngiliz ve Amerikan Çalışmaları Bölümü. Çek Cumhuriyeti.

Elektronik Kaynaklar:

(İnternet I): <https://duden.de>. Erişim Tarihi: 13.05.2020

(İnternetII): <https://www.linguisticsociety.org/sites/default/files/Bilingual.pdf>. Erişim Tarihi: 13.05.2020

(İnternet III): <https://sozluk.gov.tr>. Erişim Tarihi: 24.06.2020

(İnternet IV): <https://sozluk.gov.tr>. Erişim Tarihi: 21.07.2020

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Tuğba ALBAYRAK
Doğum Yeri:	Çayırılı
Doğum Tarihi:	02.05.1994
Medeni Durumu:	Bekar
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	İsa Yusuf Alptekin İlköğretim Okulu
Ortaöğretim:	İsa Yusuf Alptekin Ortaokulu
Lise:	Pendik Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans.	Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Yüksek Lisans.	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlgi Alanları:	Dilbilim, Edebiyat
Hakkında bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Dr. Öğr. Üyesi Elif Erdoğan

İmza:
